Politikai röpiratok.

41.

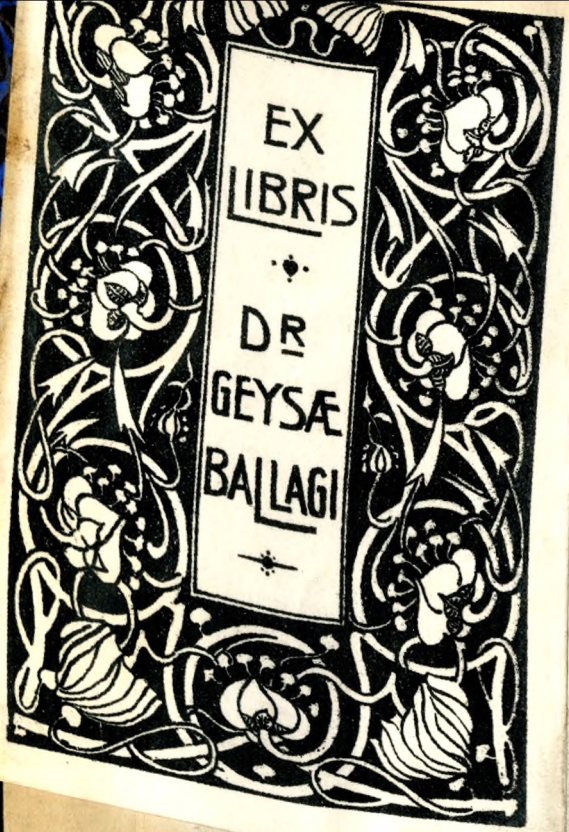

1963

1976

1994

1999 -07- 07

1.) 001 0006 386 220
2.) 001 0006 386 213
3.) 001 0006 386 206
4.) ——— nincs lelt. szánna
5.) 001 0006 386 190
6.) 001 0006 386 183
7.) 001 0006 386 176
8.) 001 0006 386 046
9.) 001 0006 386 039
10.) 001 0006 386 022
11.) 001 0006 386 015

294 – 303

1. Album a „Pesti Napló" mult félévi előfizetőinek. Pest 1858.
2. A magyar elem s Menesei. Fényes Elektől. 1860.
3. Zágrábmegye körlevele és az egyesülés. Deák Ferenctől. 1861.
4. Néhány szó az ómoravicai kemlet választóihoz. Ballagi Mórtól. 186
5. Ein Wort an die Wähler des Wahlbezirkes Ómoravica. Von Moritz Ballagi. 18
6. Ács Károly rövid életrajza. 1865.
7. Olaszország állami átalakulása különös tekintettel Dálolaszhonra. Egy volt tüzértisztől. 1865.
8. A párbaj. Tóth Lőrinctől. 1865.
9. Hohenwart, Beust, Andrássy und ihre Politik. Von D. K.... 1872.
10. 1867–1877. gr. Keglevich Istvántól. 1872.
11. Őszinte szózat Magyarország katholikusaihoz. Egy katholikus ho polgártól. 1872.

41
294

ALBUM.

A

„PESTI NAPLÓ“

MULT FÉLÉVI T. ELŐFIZETŐINEK

A FOLYÓ ÉVI

FEBRUÁR ÉS MARTIUS HAVÁBAN KIMARADT SZÁMOKÉRT.

KIADJA

A „PESTI NAPLÓ“ SZERKESZTŐSÉGE.

PESTEN

1858.

Dr BALLAGI MÓR

PEST, 1858.

NYOMATOTT EMICH GUSZTÁV KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

Az ausztriai törvényhozás mozzanatai

Magyarországot illetőleg 1858 év első felében.

Az ausztriai törvényhozás tevékenységének számosb nyomaira találhatunk e félévben is, melyek ha nem foglalnak is magokban gyökeres reformokat, de még is egy vagy más tekintetből haladásra mutatnak. Mi itt csupán azokra szoritkozunk, melyek különösen hazánkat is illetik. És ezeket főbb pontjaikban elősorolandjuk mind a közigazgatási, mind a jogi törvényhozás köréből.

I. Az ausztriai közigazgatás terén, hazánkat is illetőleg e félévben több fontos uj intézvények s változások jelennek meg, és pedig nemcsak a pénzügy s kereskedelem szempontjából, miknél az uj pénzrendszer s dunahajózási-rend korszakot

képző események gyanánt tünnek elő; hanem a tanügy s politikai közigazgatás körében is.

A politikai közigazgatás terén a tiszai töltés-rendet szabályozó rendelet (1858. mart. 14.) vonja magára figyelmünket, különösen azon nagy fontosságu érdekek folytán, melyek e tárgyhoz kötvék. E rendelet különösen a tiszai árvizek ellen emelt védtöltések fentartása s az árvizek esetébeni eljárást szabályozza. Az elsőre nézve megalapitja, hogy a fentartási személyzet alkalmazása s a kellő eszközök, s biztositási erők előállitása a tiszaszabályozási egyletek hatáskörébe tartozik. Minden egy mértföldnél nem nagyobb vonalon egy töltésfelügyelő rendelendő, ki a töltés közelében lakván, vonalának jó karban tartásáért felelős; mi végett kötelessége azt legalább kétszer hetenként bejárni, s ekkor a tapasztalt hiányokat s ezek forrásait lehetőleg eltávolitani, rögtön intézkedni vagy főnökének jelentést tenni, és a töltés körüli tilalmak áthágásairól a szolgabiróságnak jelentést tenni; különös gondot kellvén az ültetvényekre forditani; köteles levén a fentartáshoz kellő eszközöket, szerszámokat is — laka közelében — jó karban tartani. — A töltésfelügyelők felett az egyleti mérnök áll, kinek azok havonként jelentést tesznek s ki legalább egyszer két hó alatt köteles a vonala töltéseit bejárni. A Tisza hosszában Ujlaktól a Dunába való ömléseig jelvények emeltetnek a vizmagaslat mutatására, a legalsó vizállási foktól a közismeretileg legmagasb vizállásig; — melyek szerint teendők

a szükséges intézkedések a vizár általi kárositások elhárithatására. — Ha a vizek az „emelkedő viz“ fokot érik el, az egyletek emberei kötelesek a szükséges intézkedéseket a „magas viz“ állás eltávolitására megtenni és a szolgabiróságnak s épitészi hivatalnak haladéktalanul jelentést tenni. A vezetés s rendelkezés, ha megjelenik, a közigazgatási hivatalnokot, különben az épitészi tisztviselőt illeti. Az emelkedő vizállásnál a felügyelő jelentést tesz az egyleti mérnöknek, ki azt az egyleti választmánynak tudtul adván, a töltés vonalát a felügyelőkkel bejárja, megteszi a kellő intézkedéseket, és tartózkodásául oly helyet foglal el, honnan a biztositási rendelkezések legsebesebben tehetők. Az áradat az emelkedő vizfokot tulhágván, a segédszemélyzet szaporittatik; s általa a töltések éjjel s nappal őriztetnek, s a tapasztalt hiányok s bajok a felügyelőnek s ezáltal a mérnöknek feljelentetnek. Ha minden védintézkedések daczára is töltés- áttöréstől tarthatni, erről a fenyegetett községek rögtön értesitendők. Ha a vizárnak a Tisza medrébe való visszavezetése szükségeltetik, s a létező zsilipek s árkok nem elégségesek, a töltés- áttörés is alkalmazható, de csak a megyei hatóság rendeletéből. A magas vizállás elmultával a mérnök köteles vonalát bejárni s a tapasztalt kártételekről s szükségelt javitásokról az egyleti választmánynak jelentést tenni. Magas vizálláskor a körületbeli községek s földbirtokosok kötelesek megtérités mellett a birtokukban létező s a töltésvédésre szükséges esz-

közöket, anyagot és szereket a hatóság vagy egyleti tisztviselők felszólitására átszolgáltatni. — A töltések biztositása végett különösen tilalmaztatik a töltések leásása, bevágása, besülyesztése, rajta való legeltetés, bármily anyag lerakása s ültetvényezés a töltéstől 4 ölre, a vizár elleni ültetvények károsítása, árokásás a viz felöl 5 s más felöl 5 ölnyire; karóverés a töltésbe, ezen való kocsizás s lovaglás, vizvezetési árkokban való marhahajtás, halász s kenderszáritó-helyek állitása stb. Az áthágások vizsgálat s fenyiték, vagy büntető törvényi büntetések alá vétetnek.

Ezenkivül közigazgatási rendelet jelent meg a pénzügyőrség 10 éves szolgáltjainak polgári hivataloknáli alkalmazhatásuk iránt (jan. 29.) A soproni kerületbeni Iharos-Berény szolgabiróságnak „csurgói" név felvételéről (febr. 16.) A cs. k. birodalmi sas s országczimer engedélytelen használatának tilalma felöl (apr. 24.).

A tan és vallásügy átalakitásában különösen kiemelendő a kath. theologiai tan rendnek concordatum alapjáni szabályozása és egy uj állatgyógytani rendszabályzat. Az elsőre nézve a concordatum VI. s XVII. cz. folytán a Bécsben 1856-ban tartott püspöki gyülekezet nek határozványai külön rendelet által (mart. 29-ről) törvényi erőre emeltetnek. Azoknak a megyei papnöveldékre vonatkozólag főbb szabályai ezek. A theologiai folyam 4 évi; 6 s legalább 4 tanitóval, hová csak az al- s főgymnasiumot sikerrel végzettek vehetők fel. A tan-nyelv a latin,

csak egyes tárgyaknál s csak fontos okokból engedtetvén kivétel. Tanitókul a püspök által minden próba nélkül is kineveztethetnek, kik a tanitás vagy irodalom terén magokat már kitüntették; különben csak irás- és szóbeli vizsgálat után, mire a püspök által csőd hirdettetik s a kérdések kitüzetnek. A versenyzők közül munkálataik vizsgálata után a püspök tesz választást s nevezi ki a tanitót, de csak miután a helytartóság utján magát biztositotta az iránt, hogy az illető semmi politikai aggály alá sem esik; mit köteles tenni a vizsgálat nélkül kinevezendőknél is. Ha a tanitó fizetése a vallásalapitványból jár, a tanszék üresülte a legfőbb országos kormányhatóságnak tudtul adandó. — E szabályokon kivül meghagyatik a kormány által, hogy a püspökök összes megyei papnöveldei és zárdai tanintézeteikből minden tanév elején szabályszerü jegyzéket küldjenek fel a politikai hatóság utján a miniszteriumhoz a tanitók személyzetéről, tantárgyakról, órákról, s tanulók számáról s korukról. — Végre a felsőbb tanintézeteknek theologiai osztályába való kinevezésekről rendeltetik. A püspök a tanitás vagy irodalom terén magát kitüntetettet óhajtván alkalmaztatni, eziránt az illető miniszteriummal egyetértésbe teszi magát. Ez nem sikerülvén, vagy oly meghivás nem czéloztatván, a miniszter csődöt hirdetend. Az irásbeli vizsga kérdéseit a püspök tüzi ki s igy adja át a miniszteriumnak, azok szerint egy püspöki biztos jelenlétében tartatván a vizsgálat. A

vizsgálati munkálatok tudományos értékének megitélését a miniszterium eszközli s azután az adatok közlésével a püspökkel érintkezésbe teszi magát, hogy kivánatai a concord. VI. cz. folytán tekintetbe vétethessenek, ezekről kivételt kellvén tenni, ha az illető politikai aggály alá jön. — Különben az illető megyei püspököt illeti az összes tanitóktól egyházi gondolkozásuk iránt biztositást követelni, viseletükre, működésük s tanaikra folytonosan felügyelni, s ha hivatásukra méltatlanoknak mutatkoznának, tőlük az előadásrai felhatalmazványt visszavenni. —

Az állatgyógytan pedig akkép szabályoztatott, miszerint folyama 3 évi leend, kivévén az orvosokat, sebészeket s azokat, kik az eddigi 2 évi folyamot végezék; ezek a baromorvosi oklevél elnyerhetésére csak 2 évi folyamot kötelesek végezni. A fölvehetésre al-gymnasium vagy reáliskola bevégzésén kivül 17—24 éves kor szükségeltetik, s az eddigi barom-gyógytanoda látogatóinál be nem töltött 36 év. Az évi vizsgákon kivül az oklevél elnyerhetésére szigoru próbatétel kivántatik, mely elméleti és gyakorlati. Az ismételés csak egyszer engedtetik meg. A vizsgát sikerrel kiállott egyén feleskettetik s baromorvosi oklevelet nyer, melyért s a vizsgákért 54 pft. dij jár. Külföldiek szinte hallgathatják, de gyakorlatra államunkban nem bocsáttatnak. — A patkoló kovácsok számára szintén nyittatik tanfolyam — 6 havi — a barom-gyógytanintézetnél vagy külön, melynek látogatói képességük kimutatása után szintén

bizonyitványt kapnak és ezáltal arra képesitetteknek nyilvánittatnak, hogy államunkban bárhol önálló patkolási iparüzletet kezdhessenek. —

A vallásügy köréből még egy rendelet jelent meg (mart. 26.) mely az „Uj Jeruzsálem“ stb. név alatti hitfelekezetet tilalmazván, annak tagjait vagy terjesztőit megfenyittetni rendeli a bünt. törv. 304. §. alapján; és egy másik, (apr. 15.) mely a pénzügyőrségi biztosoknak, eskületételtöli 2 év lefolyta előtt engedély nélkül a házasodást tilosnak nyilvánitja.

A pénzügytéren az uj pénzreform kivitelére az 1857. sept. 19. szabályzat alapján ismét több pót s kiegészitő rendeletek jelentek meg. Az egyik (apr. 27-ről) a pénzforgalom viszonyait és az ausztriai értéknek a jogviszonyokra való alkalmazását szabályozza. Ebből kiemelendő, mikép 1858. nov. 1-től kizárólag törvényes érték (valuta) alapjául s pénzlábul az uj ausztriai érték fog tekintetni, mely szerint egy font tiszta ezüstből 45 for. veretik. Áttól fogva minden hivatalos kiadványokban, itéletekben stb. foglalt pénzösszegeknél hallgatólag ezen pénzláb értendő, mint azon jogügyletekben is, melyekben semmi pénzláb sincs kitéve. 1859. jan. 1-től a községeknek s az állam felügyelete alá helyzett testületek s egyleteknek könyvei s számlái mind igy vezetendők. 1858. nov. 1. előtt alakult s később teljesitendő tartozások mind az uj ausztriai értékben fizetendők akképp, hogy a kikötött 100 pft 105 pftot teend. — Ekkép teljesitendők nov. 1-től az államnak tartozá-

sai s a részére teendő fizetések, mint azok is, melyek közalapitványokra, községekre, testületekre vagy egyesekre vonatkoznak, ha a kötelezés törvényen vagy közrendeleten alapszik. 1858. jul. 1-től a kül aranyok törvényes forgalma, és a belföldieknek törvényes pénzminősége megszűnik. A nov. 1. előtt bizonyos aranyokban, arányban vagy kül ezüstpénzben kikötött fizetések a kötés szerint teljesitendők. Az ausztriai bank jegyei, a mennyiben kész pénzül fogadandók el, 100 ft. helyett 105 ft. értékben veendők. Az egyleti pénzdarabok, 1 s 2 tallérok 1 ½ és 2 for. névszerinti teljes értékükben mindenkitől elfogadandók, még akkor is, ha a kötelezés bizonyos ausztriai pénznemre szólna. Oly fizetést, mely ¼ for. halad, senkisem köteles váltópénzben (Scheidemünze) elfogadni. — Ezenkivül 1858. jul. 1-től a bécsi értékü papirpénz államunkban forgalomból egészen kivétetik (apr. 27. cs. rend.) Az uj ausztriai forintnak század része, mire az felosztva leend, uj krajczár nevet viselend (apr. 28. cs. rend.) és több rendbeli pénznemek, u. m.: az ezüst 30, régi 17, 7 és 15 krajczárosok; és a 6, 3, 2, 1 és ½ kr. váltó s 3¼ ezüst rézpénzek nov. 1-től forgalomból kivétetnek (apr. 30.) végre közzé tétetik az átszámitási táblázat azon pénzérték viszonyról, mely az uj ausztriai érték s a régi értékek között létezik (máj. 21. cs. rend.).

A pénzügy terén nem csekély fontosságu azon rendelet is, (jan. 24.) mely Magyar-, Horvát-, Tót- és Erdélyországba az ausztriai dijszabályzatot hozza be, a hivatalos kinevezéseknél és különbféle ál-

lami feljogositásoknál. E szerint szolgálati dijazat alá tartozik minden államilag s közalapitványilag fizetett s állandó közszolgálat, kivéve azt, mellyel 300 for. nem haladó fizetés jár; ebbe mindég mind a készpénzi, mind a természetbeni járulékok értéke beszámittatván. Ezen évi öszvegnek harmada képezi az első kinevezésnél a dijat, és ugyanannyi az előléptetéseknél azon öszveg levonásával, mitől a hivatalnok már előbb fizetett. Oly hivatalnok, ki leköszönt vagy vétke miatt letétetett s később állandó alkalmazást kap, uj kinevezettként fizeti a dijat. Szolgálat-cserénél az fizeti, ki a jövedelemben előnyt nyer. Egyházi javadalmazott államilag alkalmaztatván, a dijat, a javadalmáért fizetett dijra való tekintet nélkül, köteles letenni. — Ezenkivül az évi és hetivásárok szabadalmáért vásáronkint, t. i. a hány egy évben vagy egy héten tartatni fog, 30 ft. dij; kizárólagos üzletü részvénytársaság alakitására szolgáló kiváltságért tartamának évei szerint évenkint 15 ft.; közügynökség s ügyvédség elnyeréséért 100 ft.; közjegyzőségért 25 ft.; váltóalkuszságért 100 s másokért 50 ft.; családi hitbizomány alapitásáért tisztán ingóknál 250 s ingó-ingatlanoknál 1000 ft., hitbizomány átalakitásáért 750 ft.; hitbizomány kiterjesztésének engedélyeért, ingatlanokkal 500 s ingókkal 125 ft. dij fizetendő. Ki az itt elősorolt jogosultságokért, kiváltságokért a dijt egy év alatt le nem fizeti, azokat elveszti.

A kereskedelmi ügy tekintetéből legnagyobb fontossággal bir az 1858-ban közzétett du-

na-hajózási kötvény. Hazánkat az kiválólag érdekli, miután a Duna forgalmunknak s vagyonosodásunknak fő csatornáját képezi, főkép azóta, hogy a halhatatlan Széchenyi gőzhajózásának kikiterjesztését oly nagy sikerrel előmozditotta. — E kötvény, mely a duna-parti államok közt köttetett, szabaddá tette az egész Dunán a forgalmat, megszüntetve, mint alább látni fogjuk, minden eddigi hajózási kiváltságokat és egyedárus jogokat. Azonban e hajózási szabadságra nézve lényeges különbséget tett a dunaparti államok és a kül idegen országok közt akkép, miszerint a Dunának egyes pontjai közötti hajózás, mind a személy mind az áruk szállitására nézve, csak az elsőknek engedtetett meg, mig az idegen államok hajói csak a tengerből a Dunának egy bizonyos pontjáig üzhetnek forgalmat s nem az egyes dunaparti állomások között is. Ez a kötvény lényege; szövege a P. Naplóban közölve van. Hogy a párisi értekezlet folytán némi változtatások fognak rajta tétetni, igen valószinü, miután általa a kül államok forgalmi s tán legfőkép politikai érdekeiket nem találják eléggé biztositottnak. Ezen kötvény végrehajtásának eszközlésére egy ujabb rendelet is jelent meg (jan. 29.) mely megalapitja, mikép a Dunán minden hajózási kiváltság s kedvezmény megszünik; meg nevezetesen az is, mely az első ausztriai duna-gőzhajózási társulatot illeté. A belés külföldi dunapartok közötti Duna folyam hajózásában a kül duna-parti államok hajói az ausztriai hajókkal mindenben hason tekintet alá jönnek és

azért azok államunkban iparadó alá nem vettetnek. Hasonló egyenjoguságban részeltetnek a külparti államok hajói akkor is, ha az ausztriai duna-partok között üznének személy vagy áruszállító hajózást. A Dunán pusztán a hajózás tényeért semmi díj sem fog szedetni, s azért az ily még most létezők eltörültetnek. A helytartóságok s osztályaik kijelölendik a fel s lerakodásra szolgálandó kikötőket. A Dunán hajózó minden hajósok alárendelvék a duna-hajózás felügyeletével megbizott hatóságoknak, rendőri s jövedéki hivataloknak. — Ehhez kiegészitőleg (szinte jan. 29-ről) jelent meg egy másik rendelet, mely azon kellékeket s feltételeket szabályozza, melyek szerint a dunai hajózás üzhetésére a szükségelt ausztriai jogositvány elnyerhető, mind a gőzhajók mind a vitorlás s más közönséges hajók tekintetéből.

Megemlitendő végre, mikép a szén s mész mérésére is az ausztriai mérő használata hozattatott be mindenütt (febr. 9.) és az, hogy a német ausztriai telegrafegyleti szerződés átvizsgáltatván megujitatott, és a német ausztriai postaegylet 1851-iki szerződéséhez egy ujabb pótszerződés adatott ki.

II. A jogi törvényhozás terén, melyben az anyagi kifejlődésnek is lényeges feltételei rejlenek, fontos reformokra találunk hazánkat illetőleg ez év első felében.

Ilyen mindenesetre a hazánkba behozott közjegyzőség intézete (1858. febr. 7. cs ny. parancs által), melyben Europa majd minden művelt

állama a jogbiztositásnak s törvénykezés gyorsitásának hathatós segédeszközét találja fel, mely tapasztalat nyomán a Pesti Napló legelső volt, mely annak behozatalát már az 1856. sürgette. Jegyzőségünk elvei ugyanazok, melyek Franczia — Németországban divatoznak, a franczia rendszernek fontos javitásaival, nevezetesen a szellemi képzettség biztositása által. Bővebb ismertetése végett a Pesti Napló hasábjaira utalunk, hol maga a törvény is egész terjedelmében közöltetett.

Ezenkivül az igazságügyi miniszter a bünvádi törvénykezésben szinte nevezetes változtatásokat tön (máj. 8. cs. par.), melyek különösen az eljárás egyszerűsitésére s gyorsitására vonatkoznak. Nevezetesen az által, mikép a törvényszék hatóságát jövőben azokra is kiterjesztheti, kik a vizsgálati büntettben, vagy vétségben nem vettek ugyan részt, de a kik arra vonatkozólag vagy annak alkalmából egy más kihágást képző tettet követtek el; és azokra, kik oly kihágásban részesültek, melyet a vádlott vádbüntettén, vétségén kivül követett el. — Továbbá, hogy az államügyészség mindenkor rövid uton — külön kiadvány nélkül értesittessék p. o. a fő s legfőbb törvényszék határozatairól, törvényszék végitéleteiről is. Vizsgálati eljárásban külön fölebbezés csak a vizsgálati fogság elrendelése vagy felfüggesztése folytán tehető. A vizsgálati eljárás tettenkapatás vagy teljes beismerés esetében a 188. § kellékei mellett nemcsak a vétségek s 5 évi büntetésü büntetteknél, hanem minden na-

gyobb büntetteknél is azonnal befejezendő. — Nagy jelentőségű különösen az, mikép ha a vizsgálatból látható, hogy a bünösség bebizonyitása a végtárgyalás alatt nem lesz eszközölhető, ez esetben nem vád, hanem felhagyási, megszüntetési határozvány hozandó. Ha a vádolt teljes önvallomást tett, a vád-határozattal a végtárgyalás közvetlen idézés által lesz összekötendő, melyben halál büntetés esetén kivül nem szükség azon tanukat meghivni, kik már esküt tettek le s csak a nyert önvallomás megerősitésére vonatkoznak. És ily esetben a vád mindig szóval lesz előadandó. A bünt. perrendt. 292—293 §§-ok pedig oda modosittatnak, hogy a végtárgyalásban szóval hozott határozatai külön kiadványban a vádlottal, sértett féllel s magán vádlóval csak kértükre közlendők. Egy másik korábbi (mart. 5.) rendelet a bünvádi törvénykezésre szinte jótékony hatással leend, midőn meghatározza, hogy a politikai hatóságok elé tartozó kihágásoknál a tárgyalás mindég szóbeli legyen, csak a lényeges pontokat jegyezvén fel egy bűnvádi táblázatba; és csak a különösen bebonyolult esetekben lehetvén jegyzőkönyvezési eljárást alkalmazni, de az is csak a lényeges körülményekre szoritható.

E fontosb reformokon kivül vannak még e félévi törvényhozásból egyes alárendeltebb érdekü rendeletek, melyek azonban egy vagy más tekintetből szinte szükségesek leendnek. — Ilyen a polgári jog köréből az, mely szerint oly ügyekben, melyeknél a főtörvényszéki elnök érdekelt, az el-

lenfél kértére mindég más főtörvényszék rendelendő ki bíróságul (1858. apr. 23.) mi az urbéri főtörvényszékekre is kiterjesztetett, (máj. 6. rend.) továbbá az, mely a régibb betáblázott követeléseket az uj telekkönyvekbe a hirdetvényi határidő eltelte után is megengedi bejegyeztetni, csakhogy azok előtti elsőbbségi joguk elvesztésével; (febr. 6. rend.) és az, mely szerint végrehajtás vagy biztositás utján oly ingatlanra nyert zálogjog, mely felett telekkönyv még nem nyittatott, a későbbi telekkönyvi jegyzőkönyvek kihirdetése után épenugy bejelenthető s a végrehajtás idejétöli elsőbbséggel bejegyeztethető, mint a régibb betáblázott követelések, (mart. 29. rend.) Továbbá a bányatörvény 264. §. magyaráztatik akkép, hogy 60 nap alatt a birói becslés s árverezés kéréshez csak a bejegyzéskor létezett jelzálogi hiteleződknek van joguk. (mart. 16. rend.) A katonai házassági biztositékok magyar-horvát-tót-országi ingatlanokra is kiadhatók, ha az uj telekkönyvi jegyzőkönyvek által teljes biztositék nyujtatik. sőt olyanokra is, melyeknél még csak régi telekkönyvek léteznek, ha azok rendesen vezettettek s a telekkönyvi igazgatóság által tovább vezetésre alkalmasaknak bizonyittatnak. (apr. 19.) A katonaság számára a házassági ügyekben 3-ik foly. bíróságul a salzburgi érsek neveztetik ki (febr. 8.). A 6% kamatok meghagyatnak, ha azok záloggal vagy a nélkül már a polgári codex életbelépte előtt köttettek ki. (máj. 5. rend.) Szabályoztatik azon eljárás, mely a birósági személyek által, a váltó ovatolásoknál

a fizetendő illetékeknek az óvásra való feljegyzésénél követendő. (apr. 26.) A bécsi egyházmegye házassági bíróságának jóváhagyott dijszabályzata a magyarországi egyházi megyék házassági törvénykezésére is kiterjesztetik. (dec. 11. rend. jan. 9. 1858. kiadva) Az urbéri kármentesitésre nézve az 1854. jan. 16. cs. ny. parancs szabályai hazánk egyházi jószágaira is kiterjesztetnek némi csekély módositásokkal. (1858. jan. 1. rend.) A belföldiek által kiadott, de külföldön nyomatott művektől köteles példányok nem járnak. (jan. 13.)

A büntetőjog köréből csak csekélyebb intézkedéseket mutathat fel a törvényhozás, u. m. azt, mely a bejelentési szabályok áthágásait kivétel nélkül a politikai hatóságokhoz utasitja, s büntetésüket 5—100 ft. fizetésére vagy 1—14 napi fogságra határozza (apr. 2. rend.) azt, mely a szabadságosok s szolgálaton kivüli tartalékseregi katonák kihágásainak a polgári bíróságok általi tárgyalását szabályozza, (máj. 3. rend.) mely a kölcsönkönyvtárnak engedélytelen tartását sajtótörvényi kihágásnak jelöli ki (máj. 5.) azt, mely szerint a bizonyos helyről kitiltás nem alkalmazható azon községre, hová az illető egyén tartozik (máj. 19.) és azt, mely rendeli, mikép az elitélt egyén itéletével megelégedvén, ha az államügyészség a fölebbezés iránt rögtön nem nyilatkozik, és azt később nem teszi, vagy attól visszalép, akkor az igy meghosszabbitott fogsági idő az elitélt büntetésidejébe betudandó. (máj. 23. rend.).

Sz. J.

Pénzügyi- és államgazdászati tájékozás.

„Admonere voluimus, non mordere; prodesse non laedere.“

„A pénzbőség napról napra nyomasztóbbá válik“; ezt olvastuk nem régen egy uj-yorki kereskedelmi tudósitásban s ha a dolog oly komoly nem lenne, ironiának tartottuk volna. A külső jelenségek mind ellenkezőre mutatnak. A minek bővében vagyunk, annak értéke csökken; a pénzbőség közvetlen következménye tehát a pénz értékének csökkenése lenne; ha a pénz értéke csökken, az árúké szükségképen emelkedik; ha egy forintnak ma nincs annyi értéke, mint egy évvel ezelőtt, akkor természetes, hogy egy forinton ma nem vásárolhatok annyit, mint egy év előtt; ha akkorában valamely árunak fontját vehettem ez áron, ma teszem, csak $^3/_4$ fontját kapnám érte; egy fontért pedig már nem csak egy forintot, ha-

nem talán 1 ¼ forintot kellene fizetnem, — tehát az áruk árának emelkednie kellene. Pedig mindenütt azt tapasztaljuk, hogy ezen ár nemcsak fel nem ment, hanem még a régi ár mellett sem igen akad vevő. Ezt földbirtokosaink s gabnakereskedőink mindegyike megerősitheti, de megerősiti a világ valamennyi kereskedője is; miként lehet tehát e tüneményt az állitólagos „pénzbőséggel“ összeegyeztetni? Honnan van az, hogy 1858 első felében mindenütt pénzbőségről panaszkodnak, mig 1857 második felében mindenütt pénzhiányról panaszkodtak?!

E kérdés a legérdekesebbek közé tartozik, valamint általában arra nézve, ki a pénz természetét s annak viszonyait tanulmányozni szereti, a jelenkorszak a legérdekesebbek egyike.

Legyen szabad a dolog felvilágositására a mindennapi életből meritett példázattal élnünk.

Nagy városokban a házak ára, valamint a lakbér is rendesen elég magas; ha bármi okból igen sok ember tódul valamely városba, a házak tulajdonképeni értéke nem növekedett ugyan, de növekedik a lakbér drágasága s ha ezen tódulás egyre nő, nem sokára lakások hiányáról lesz panasz, ámbár ezeknek száma épen nem kevesedett. Már most tegyük fel, hogy e tultelés következtében a dögvész, epemirigy vagy más ragály ki találna ütni, vagy átalában valami körülmény be állani, mely ama városból a népet szintoly gyorsan elüzi, a mily gyorsan odacsődítette volt. Ez esetben egyszerre sok üres lakás, tehát lakás-bő-

ség leend és a lakbér olcsóvá fog válni, ámbár sem a házak száma, sem azoknak értéke nem változott.

E hasonlat pénzviszonyainkra teljesen alkalmazható; ebből derül ki az is, mit keljen a „pénzhiány“ és „pénzbőség“ alatt érteni?

1857 második felének kezdetéig a pénz mind az iparvállalatok felé csődült; a gombaszámmal keletkezett hitelintézetek megannyi **pénzt teremtő** intézeteknek tartattak s ezen tévedésre támaszkodva a legóriásibb tervek támadtak, miknek kivitelére természetesen roppant sok pénz kelle, sokkal több, mint a mennyivel voltaképen birtunk. A magán- és közipar messze tulment azon, mit vállai elbirtak, a pénz **keresettsége** növekedett, tehát a **pénzbérlés** (a kölcsönzés) dija is, melyet kamatnak nevezünk. 1857-ben a kamatláb tehát folyvást felment; mennyivel jobban érezték a vállalkozók, hogy a pénzben megszorulnak, annál nagyobb díjt ajánlottak a kölcsönzésért s igy — helyesen szólva — nem a bankok, hanem az erején tulment vállalkozás rugtatta fel a kamatlábot. A pénz **értékének** ehhez semmi köze nem volt.

Hanem a magas kamat, a rendkivüli erőködés daczára sem lehetett egy forintból százat csinálni; ezt az egy forintot csak egy kaphatta, a többi kilenczvenkilencz pedig „pénz hiánya“ miatt megbukott. A telivérüség által okozott bajban sinlődő testnek a természet hatalmas vérveszteség által szerzett könnyitést. Ily esetben azonban az

egyensuly rendesen ismét a másik szélsőség felé szokott megzavartatni; a tulzott bizalom helyébe rögtön tulzott bizalmatlanság, a vállalkozási merészség helyébe tökéletes bágyadtság, az iramodás helyébe teljes megállapodás lépett. A vállalkozók nagy része ad patres költözvén, már szintoly kevéssé szorult pénzre, mint a halott ételre vagy italra; mások — a krizis által megdöbbentve — minden vállalatot felfüggesztettek, a fergeteg teljes elvonulásaig; a kik még fenállottak, azoknak nagy része szorult ugyan pénzre, de a pénz — ha egyszer ráriasztottak — nagyon félénk természetü s igy a századik ember sem tartatott hitelt érdemlőnek — szóval ugyanaz történt, mi példánkban a lakásokkal; nem volt, ki bérbe akarta venni s a kinek egyszersmind a tulajdonos bérbe akarta adni, azaz a hitelt érdemlő kölcsönvevők száma nagyon megritkult s igy azok. kik iránt a bizalom meg nem rendült, csak ugy válogathattak a sok pénzajánlat közt; reájuk nézve egyszerre pénzbőség vala. Természetes, hogy most ők szabtak feltételt, ők határozták meg a kibérlés díját — a kamatot — és mi magától érthető, elég alacsonyra szabták. 1858 első felében tehát a kamatláb folyvást alámenő s itt is nem a bankok hanem a tőkéik biztos elhelyzésében megszorult capitalisták szálliták le a kamatlábat. A pénz értékének ehhez sem volt köze.

Ezen érték, miként feljebb mondtuk, az áruk árából könnyen megitélhető s ezen ár arra mutat, hogy az ugynevezett pénzbőség nem a pénz sza-

porodásának és értéke csökkenésének tartandó, hanem az érték változatlan maradván, csak a pénzbérlési, a kölcsönvételi viszonyok, ezekkel együtt pedig a bérlés dija, a kamatláb változott.

Nagyon szeretnénk olvasóinknak néhány gyakorlati példával szolgálni, hanem — exempla sunt odiosa, legalább a közelfekvők, sigy a távolabbakra fogunk szoritkozni. Az 1857 közepeig folytatott szédelgésre nézve, mely azt hitette el a rövidlátókkal, hogy a világ csakugyan gazdagabb lett, ezer eset közül, azon tényt idézzük, miszerint Hamburgban egy szegény gabnaalkusz 600,000 mark banco értékeig fogadott el váltókat, egy zwickaui faláda készitő — 100 tól 6 garasnyi provisió mellett — egy milliót, Kleman nevü stockholmi kereskedő 190,000 font sterlinget, a nélkül, hogy ezen urak egyikének is csak egy poltrányi vagyona lett volna; az ekként gyártott váltók természetesen pénz gyanánt jöttek forgalomba, e pénzre alapittatott sok vállalat s midön a ködkép szétolvadt s a fizetés napján a hónapokon át kuthoz járó korsó eltört, magával rántotta ama vállalatokat is; a képzelt pénz eltünt, semmivé lett, vagy nem is azzá lett, hanem csak annak bizonyult, a mi volt, azaz semminek, s kész vala a pénzhiány.

A mi pedig a pénzbőséget illeti, erre közelről távulról számtalan példát lehet felhozni. A londoni bank a lefolyt hónapokban oly ezüst készletet halmozott fel (200 millió pft.), minőt a világ ritkán

látott együtt és a lefolyt félév alatt ritkán élt azon szabadsággal, miszerint jegyforgalma a pénz készletet 14 millió fonttal felülhaladhatja; Franciaországban az ezüst és arany bevitele hónapról hónapra emelkedett és a bécsi escompte-intézet, melynél folyó számadásra tőkéket lehet le tenni, annyira tul lőn halmozva ily rendelkezhető tőkékkel, hogy kénytelen volt kijelenteni, miszerint ezekért ezentul már nem 5, hanem csak 4½ százt ólit fizethet, miután nem talált biztos váltókat, mikre ama tőkéket némi nyereséggel elhelyezhette volna.

A mondottak után ugy hiszszük, könnyü eligazodni a lefolyt félév általános pénzviszonyaira s arra nézve: mit kelljen az ugynevezett pénzbőségről tartani.

A legközelebb fekvő kérdés az: minő hatást gyakoroltak e viszonyok a földbirtokra, minőt az ipar és kereskedelemre?!

* * *

A szédelgés fénykorának letüntével a kamatláb, miként fentebb fejtegettük, lassanként emelkedett, mig végre aránylag igen tetemes magasságra ért. Azt is kimutattuk, miszerint nem a bankok, hanem azok, kik pénzre szorultak, rugtatták fel a kamatlábat. Ha X. 8% et igért, Y. — látván, hogy olcsóbb pénzt nem kaphat — 9-et vagy 10-et ajánlott és a tőkepénzes a legtöbbet ajánlónak kölcsönzött. Ekként sikerült sokaknak — legalább

áldozattal — az ugynevezett pénzhiány válságos idején átesni. A földbirtokos e versenyzésből ki volt zárva, ő talán szerencsésnek érezte volna magát, ha 10%-re pénzt kap, de az uzsoratörvény az ő ajánlatainak szilárd korlátot szabott, melyen — ha a kölcsönvevő akarta volna is — de a kölcsönadó nem mert tullépni. Természetes tehát, hogy a földbirtokos előtt a „pénzhiány“ korában mindenütt becsapták az ajtót.

Miként állt a dolog a pénzbőség idején?

A kamatláb alászállt, sok tőke a nyerészkedéstől, a vállalkozástól visszavonulván, elhelyezést keresett, mi jutott e tőkékből a földbirtoknak? Kevés, hogy azt ne mondjuk: semmi sem.

Hypothekáris kölcsönökre nézve a törvényes kamatláb öt százt ó l i; de az átalános, azaz a természetszerű, nem a törvény parancsolta kamatláb, minden sülyedése mellett sem ment öt percent alá és ezen kamat mellett még a legjobb elhelyezés — hypothekán kivül — is lehetséges. A fentebb idézett példák egyikére visszatérvén, csak arra utalunk, hogy a bécsi escompte-intézet, mely a részvevők kölcsönös kezességén alapul s mindenesetre annyi biztosságot nyujt, mint bármely hypotheka, csak nem régen szüntette meg a betételekre nézve az 5%-et, sőt még most is 4½ %-et fizet; a tőkepénzes tehát minden betáblázási s egyéb költség nélkül néhány napi (1000 ftig menő összegnél s e m m i) felmondási idő mellett pénzét igen kényelmesen helyezhette el ezen és sok más intézetnél, a mi világos jele annak, hogy ezen in-

tézetek még most is a legjelesebb biztosság mellett 5%-et vagy annál többet tudnak keresni; a ki pedig a nemzeti bank zálogleveleit vásárolja, az — az alacsony árkelet következtében — minden veszély nélkül majdnem 6%-re helyezi el pénzét; képzelhető-e, hogy ily körülmények közt a tőkepénzesnek kedve leszen öt percentért sok ügygyel bajjal járó hypothekáris kölcsönszerződésre lépni, — főleg midőn látja, hogy a nemzeti bank a legjobb hypotheka mellett is 6%-et kiván, mely azonban sallangostul 8—9%-re is nő?!

Nagy figyelmet érdemel itt azon körülmény is, hogy a nyerészkedés sokaknál még korán sincs kiirtva, hanem csak el van riasztva, csak vigyázóbbá van téve, s igy csak pillanatra hátrálván, még mindig résen áll, hogy alkalmasnak látszó perczben ismét előrukkoljon és ezen eventualitásra pénzét rendelkezhető állapotban akarván tartani, nem igen van kedve, azt földbirtokra adandó kölcsönbe leszegezni

Igy állanak a földbirtok hitel viszonyai: földhitelbank még nincs; azt mondják, hogy nem kell! . . . . . .

Miként állunk a földmivelési termények keletjére nézve?

Az átalános pénzviszonyok erre is voltak ám befolyással. A véletlen ugy hozta magával, hogy e tekintetben is ugyanaz állt be, mit az ipar terén észrevehettünk t. i. a termesztés tulságos bősége, csak hogy az ipar mesterségesen és kölcsönvett

pénzen tulzá a maga termesztését, mig az Uristen saját áldásának kifogyhatlan forrásából tele kezekkel szórta a bőséget a föld méhébe.

Néhány jó aratás és a keleti háboru rögtöni megszünése a gabna árát lenyomta.

Igen ám, mondják erre, ha a föld egy mérő helyett kettőt adott, a földbirtokos fele árán adhatta gabnaját, a nélkül, hogy bevétele csökkent volna.

Bölcsen van mondva, csak az a baj, hogy nem találkozott kétszer annyi vevő, nem kétszer annyi fogyasztó.

E baj azonban — más általános viszonyok közt — még sem lett volna oly igen érezhető; olcsó ár a kereskedőre mint közvetitőre nézve kecsegtető; ő ily esetben átveszi a termesztő készleteit s piaczokat keres számára, olyanokat, hová a termesztő maga el nem jut, hol az ár magasabb s hol e szerint nyeremény várható. De a börzejáték roppant tőkéket vont el a kereskedelemtől; minek izzadna, fáradna, lótna futna a kereskedő, hogy végre egy mérő buza mellett két garast nyerjen, midőn henyélés közben és 12-től 2 óráig a tőzsdén fel s alá járván, ezer meg ezer forintot nyerhet?! .... Ne higyje senki, hogy túlozunk; neveket tudnánk emliteni, olyanok neveit, kik hajdan hazánkban is tetemes gabna kereskedelmet folytattak és 2 év óta ennek hátat forditván, pénzöket a börzére vitték: — persze, hogy in fine finali ott is hagyták!

A legislegujabb idő — az utolsó hetek — némi javulását hozták e viszonyoknak, de sokkal

csekélyebbet, mintsem ez által a földbirtokon ejtett sebek akár csak legkisebb része is orvosolható lenne; majd meglátjuk, meddig tart e javulás!

A mi az ipar- és kereskedelem helyzetét illeti, ez már a fentebbiekből is körülbelől kitalálható; olcsó hitel a szédelgés korszakában, — ez olcsó hitel alapján tulságos áru-termesztés — fenakadás a pénzhiány beálltával — számtalan bukás — üres pénztárak tultelt áruraktárak mellett — kénytelen munkaszünet, mig az aránytalan mennyiségben felhalmozott készletek el nem kelnek — elcsüggedés, bizalmatlanság, kedvetlenség, elszegényedés a pénzbőség mellett — ez az utolsó 10—12 hónap rövid története, melynek pragmatikáját már fentebb előadtuk.

Csak az a szerencse, hogy e baj legalább nem orvosolhatlan, hogy a szédelgés utófájdalmai valamikor és talán már rövid idő mulva véget fognak érni, hogy a fogyasztás akkor a meglevő készleteket felemésztendette s a gyáripar, a kereskedelmi tevékenység a beálló szükséglet által uj lendületet fog nyerni.

Hanem, hogy mint álltak s éltek e válságos idő alatt azon intézetek s vállalatok, melyek ugyszólván a szédelgés és közvetve a krizis szülői voltak; a gyermekekben nem igen nagy öröme volt a világnak; több volt-e az anyákban s apákban?!

* * *

Mintegy harmadfél év előtt egyszerre eszébe jutott a világnak, hogy a hitelt „organizálni“ kel-

lene. A szónak van értelme, csakhogy gyakorlati valósitása a mai viszonyok közt nem igen várható, valamint a sociálisták eszményi állama magában véve épen nem képtelenség, de azért a mai világban még sem létesithető. Ha a hitelt keresők és hitelt adók közt bizonyos mediumot felállithatni, — világosabban szólva, ha oly intézet létesithető, melynek egyrészről a tőkepénzesek minden rendelkezhető vagyonukat bizalommal átengedik s melyhez más részről a hitelt keresők — biztosságuk kimutatása mellett — kölcsönért folyamodnak: ez legalább megközelitő valósitása lenne a „hitel organisatiójának“. Ezen elv alapján támadtak a modern hitelintézetek, miknek nagyobb része most a bolygó zsidóként sem élni, sem halni nem képes.

De ezen intézetek — mi az imént emlitett elvből magából kiderül — csak akkor felelhetnek meg czéljuknak, ha egy részről csakugyan általános, majdnem azt kell mondani, határtalan bizalomban részesülnek, ugy hogy mindenki tökéletesen azonosnak tartja, akár a maga ládájába, akár pedig ily intézet kezébe teszi pénzét; másrészről ha a hitelt kereső minél csekélyebb áldozat mellett kap pénzt, miután ugyis csak feddhetlen biztosság mellett kapja.

A divatos hitelintézetek mind a két tekintetben messze estek el czéljuktól; a helyett, hogy főfeladatuknak tekintették volna pénzöket tökéletesen biztos módon elhelyezni, nyaktörő vállalatokba bocsátkoztak és igy sem az ipar- és ke-

reskedelemnek tetemes segélyére nem lehettek, sem pedig a nekik átadott pénzért feddhetlen biztosságot nem nyujthattak.

A hitelt keresők ezáltal kénytelenültek másutt segélyt keresni, a tőkepénzesek pedig vagyonukat veszélytelenebb módon elhelyezni. Ama nagyszerű vállalatokba s mellesleg a börzejátékba is bocsátkozván, egymásután tetemes veszteségeket szenvedtek ezen intézetek s aztán a solid hiteltkeresőn vették meg azt, a mit insolid uton elvesztettek, teljes biztosság mellett is csak 7—8 és még több percentre adtak kölcsönt, hogy az ezen ügyletágra forditott nehány millió jövedelme kárpótlást nyujtson az ugynevezett „jövő papirjaiban" leszegzett roppant tőkék terméketlenségeért.

E hitelintézetek két legnagyobbika, a bécsi és párisi — a többiről már nem is lehet szó — a lefolyt évért nagy nehezen fizette az 5% kamatot; fölös osztalékról nem lehetett szó. Vigaszul pedig a jövőre utalnak s a „bécsi hitelintézet jövője„ czimű röpirat, mely e napokban megjelent, elég naivul jegyzi meg, miszerint a solid hitelezés, ha nem is Bécsben, de legalább „vidéken" a „tartományokban" mindig fog 7—8 %-et jövedelmezni, tehát, a mint mondjuk, nem a meginditott uj vállalatok jövedelmezőségébe vetik reményöket, nem azt igérik, hogy a solid iparosnak és kereskedőnek olcsó hitelt fognak szerezni, hanem csak azt, hogy majd megveszik rajta azt, a mi más műtételek mellett vesztve lőn.

Elég ennyi az ugynevezett hitelintézetekről!

A többi uj vállalat — főleg a vasutak — még nagyon fiatalok arra, sem hogy jövedelmezőségük iránt itéletet lehetne mondani, kivált miután a pénzhiány miatt csak lassan és nem egész terjedelmökben létesithetők. Azon arany esőre, mely hajdan péld. az éjszaki vasut részvényeseire hullt, ugy hiszszük, soha többé nem számolhatni, még a mostani válságos idő lefolyta után sem, mert a versenyzés napról napra nő s a forgalom a vasutak szaporodásával növekedik ugyan, de nem ugyanazon gyorsasággal, se nem ugyanazon arányban, melyben a közlekedési eszközök gyarapodnak. Egyelőre a hitelintézet sorsjátékos kölcsönt vett fel az uj vasutak számára; e műtét sikerére nézve sem lehet még itéletet hozni, az uj sorsjátékos kötelezvények árkeletje csak az első huzások után fogván végkép megállapodni s némi szilárdságot nyerni. A tőzsde pedig a nagy közönség játékdühét ismervén, most leginkább e sorsjegyekkel foglalkozik, az uj vasuti részvényekre pedig semmi figyelmet nem fordit s ez utóbbiak — ezt bátran kimondhatni — csak mesterségesen tartatnak a névérték szinvonalán, miután a bécsi hitelintézet e papirok egész halmazát birja. A melyekről ez nem mondható (péld. a pardubitzi és keleti vasutrészvények) s a melyeknek árkeletje körül tehát a hitelintézet nincs érdekelve, azok már régen vagy 10%-el sülyedtek a névérték alá.

Mi lesz ennek vége?

A ki lakásának felszerelésére s butorozására vagyonán tulmenő kiadásokat tett, és ezért adósságba dönti magát, az — ha igen nagyon gazdálkodni nem tud — teljesen tönkre jut; ha pedig pénzviszonyait rendben tartja, ha jóllétét átalában növelni tudja s nem riad vissza áldozatoktól s nélkülözésektől: akkor idővel kibontakozhatik az adósságokból s aztán talán zavartalan örömmel élvezheti azon fényt és kényelmet, melyet annyi áldozat árán vásárolt meg.

A vasutak szükségesek, az igaz, de végre még is csak oly szükségesek, mint a butor a szobában; az ember kevéssel is beérheti, ha többre szert nem tehet. Az exaltátió idején, minő péld. az $185^5/_6$ év vala, nem mindig szokták megfontolni quid valeant humeri, quid ferre recusent, azon esetekről nem is szólva, mikben nem a vállalat maga, hanem az alapitók érdeke vala a fődolog. Ily időkben a társadalom is nyakra főre beledönti magát a nagyszerü kiadásokba, de a tömeg a természettől bizonyos józan praktikus ösztönnel van ellátva, melyet egypár keserü tapasztalás még jobban élesit s mely végre mindig győzedelmeskedik a pillanatnyi tulcsapongáson. A nagy közönség, melynek pénzén a vasutaknak épülniök kell, végre is csak akkor és csak azon mértékben épitendi azokat, a mikor és a mely mértékben vagyona megengedi; megtakaritott filléreit örömest fekteti ily vállalatokba, de akkor e filléreknek előbb meg kell lenniök. Mindazon eszközök, melyek az *általános* jóllétet növelik s arra czéloznak, hogy a pénzbeli

erő termékétlen kiadásokra minél csekélyebb mértékben vétessék igénybe, mindezen eszközök egyszersmind vasutaink létesülését is segitendik. Francziaország példája mutatja, hogy e téren mesterkéléssel semmire sem mehetni s hogy itt nem csak pénzügyi, hanem egészen más emeltyűknek is közre kel működniök.

* * *

Az imént fejtegetett átalános viszonyok természetesen az államok financziáira nézve sem maradhattak befolyás nélkül, mert ezeknek állapotja a közjóllét fokával elválaszthatlan összefüggésben áll. A közjóllét pedig tetemesen alászállt; a pénz mennyisége, az igaz, se nem kevesedett, se nem szaporodott, hanem csak helyét változtatta, de e helyváltozás sok vagyont tönkre tett s ennek birtokosai az állam irányábani kötelezettségeik lerovására többé nem voltak képesek. Az innen eltünt vagyon kevés gazdag nyerészkedő kezében központosult s ezek adója nem növekedett oly mértékben, hogy a más oldali veszteséget teljesen pótolhatta volna. A hol mindazáltal sem csökkent az adójövedelem, ott föltehetni, hogy ez eredmény roppant áldozatokkal hozatott létre s hogy a fizetett adó nem egyedül a fa évenként megujuló gyümölcseiből vétetett, hanem magából a törzsből vágatott ki, a minek utóhatása talán nem tüstént, de mindenesetre egypár év mulva nagyon is érezhető lesz.

Itt ott — miként péld. Franczia országban, hol a proletariátust már eddig is mesterséges munkaadás által elkényeztették, hogy a fenálló intézmények ellen ne zugolódjék s dologtalan ökleit ezeknek összetörésére ne használja — a munkásosztályoknak is államköltségen kellett kenyeret adni, miután az ipar fenakadása által az ő keresetök is fenakadt, ugy hogy ezen par excellence „munkás“ osztályok — véres verejtékök mellett is — ingyen éltek, azaz a többi osztályok költségén, kiknek ama szükségtelen és terméketlen munkát megkellett fizetniök, a nélkül, hogy ezért bárminémü haszon által is kártalanittattak volna.

A keleti háboru utófájdalmairól — az akkor felvett kölcsönök következtében – s a közigazgatásra forditott költség növekedéséről csak futólag kell emlitést tennünk, s kiki át fogja látni, hogy mindezen okok együttmüködése mellett az állampénzügyei sehol sem vergődhettek virágzó vagy csak kielégitő állapotra.

Anglia egykét palliatio által segitett magán, mert az ugy is gyönge lábon álló torykormány, minden gyökeres orvoslási mód alkalmazását rettegte. A brit birodalom kimerithetlen segédforrásai nagyon könnyitették e palliativ eszközök alkalmazását, hanem az indiai kiadások fedezésére ott sem maradt egyéb hátra, mint — kölcsönözni, a mi az európai államok többsége részéről is nagyban követtetett.

Ez az avatatlanok előtt annál feltünőbb, miután majdnem mindenütt a bevétel és kiadás szem-

beállitása vagy teljes egyensulyt vagy még bevételi fölöst is mutat; az európai állam financz-tudomány, ugy látszik, már csak a számok ügyes csoportozásában áll. Hogy a valóság ezen elméleti eredményt rendesen meghazudtolja, az mellékes dolog!

De az emberek okulni kezdenek; a budgetek a többségre nézve már nem oly érthetlenek, mint a Kabala jegyei s még a nagyon alázatos franczia törvényhozó testben is oly éles birálatát hallottuk a budget-előterjesztvénynek, hogy bizton feltehetni, miszerint a mesterséges számcsoportozás ideje lejáróban van. Minek is az ámitás, midőn már senki el nem ámittatja magát?!

Ausztriára e megjegyzések nem vonatkozhatnak, mert ez az államháztartási-kimutatást, mely különben májusban szokott megjelenni, midőn e sorokat irjuk, még nem tette közzé; mondják, hogy e kimutatás a deficit tetemes csökkenését fogja hozni.

Az ausztriai birodalom financziai történetében egyébiránt épen most uj korszak nyilik, az uj pénzláb behozatása s a bank készfizetéseinek ujolagos megindítása által; amaz ut akart lenni, mely a birodalmat Németországgal legalább az anyagi téren közelebb érintkezésbe akarta hozni, a mit, mellesleg mondva, Poroszország politikai okokból még folyvást ellenez; imez a birodalom belsejében a pénz értékét állandóvá akarja tenni s az ezüst és papirpénz közti érték- viszony folytonos változása által okozott árhullámzásoknak véget

vetni. Mind a két műtét mélyreható s életbevágó; elméleti fejtegetésébe ezuttal nem bocsátkozunk; a siker dönteni fog, valamint átalában s leginkább pénzügyi dolgokban — miként a franczia mondja — „rien ne réussit que le succès“! —

Az európai nyugalom meg nem zavartatása s a közigazgatás olyatén szervezése, mely egyszerűsége s átnézetességénél fogva az államra nézve lehető legkevesebb költséggel jár, ez minden államháztartás virágzásának két főfeltétele és minden pénzügyi műtétel sikere végelemezésben ugyan csak e két feltételtől függ .... A pénzügyeket ma lehetetlen a politikaiaktól teljesen különválasztani; példa erre Francziaország, példa Anglia — bár mindegyik ellenkező irányban!

Nem lehetett szándékunk, e kevés lapon oly tárgyat kimeriteni, melynek alapos fejtegetésére könyveket kellene irni; e tárgy azonkivül nagyon kényes, csak glacé-keztyüssen lehet hozzá nyulni s ha az olvasó az előzmények után itt ott egyik másik következtetmény hiányát észreveszi, gondolja magában, hogy — tollban maradt s pótolja maga! Czikkünk csak „tájékozás“-ul akart szolgálni s mint ilyen az irányító

gyanánt magokat a tárgyakat nem ábrázolja, a-h nem csak aztmutatja, merre vannak s hol kell azokat keresni. A gondolkozó olvasó majd megtalálja; ma pedig minden értelmes ember gondolkozó is, — az idő teszi azzá!!

Dr. Falk.

Társulati tevékenység hazánkban.

E tekintetben figyelmünket leginkább csak azon társulatok igénylik, melyek körül csoportosulnak szellemi és anyagi erőink s melyek működésének eredményei legközvetlenebb s legnagyobb horderejü hatással vannak nemzeti életünkre.

Ily társulatok:

1. a magyar tudós társaság;
2. a magyar gazdasági egyesület;
3. a folyók szabályozására alakult társulatok;
4. a takarékpénztárak s
5. az első magyar általános biztositó társaság.

A **magyar tudós társaság** tudományos életünk fő központja; s a nemzet e nagy kincse az ország rokonszenve- és éber gondosságának tárgya levén, szemlénkben első helyen szolunk e társaság ez évi működéséről és gyarapodásáról.

Lássuk tehát

1. a tagok munkásságát.

1. A nyelvtudományi osztályban: értekeztek:

Ballagi Mór „a magyar hangsulyról.“

Hunfalvy Pál „az árja nyelvészet jelen állásáról.“

Fogarasi János „a magyar igeidőkről.“

Regner Tivadar (vendég) „az alföldi ö hangról.“

Csengery Antal ismertette „a francziák nézeteit Henszlmann Imre fölfedezéséről a góth egyház épités elve körül.“

Munkában van egy mesterműszótár; a „Tájszótár“ 2-ik kötete; a nagy szótár a „Virág“-szóig haladt.

Kinyomatni rendeltetett: Fábián István finn nyelvtana és Hunfalvy Pál finn chrestomathiája.

2. A philosophiai és jogtudományi osztályokban értekeztek:

Szontagh G. befejezőleg az egyezményes elv alkalmazásáról a philosophia tanaira.

Horváth Cyrill folytatólag a positiv és negativ philosophiáról.

Brassai Sámuel folytatólag a logikáról lélektani alapon.

Wenczel G. Felsőbányaváros 1570-iki bányaszabályait ismertette.

Ez osztály elkészité észrevételeit a

fenálló irójogi törvényre, a m. igazságügyi miniszterium meghagyása folytán.

3. A történelmi osztályban értekeztek:

Érdy János Stiriáról mint magyarherczegségről.

Szalay László Erdély viszonyairól a portához 1540 – 80 közt.

Wenczel G. tanulmányokat adott Thierry Atillája felett.

Podhradszky József az aranysarkantyús vitézekről, és Kolozsvár nevéről.

Toldy Ferencz a szikszó-ujfalusi harczról. Ugyanő értekezett a szigeti ostromról, ujon ismeretessé lett kútfők után.

Csengery Antal Rawlinson Herodotusáról tekintettel a scythákra.

Paur Iván az aquincumi legujabb ásásokról.

Kinyomatni rendeltetett Magyar László délafrikai utazása.

4. A mathematikai és természettudományi osztályokban értekeztek:

Brassay S. némely algebrai fogalmakról s azok geometriai alkalmazásáról.

Győri Sándor „egy nehéz föladás megoldásáról.“

Weisz Armin a háromél leirati feloldásáról.

Friwaldszky Imre a Tátrára, Bán-

ságba, s némely barlangokba tett kirándulásai faunistikai eredményéről.

Pólya József: az eledelek elemeiről, a tápanyagok — és tápszerekről.

Kinyomatni rendeltetett: Szabó József pályairata Budapest vidéke geologiai viszonyairól.

II. Az akademia költségén megjelent müvek:

1. A magyar akademia évkönyveinek IX-ik kötetéből a II. és IV. füzet.

2. A m. akademiai értesitő 1858-ról I, II, III füzet.

3. Magyar történelmi emlékek. II. osztály 1. 2. 3. kötet.

III. Sajtó alatt van:

1. A magyar akademiai évkönyvek VIII-ik kötete.

2. A magyar akademiai évkönyvek IX-ik kötetéből az 1. és 3-ik füzet.

3. A magyar akademiai értesitő 4. és 5-ik füzete.

4. A magyar történeti emlékek I. osztályának I. kötete.

5. A magyar történelmi emlékek II. osztályának IV-ik kötete.

6. A magyar történelmi tár V-ik kötete.

IV. Az akademia egy *állandó régiségtani bizottmányt* alkotott, melynek régiségtani közleményei sajtó által közzé fognak tétetni.

V. Jutalmak:

1. A Teleki drámai jutalom ez évben Szigligeti „Fenn az ernyő nincsen kas“ czimű vigjátékának adatott ki.

2. A Sámuelféle nyelvtudományi dij Czuczor Gergelynek adatott a magyar önhangzókról irt értekezéseért.

3. A Nagy Károlyféle természettudományi jutalom Szabó József tanárnak adatott „Budapest vidéke geologiai viszonyairól“ irt pályamunkájáért.

4. A Pfeifer Ferdinándféle történelmi jutalom Szalay Lászlónak a „Budapesti szemlé“-ben megjelent művét „Verancsics élet- ésjellemrajzát“ tünteté ki.

Vizsgálat alatt vannak:

a Nádasdy Tamásféle eposzi jutalomra beérkezett pályamüvek.

Pályázásra kitüzetett:

a) a Teleki
b) a Karácsonyi Guidó } drámai jutalom.

A Teleki jutalomra ez évben szomorujátékok, a Karácsonyi jutalomra vigjátékok versenyezhetnek.

VI. Uj alapitványok:

1. „Koszoru gróf Dessewffi Aurel emlékezetére“ czimű diszmunka jövedelme házépitésre.

2. Gr. Dessewffi Emil elnök házépitésre 3000 pfrtot adott.

3. Beodrai Karácsonyi Guidó 30,000 pfrttal gyarapitá az akademia alaptőkéjét.

4. Tokaji Nagy Lajos nagy-kállói gyüjteménye házépitésre 740 frt.

5. Tóth Lőrincz gyüjteléke szintén e czélra 9 pfrt.

Ez, mind, mit örvendetest a magyar tudós társaság jelen évi történetéből feljegyezhetünk.

Az akademia ez évben tagjai sorából elveszité Bajza Józsefet, ki marcz. 3-kán; Bártfay Lászlót, ki máj. 13-kán, és Szontagh Gusztávot, ki jun. 7-kén halt meg.

A magyar gazdasági egyesület.

A magyar gazdasági egyesület mult 1857. évi novemb. 16. és 17-kén tartott alakuló közgyüésén elnöknek gr. Károlyi Györgyöt, s alelnököknek Lónyay Gábort és Korizmics Lászlót választá meg. Választmányi tagoknak pedig a következőket: Somsich Pál, gr. Károlyi István, Havas József, gr. Károlyi Lajos, Lónyay Menyhért, gr. Zichy Ödön, gr. Andrássy György, Ürményi József, ifj. Majláth György, báró Sina Simon, Szontagh Gusztáv, b. Balassa Antal, dr. Entz Ferencz, Lits Antal, Hajnik János, Végh János, gr. Zichy Ferdinánd, b. Sennyei Pál, Tréfort Ágoston, b. Wenkheim László, b. Eötvös József, Peterdy Gábor, Otocska Ignácz, gr. Dessewffi Emil, gr. Cziráky János, Ghyczy Ignácz, Lejtényi György, Benkő Dániel, Kenessey Kál-

mán, Szendrey Ignácz, Szilassy György, Török János, Heinrich N. János, Czilchert Róbert, Bocskay Ignácz, Nagy István, gr. Festetics Ágoston, Darányi Ignácz, Kubinyi Ágoston, Zimmermann Károly, dr. Kovács Gyula, Krieger Pál, Zsivora György, Rittich János, Ágoston József, Jurenák Pál, Csengery Antal és Zsedényi Ede.

Gr. Károlyi György az elnökséget el nem vállalván, helyébe a f. 1858-ik évi mart. 16-kán tartott közgyülés elnökül gr. Károlyi Istvánt választá meg. E választást ő cs. kir. Apostoli Felsége april 18-ki legfelsőbb határozata által megerősité, valamint az alelnököket is; a magyarországi cs. kir. magas főkormányzóság pedig az igazgató választmányt a következő tagok személyében erösité meg: Somsich Pál, gr. Károlyi István, Havas József, gr. Károlyi Lajos, Lónyay Menyhért, gr. Zichy Ödön, gr. Andrássy György, ifj. Majláth György, b. Sina Simon, Szontagh Gusztáv, b. Balassa Antal, Entz Ferencz, Lits Antal, Hajnik János, Végh János, gr. Zichy Ferdinánd, b. Sennyey Pál, Tréfort Ágoston, b. Wenkheim László, b. Eötvös József, Peterdy Gábor, Otocska Ignácz, gr. Dessewffy Emil, gr. Cziráki János, Ghyczy Ignácz, Lejtényi György, Benkő Dániel, Kenessey Kálmán, Szendrey Ignácz, Szilassy György, Heinrich N. János, Czilchert Róbert, Bocskay Ignácz, Nagy István, gr. Festetics Ágoston,, Darányi Ignácz, Kubinyi Ágoston, Zimmermann Károly, dr. Kovács Gyula, Krieger Pál, Rittich János, Ágoston

József, Jurenák Pál, Egressy Sámuel, Pólya József, Havas Ignácz és Bossányi László.

Azon részvét, mely a magyar gazdasági egyesület ügyét ujan megalakulása előtt is minden oldalról kisérte, az alakitó gyülés óta mindegyre növekszik. Közönségünket bizonyosan legközelebbről érdekli az egyesület viszonyainak mikénti fejlődése, érdekelheti különösen az egyesülethez csatlakozó erők nyilvánulása. Ennél fogva feljegyezzük azon adakozások eredményét, melyekkel az ügy barátai akár régi vagy uj alapitványaik rendes kamatoztatása, akár mint évdijas tagok 10 frttal további 6 évre, vagy egészen ujból tett belépésük által az egyesület fenállhatásának biztositásához járultak.

1858-ik jun. 1-ig rendes kamatozás mellett biztositva van:

1. 240 alapitó tag után . . .	95,181 frt.
2. 37 alapitó tag által még 1848 előtt befizetett s az egyesület vagyonába ruházott kisebb — nagyobb öszvegü alapitványokban .	4,750 frt.
öszveszen 277 alapitó taggal .	99,931 frt.

Továbbá az $18^{58}/_{63}$ évekre 10 pfrttal jun. 1-ig jelentkezett évdijas rendes tagok száma 446.

Igy ekkorig az egyesületnek 723 alapitó és évdijas rendes tagja van.

Vagyonállása pedig jelenleg következő:

Alapvagyon:

I. Ingatlan javakban, u. m. köztelek, szőlőiskola, pesti és budai faiskola, és ujból szerzett Gellérthegyi mintaszőlő pénzértékében	178,491 ft. 56 2/4 kr.
II. Az 18 18/49 évről átvett alapitó tagoknál 5% kamatozás mellett kötelezett régi alapitványok tökékben . . .	103,435 „ — „
III. 1857. év november 1-ső napjától kezdve 59 tag által kötelezett 5%-tes uj alapitványi tőkékben	26,120 ft. — „
IV. Eszterházi-sorsjegyekben .továbbá 5%-tes és 1839-ki statuspapirokban .	1,420 „ — „
V. Az Egyesület könyvtára, minta- és gazd. eszközgyűjteménye, s 5 darab olajfestett arczkép régi becsértékében	3,438 „ — „
Az összes alapvagyon értéke	312,904 „ 56 2/4 „

Ezen alapvagyonnal szemközt az Egyesület terhei ugyanekkor:

I. *A köztelken fekvő adósságokban:*

a) régi tartozás	31,295 ft — kr.	60,464 ft 56 kr
b) régi tartozás után járó kamatok .	9,299 „ 45 „	
c) uj kölcsön .	19,528 „ 11 „	
d) uj kölcsön után kamat . . .	342 „ — „	

II. *Vegyes terhekben*:

a) régi tartozás	2,000 ft — kr.	
b) uj kölcsön	4,310 „ — „	6,903 ft $40^{2}/_{4}$ kr.
c) uj kölcsön után kamat . .	593 „ $40^{2}/_{4}$ „	
Összes passivum	67,368 ft $36^{2}/_{4}$ kr.	

Mely terhek levonása után az Egyesület *activuma* 1858-dik évi januar végén . . . . 245,536 ft 20 kr.

$18^{48}/_{49}$ évi *activum* . . . 148,669 „ $48^{1}/_{2}$ „

$18^{50}/_{57}$ alatti növekedés . 96,866 „ $31^{2}/_{4}$ „

Ehhez járul az 1858. januar végén kimutatott pénztármaradék: . . . 1,588 ft. $45^{3}/_{4}$ kr. pp.; megjegyezvén, hogy ezen pénztármaradékban *a)* az uj alapitványok után 20 ft 30 kr; *b*) a régi évdijas tagok közül további 6 évre ($18^{58}/_{63}$) kötelezett aláirások után 90 ft, és *c*) az uj évdijas tagok részéről 930 ft. tehát összesen 1040 ft 30 kr. mint 1858-dik évre befizetett folyó kamat és évdij fordul elő.

Az egyesületi vagyon ime kimutatásához hátra volna még tájékozást kapcsolni azon jövedelmi forrásokról, melyek ez idő szerint az Egyesület rendelkezésére nyitva állanak.

Rendes jövedelmi forrását az Egyesületnek, az alapitványi tőkék 5%-tes kamatjai és a rendes tagok évdijai képezik.

Itt azonban mindenekelőtt azon kérdés megoldása határoz: hogy mennyiben lehet a mult

évekről hátralékban maradt kamat- és évdij-tartozások behajtására számolni?

A mint a restantiális könyvek mutatják:

a) az alapitó tagoknál levő alapitványi tőkék után a kamattartozás, az 1858 dk évi folyó kamatokkal együtt . .	28.485 ft — kr.
b) az évdijas tagoknál az aláirt időre hátralékban maradt évdijtartozás	17,530 „ — „
Összesen	46,015 ft — kr.

Ellenben bizonyos évi jövedelem-forrásul tekinthető:

1) az 1858. jan végeig 106 régi alapitó tag részéről rendes kamatfizetés által biztositott 45,920 ft alapitványi tőke 5%-tes kamatja . . .	2,296 ft 30 kr.
2) befizetett régi 6 alapitványból tőkésitett 2871 forint után esö 5%-tes kamat . .	143 „ „
3) az 1858 november 1-sö napjától kezdve 59 uj alapitó tag által kötelezett 26,120 forint alapitványi tőke 5%-tes kamatja	1,306 „ — „
4) a régi évdijas tagok közül további 6 évre (18^{58}_{63}) 10 pftjával ujból aláirt 86 rendes tag évdija	860 „ — „

5) az 1858. november 1-sö napjától kezdve 6 évre 10 pftjával aláirt 179 uj rendes tag évdija	1 790	ft —	kr.
6) Ő cs. k. Fensége Albrecht Főherczeg évi ajánlata	150	„ —	„
Vagyis 1858. jun. 1 ig:			
a) 277 alapitó tag által biztositott 99,931 pftnyi tőke 5%-tes kamatja és Ő cs. k. Fensége Albrecht Főherczeg évi ajánlata	4,696	„ 33	„
b) hat évre ($18^{8}/_{63}$) 10 pftjával aláirt 446 rendes tag évdija	4460	„ —	„
Kamat és évdij összesen	9156	„ 33	„
Ehhez:			
1) A köztelken kiadható helyiségek házbéréből	935	„	
2) A szőlőiskolai termés és vessző eladásából, az utóbbi 8 év átlaga szerint	900	„	
3) A budai uj kertből ez idén már eladható csemetékből	100	„	
Összesen	1935	„	

Mi az eddig biztositott kamat- és évdijakkal 11,091 ft 33 kr. évi jövedelemre mutat.

Az igazgató választmány akkép levén meggyőződve, hogy az Egyesület kivánt tevékenységet csak minden egyes jelentékenyebb gazdasági ága-

zat számára, szakemberekből szervezett életerős szakosztályokkal fejthet ki: mindenekelőtt megállapitá a főszakosztályok számát s ezek alosztályait részint a szakszerűség, részint pedig az egyes szakok rokon csoportulatai szerint; s aztán az elnökség felszólitá a jelen volt választmányi tagokat, hogy kiki nyilatkozni sziveskedjék, melyik osztályhoz kiván csatlakozni. Szükségesnek vélte egyszersmind az igazgató választmány az alapszabályok 16. §. *d*) pontja értelmében az osztályok tanácskozásaira, nem választmányi tagokat is, mint szakértőket meghivni.

Ezek nyomán következő szakosztályok alakitattak a febr. 8. és 9-kén tartott választmányi ülésben.

I. Ismeretterjesztő, közgazdasági és statistikai szakosztály.

II. Földmivelési, jószágrendezési és gazdasági számvetési szakosztály, az illető három alosztálylyal.

III. Állattenyésztési szakosztály 3 alosztálylyal.

IV. Szőlőmivelési és borkezelési szakosztály.

V Erdőszeti szakosztály.

VI. Gazdasági fatenyésztés és kertészet, selyemtenyésztés és méhészeti szakosztály két alosztálylyal.

VII. Gazd. gépészet, technologia és épitészet, 3 alosztálylyal.

Az elnökség az alapszabályok rendéhez képest, az Egyesület megalakulása óta havi gyü-

lésekre hivta meg az igazgató választmányt. A mart. 11-kén tartott választmányi ülés az 1857. jan. 1-én b. Sina Simon megbizása folytán Korizmics László által kitüzött s 100 aranynyal dijazandó következő pálya kérdésre:

„Készittessék egy oly eredeti és a szerző saját tanulmányain alapult füvészkönyv, melyből Magyarországban vadon növő vagy mivelt minden növényt könnyen és biztosan meglehessen határozni: különös tekintettel a mezei gazdaságra nézve előnyös vagy káros növényekre"

beküldött egyetlen egy pályázó s a birálók által igen jelesnek itélt, s Brassay Sámuel és Kovács Gyula által irott „Uj magyar füvészkönyv"-nek adta ki a 100 arany dijat.

A mezei gazdaság fejlődésével az állattenyésztés fontossága mindinkább kiderülvén, s az állattenyésztésnek szilárd alapja egyedül a fajok, vagyis a vérnek tisztaságában feküdvén, Korizmics L. előterjesztése folytán, a mint a juhászati osztály a juhokra nézve már inditványba is hozta, de ez irányban a közvélemény a többi állatnemekre is nyilatkozván: a mart. 11-ki választm. ülés elérkezettnek látja az időt Magyarországban is arra, hogy az Egyesület kebelében törzskönyvek (Heerdbook) nyittassanak, melyekben az országban létező s az illetők által bejegyeztetni kivánt faj állatok származtatási eredményeikkel folytonos evidentiában tartassanak. Ezen könyvek formulázása s miképen történendő kezelésére nézve véleményt az illető szakosztályok adnak.

A junius 1-én tartott választmányi gyülés hazafiui örömmel vette az egyesületi alelnök, Korizmics László ur abbeli jelentését, hogy a dunai szállitásra vonatkozó adatok összegyüjtése végett a legközelebbi ősszel szándéklott leránduláját Konstantinápolyig mindjárt egy kis borküldeménynyel ohajtván összekötni, a több oldalról nyilatkozott hazafiui készségnél fogva remélhető, hogy hazánk jelesebb borvidékeiről már ez alkalommal sikerülni fog a cs. k. ansztriai követség hathatós közbejárása által nehányféle jeles magyar vörös bormustrát török atyánkfiaival megismertetni, mi annál inkább kivánatos; mivelhogy Konstantinápolyban a franczia vörös borok fogyasztása tetemes mennyiségre megy évenkint, melyet e piaczon is pótolni, legközelebb a magyar borok lehetnének hivatva.

Azon fontosságnál fogva, melylyel a dunai hajózás gazdasági terményeink szállitására átalában és minden időben vonatkozott; azon reményben továbbá, hogy a hajózás e folyamon a legujabban történt intézkedések alapján terményeink szállitására mindinkább szilárdabb kilátást szolgáltat; azon tekintetből végre, mely szerint borainknak világkereskedelmi szerepeltetése, hazánk termeléséhez méltó mértékben, egyedül a vizi vagyis dunai szállitásnak használásával eszközölhető: alelnök Korizmics László inditványára a mart. 11-ki választmányi ülés kimondá először azt, hogy a dunai szállitás összes gazdasági termelésünkre, de különösen a borokra nézve élet-

kérdés; kimondja továbbá: miszerint ezen szállitásnak természete és költségessége iránt az Egyesületet lehetőleg tájékozni óhajtja, s ez érdemben hazafiui elismeréssel fogadja az inditványt tevő alelnök abbeli ajánlatát, hogy az Aldunára vonatkozólag a szükséges adatokat összegyüjteni, ugy nemkülönben, ha nélkülözhetlennek látná, az Aldunának helyszini meglátogatása által, az ott fenforgó szállitási akadályok kipuhatolását eszközölni személyesen is kész.

Martius 16-kán közgyülés volt, melyen, mint szemlénk elején emlitők, gr. Károlyi György helyett elnökül gr. Károlyi István választatott meg.

Az igazgató-választmány máj. 5-kén rendes havi ülést tartott, melyen a szakosztályok munkálkodása felőli előadások olvastattak fel. Ez igen tanulságos előadásokra nézve utasitjuk t. olvasóinkat a „Gazd. Lapok“ illető számaira.

A magyar gazdasági egyesület jun. 1—7 napjára juh- és sertéskiállitást tüzött ki. Huszonöt kiállitó 243 juhval jelent meg. Sertést 10 kiállitó 39 darabot mutatott fel. E kiállitáson, mely csak is juh- és sertéskiállitás volt, néhány ló is jelent meg Somogyból s Hornsby pesti ügynöke s több pesti gépész gazdasági eszközöket is állitott ki.

Jun. 4-én a magy. gazd. egyesület által Palotán próbaszántás tétetett. Versenyző volt 9 kiállitó 18 ekével.

A választmánynak jun. 1-én tartott igazgató választmányi ülésében az elnökség jelenté, hogy Magyarország tervbe vett gazdasági leirásához derék geologusaink, Kovács Gyula és Szabó József urak, amaz Fehérmegye, emez Békés-Csanádmegye földtani determinálása által, már ez évi szünidejök alatt hozzá járulni készek nyilatkoztak. Mely szándék minél könnyebb foganatosithatása végett, az egyesület nevében gróf Zichy György és m. báró Wenckheim László urak hazafiui bizalommal felkéretnek, hogy nevezett tudósainkat köszhasznu működéseikben, ismert ügyszeretetöknél fogva az illető megyék földtani leirásai körül gyámolitani hazafiuilag szivesked-jenek. — Közhelyesléssel találkozott ez ülésben ifj. Majláth György azon inditványa is, melyszerint a nép közt élve, látja: hogy a Magyar Gazdasági Egyesület uj életre ébredését mindenütt örömmel üdvözlik ugyan, de egyszersmind különösen a földhitel viszonyok rendezése iránti kezdeményezést is az Egyesülettől várják, melynek szerencsés megoldása továbbalig halasztható, ha a földbirtok nagyobb részének az eddigi birtokosok kezéből kisiklását el akarjuk háritani: ennélfogva megbizatni kéri a közgazd. szakosztályt, hogy adjon véleményt a földhitel viszonyok miképen eszközölhető rendezése iránt. Az igazg. választmány azon meggyőződésben élvén, hogy a földbirtokos osztály elszegényedésével a nemzettest törzsöke hervad el: teljesen osztá ez inditvány messzeható fontosságát, s ahoz képest a

földhitel viszonyok rendezése iránt kimerítő véleményadásra a közgazdasági szakosztályt felhivta. — Az illető szakosztály, Lónyay Menyhért jeles státusgazdánk elnöklete alatt jun. 10-kén egybeülvén, e tárgyban ő cs. k. fensége Albrecht főhg főkormányzó urhoz intézendő emlékirat szerkesztését határozta. A szerkesztésre az elnök urral egyetértésben Csengery Antal ur kéretett meg.

E szemlénk, mely terének korlátoltsága miatt nem lehet e nagy fontosságu Egyesületünk összes működésének hű tükre, csak rövid vonalokban szólhat azon tevékenységről, melyet az egyesület az ujan alakulás óta lefolyt rövid idő alatt kifejtett; igy nem szólhatunk a szakosztályok munkálatairól, feladatunk eddig nem terjedhetvén. Ennélfogva az ügy barátait a „Gazd. Lapokban" megjelent előadásokra és jegyzőkönyvekre utasitván, „szemlénk" végén csak azt jegyezzük meg, hogy az Egyesületnek eddigi működése is eléggé igazolja az országnak a magyar gazdasági Egyesület iránt mindegyre mutatkozó részvétét s azon bizodalmat, melylyel az igazgató választmányt s ennek élén az elnököket megtisztelte.

Végre még megjegyzük:

1. hogy a gazdasági Egyesület az ország gazdáit gazdasági próbák és kisérletek tételére s ezek eredményeinek közlése iránt, valamint termelési versenyre s az elérendő eredményeknek az Egyesülettel való közlésére szólitá fel, a mint

ez a „Gazd. Lapok“ f. 1858. évi 21. és 22. számában olvasható;

2., hogy a köztelek tüzvész ellen s a budai szőlőiskola jégverés ellen az „első magyar általános biztositó-társaságnál“ 5 évre biztosittatott.

Folyószabályozás.

Tiszaszabályozás.

A Tiszának szabályozása ez évben sok nehézséggel kezdetett meg. Február—martius hónapokban oly nagy vizek állottak be, hogy a kézzel végrehajtandó átmetszési munkálatokat azonnal félbe kellett hagyni s kivételesen csak a töltésezésnél lehetett a munkát folytatni. Különben a 6 tiszaszabályozási szakasz működése, hivatalos kimutatás szerint, következő eredményt mutat.

1. Bereghi szakasz.

Itt az állami átmetszési munkákból semmi sem végeztetett. Társulati töltésezésekből végeztetett 1499° köbmérték, három osztályban, névszerint a badalló-tarpai osztályban 150°; a tarpativadaribaп 705°; a tivadar-szalókaiban 644° köbmérték.

II. Bodrogköz — felső-szabolcsi szakasz.

A felső-szabolcsi szakasznál a lefolyt évnegyedben, sem a töltésezések, sem az átmetszések körül nem folyt a munka. Az átmetszések közül csak a 37. számú karádi nem kész; a töltésezéseknél még csak a legnagyobb mélyületeken volnának azok épitendők, hol azonban nem lehetett dolgozni.

A bodrogközi szakasznál végeztetett a vajdacska-tokaji töltésvonalon 3434° 5′ 10″, a czigánd-tokajinál 2945°, összesen 6379° 5′ 10″ köbmérték.

Minden előmunkálat bevan e szakasznál fejezve, valamint az eddig megkezdhetett belső szabolcsi töltések is befejeztettek, a vizveszély elháritására pedig megelőző előintézkedések tétettek.

Miután most már a Tiszának mindkét oldalán hosszabb töltésvonalok állanak készen, „itt az idő", jegyzi meg igen helyesen a „Budapesti Hirlap", hogy ezen vonalak szigoru figyelem alá vétessenek s legalább 6 évig a vizmagasság folytonos jegyzés alatt tartassék, hogy ekkép a vállalatra nézve használható semmi észrevétel el ne vesszen." Rég sürgette ezt a „Pesti Napló"-ban Srányi János „Tiszamércze" czimü czikkeivel. Azonban mint a hivatalos lapból e felől is értesülünk, ez iránt a szükséges intézkedések megvannak már téve.

Az ezen szakasznál tett átmetszésekről sok dicséretest hallánk. Az átmetszések jelentékenyen

növekedtek szélességükben és mélységükben s a hajózásra már is bátorságos utat szolgáltatnak. „Minerva“ gőzös a Náménytól Szolnokig terjedő utat 36 óra alatt tette meg, bár előbb a Szolnoktól Tokajig terjedő utra is több idő kellett, és ez út megtevésére 19 átmetszést vett igénybe.

III. A harmadik szakaszon

az oszlári 59. számu átmetszésnél 1094° 2' 1'' köbmérték föld hányatott ki. A társulati töltésezéseknél jobb oldalon a Takta-közben 2400', baloldalon a dob-lutz-szederkényi töltésvonalon 4000', a csegei-beltelki töltésnél 863° 5' összvesen 8358°1' 1'' köbmérték föld lett beépitve.

Mint mindig ugy most is töltéseinek fákkal kiültetésében igen kitüntette e szakasz magát mi czélra april hó folytán 300,900 dugványon felül ültettetett el. Továbbá az uj és gyengébb töltések vesszőből készült burkolattal biztositattak a nagy viz ellen, mihez 23,000 köve vessző kellett.

IV. Hevesi szakasz.

Az átmetszések körül következő munka végeztetett:

1. A 73. sz. átmetszésnél kihányatott 485° 1' 8', a vezérgátakba beépittetett 233° 3' 2'' köbmérték föld; 2. a 72. sz. alsó-kürii átmetszésnél 225°, a vezérgátnál 633° 4'; 3. a 76. sz. fokorui átmetszésnél a Fokoru érnek kitisztitásával 483° 2'; 4. a tényő-szolnoki 77. sz. átmetszésnél 430°; 5. a burai 71. számunál csak 40°; végre 6. a kö-

teleki 72. sz. átmetszésnél 1133° 3′ 7″; öszvesen tehát 2797° 1′ 5″ köbmérték föld hányatott ki, 867°1′ 2″ pedig a vezérgátakba beépittetett,

A társulati töltésezéseknél, a jászkiséri töltésvonalon 11,079° 3′ 2″ köbmérték föld épittetett be.

E szakasznál is tétettek nagy viz ellen kellő intézkedések, melyeket azonban a viz csekélysége következtében tovább folytatni nem kellett.

A 76. sz. átmetszés 0 mélységen alul már 2′-al, mélyebbre van kitisztitva; czélba van véve, hogy a szolnok-tényői, valamint mindkét kürüi átmetszés is legközelebb 0-ig kitisztittassanak, miután ezeknél már különben is csak jelentéktelen földkihányás van hátra.

V. Csongrádi szakasz.

Az állammunkálatok közt a 83, sz. átmetszésnél 149° 1′, a 84-iknél 410° 5′ 6″ a szegedi pótló munkálatoknál 10,268° 2′ köbmértéknyi föld megmozditás történt.

A töltésezési munkálatok körül a bökénytéesi töltésnél 650° 4′ a tées-mindszentinél 2905°, a sártó-tápéinál 3493° 4′ köbmértéknyi föld épittetett be; ezenkivül Szegedváros a Maros-töltéseknél 4500° Pallavicini gróf a jobboldali hármas töltésnél 4774° köbmértéknyi földbeépitést teljesitett. Megjegyzendő e szakasznál, hogy a mérséklett viz a még tökéletlen sártó-tápéi vonalon sem tett kárt, melyet eddig majd a Maros, majd a Tisza csaknem folytonosan viz alatt tartott. E

kedvező körülmény következtében a sártó-tápéi laposok birtokosai azon reménynel, hogy az árvizek veszedelme immár el van távolitva, ez idén először már szántatni is kezdettek; minélfogva a laposok ezennel mivelés tárgyaivá lettek.

VI. Bácsi szakasz.

Itt csupán a zentai töltésnél folyt a munka, hol 1890° 3′ köbmértéknyi föld lett megmozditva. Egyébiránt az árviz ellen itt is történtek védintézkedések és a már kész töltésvonalok körül ültetvényezések.

A 6 szakasznál összevéve ezidén az államunka 15,587° 1′, a társulati munka 44,436° 1′, a kettő öszvesen 60,023° 2′ köbmértéknyi földmegmozditásra terjed.

Ezenkivül felső helyről kiadott **töltésrendszabály** által intézkedés történt az iránt, hogy e rendszabály értelmében szükséges minden intézkedés azonnal életbe léptettessék, s a töltések felügyelete eszközöltessék; valamint a töltések beosztására, őrházak épitésére, zsilipekre, töltések épségben tartására, tilalomtáblák kirakására nézve szükséges intézkedések is megtörténtek. (E felől bővebben szól az ausztriai törvényhozásnak hazánkat illető részéről szóló czikkünk ez emlékkönyvben.)

Körös-Berettyó.

A vizépitmények közt fölemlitendő mindenekelőtt nagyszerüsége és fontossága miatt a Körös-Berettyó-szabályozás műve. E nagyszerű, a a fehér, a fekete és sebes Körös hármas nagy folyamot, és a Berettyót Bihar, továbbá Békés-Csanád és Arad megyéken belül magában foglaló, a nevezett folyamok utját 53 mértfölddel megrövidítő vállalat folytán nem csak szabályos, gőzösökkel is járható ut nyilik meg, hanem számos község az elpusztulás veszélyétől, különösen Gyula a legnagyobb veszély ellen biztositttatott, egyszersmind pedig 840,000 hold vizjárt eddig haszonvehetetlen föld a művelés számára megnyeretett.

Mily roppant erőt fejtett ki Békés-Csanádmegye hat járása, u. m. Gyula, Békés, Szarvas, Szeghalom, Csaba, Batonya, ily óriás munka kivitelére, kitetszik abból, hogy ha a Békés-Csanádmegyére eső 264,610 köböl földhányást ölenként 3 napszámra becsüljük is, 793,830 napszám kivántatik; és nehezen csalódunk, ha 1 millió napszámra becsüljük a békés-csanádiak munkáját. Oly nép, mely egy év lefolyása alatt ennyi erőt tudott kifejteni csupán földhányási munkára, meggyőzhet mindenkit a felől, hogy azon pusztákat is, melyeket sok jámbor ügyefogyott emberekkel szeretne benépesiteni, megmivelni képes és egyedül tarthat számot e megyék földének miveléséből származó előnyökre. A végrehajtott óriási munka elegendő

bizonyitékot nyujt a nép kitüréséről és munkásságáról.

Martius hó 4-kén ment végbe a fehér Körös vizének az uj Körös-szabályozási csatornába (Gyula-Vár és Békés között) bebocsáttatása.

Hogy a fehér Körös vizének rögtöni emelkedése mellett a vizveszély meggátoltassék, már azelőtt azon intézkedés történt, hogy a csatorna kezdetén Várinál meghagyott s a viz befolyását gátoló töltés elhordása mart. 1-én Vári helység által megkezdetett s annyira folytattatott, hogy e töltés oly mélységig hordaték le, mely a fehér Körös eddigi vizágyának szinvonalán alulig ér.

Ezen elhordást technikai tekintetek parancsolák, mert a viz rendes elfolyására nézve nem közönyös, mint fogna a fehér Körös rögtöni emelkedése mellett annak vize a csatornába beszakadni.

Mig már mart. 4-én a munkások még az emlitett töltés elhordásával voltak elfoglalva, a mart. 3. és 4. közti éjjel beállt tetemes hóesés folytán a fehér Körös tetemesen emelkedett s egy helyen az elhordott töltésen már tulhágott, mire azonnal a még megmarandt töltésrészek lehető gyors kiásása rendeltetett el, hogy a fehér Körösnek rendes befolyása az uj csatornába eszközöltessék, mi sikerült is akként, hogy a fehér Körösnek befolyása az uj csatornába annak egész hosszában Békésig bekövetkezett és ez által a vizveszély Gyuláról és környékéről elhárittatott,

Szamos, Tur, s a t.

A másik, szintén nagy fontosságu vizépités Szathmármegye vizeinek szabályozását foglaljs magában.

Ezen, a Szamos, Tur, Kraszna, Homorod és Balkány folyamokat magában foglaló vállalat, mely a nevezett folyók utját mindössze 57¼ mfdel röviditi, a minden szabályozott utösszeköttetést nélkülözö Szamos-Tiszavölgynek gözhajók által is járható vizutat fog nyitni s egyszersmind most legnagyobb részt hasznavehetetlen s 208,000 hold kiterjedésü földterületet müvelhetövé teend. Hogy létrejöhessen 1,356,561 köbmérték földmozditást, 1881⅔ hold épitésalapot s tekintettel a számos hid, zsilip és révek elöállitására, 3 millió ft költséget kiván, melynek fedezését az érdeklettek magokra vállalták.

A Marosnak

gözösökkel való járhatósága a Szegedről Glogováczig Aradon fölül akadály nélkül megtett próbaut által biztositva van, saját Maros-gözösök készitése munkába vétetett s a tárgyalások egyre folynak a hajózás rend és a rendes hajózást gátló malmoknak a Maros vizén rendezése iránt.

A csallóközi csatorna.

Nyitra-Zsitva folyó.

A pozsonyi közigazgatási kerület megyéi közt Komárommegye az, mely a nagyszerű szabályozási épitmények legsajátképenibb szinhelyét képezi. A Csallóköz szigeten megkezdett csatornaásási munkálatoknál már is örvendetes eredményt tapasztalunk. A Keszitöl Páth s Nagy-Megyer felé menö csatorna 4000 ölnyi hosszaságban 9 ölnyi szélesség s 3—4 lábnyi mélységgel elkészitetett; még mintegy 9000 öl van munka alatt. Továbbá a Dódvág s Megyerestöl Ekel felé terjedő vonalon 1200 ölet ástak ki.

Egy más, nem kevésbbé közhasznu s hord-erejü vállalat, névszerint a Nyitra-Zsitva folyam szabályozása derekasan foly. A Zsitva medrében létező több kigyózatnak a Zsitvavidék biztositására szükséges átmetszése munkába vétetett; továbbá a Nyitrának Martostól Zsitvatönek vezetése, végre a mostani Nyitraágynak Martoson aluli elgátolása megkezdetett.

Még két csatornaépitést emlithetünk meg Komárommegyében, t. i. a d.-radványit és az Udvard melletti vizlecsapoló csatornát, az elsőnél 4730. az utóbbinál 2600 öl földmozditás történt ez év tavaszáig.

Takarékpénztárak.

Hazánkban a következő városokban van már takarékpénztár, u. m. Pesten, Budán, Egerben, Szegeden, Miskolczon, Debreczenben, Aradon, Nagy-Váradon, Nagy-Kanizsán, Pécsett, Szegszárdon, Székesfehérvárot, Ó-Budán (az izraelitáké,) Komáromban, Pozsonyban, Körmöczbányán, Selmeczbányán, Beszterczebányán, Ersekujvártt, Iglón, Lőcsén, Eperjesen, Győrött, Sopronban, Köszegen, Veszprémben, Kassán, Nagy-Szombatban és Pinkafőn. Tokajban most van alakulóban. E szám igen csekély; hazánk minden megyéjére e számból nem jut egy.

Multévi forgalma a fenálló takarékpénztáraknak tetemes volt.

A pestié tett 13,016,125 frtot 12 kr. A budaié 11,053,753 frtot 17 kr. A pozsonyié 2,617,286 frtot 5 kr. Az eperjesié 2,333.688 ftot 37 kr. A székesfehérvárié 1,832,912 frtot 56 kr. A köszegié 1,581,678 frtot 36 kr. A n. kanizsaié 1,342,207 frtot 28 kr. A lőcseié 1,186,478 frtot 42 kr. A győrié 1,068,418 frtot 36 kr. A miskolczié 960,707 frtot 30 kr. Az iglóié 942,347 frtot 26 kr. A nagyváradié 854,876 frtot 12 kr. Az aradié 807,826 frtot 32 kr. A komáromié 791,046 frtot 19 kr. A sopronié 716,850 frtot 2 kr. A szegedié 603,813 frtot 3 kr. A pécsié 559,020 frtot 10kr. Az egrié 532,809 frtot 15 kr. A szegszárdié 507,155 frtot 13 kr. A veszprémié 327,117 frtot 11 kr. Az érsekujvarié 325,941 frtot

41 kr. A körmöczbányaié 91,428 frtot 27 kr. Ezekhez vesszük a temesvári és a bajai takarékpénztár forgalmát amazé 2,512,618 frtot 26 kr. emezé 157,885 fr. 38 kr. A többi takarékpénztár forgalmának hivatalos kimutatását nem kaphatjuk meg.

Azon takarékpénztáraknak meglevö alapvagyona, melyektől efelől kellö adattal birunk, tesz öszesen 15,948,592 frtot és 47 kr. u. m. a pestié 6,735,915 frtot 26 kr. a pozsonyié 1,958,674 frtot 40 kr; a temesvárié 1,314,154 frtot 47 kr. a köszegié 948,493 frtot 3 kr; a veszprémié 717,180 frtot 3. kr a székesfehérvárié 689,436 frtot 55 kr. a györié 480,143 frt. 35 kr. a szegedié 412,955 frt. 11 kr. a pécsié 379,613 frt. 22 kr. a komáromié 322,909 frt. 59 kr; a miskolczié 218,582 frt. 21 kr. a lőcseié 314,765 frt 5 kr. a szegszárdié 282,675 frt. 47 kr. a nagyváradié 277,363 frt. 46 kr. a körmöczbányaié 225,701 frt. 11 kr. az egrié 186,768 frt. 59 kr. az aradié 177,518 frt. 46 kr. az érsekujvárie 114,792 frt. 6 kr. s a bajaié 99,948 frt. és 5 kr.

A takarékpénztárak összes üzletéből legcsekélyebb részt fektetett az ingatlan birtokra adott költsönökbe u. m. a pesti csak 220,080 frt. váltóüzlete tett 8,376,636 frtot 44 kr. Az egri 112,163 frt 34 kr ; váltóüzlete 271,201 frt. A budai 111,100 frt. váltóüzlete 8,431,178 frt. 12 kr. A pozsonyi 75,180 frt ; váltóüzlete 308,975 frt. A veszprémi 61,868 frt, váltóüzlete 28,530 frt A sopronyi 58,700 frt. váltóüz-

lete 364,755 frt. 29 kr. A kőszegi 45,090 frt. váltóüzlete 1,197,309 frt. A győri 15,740 frt. váltóüzlete 440,240 frt. Az iglói 6000 frt. váltóüzlete 919,877 frt A szegszárdi 3170 frt váltóüzlete: 364,580 frt. A szegedi 3000 fr. váltóüzlete: 235,701 frt. 7 kr. A székesfehérvári 2800 frt. váltóüzlete 1,217,853 frt. A miskolczi 2428 frt. váltóüzlete 495,201 frt A komáromi 600 frt váltòüzlete 536,387 frt. 15 kr. Az érsekujvári 350 frt váltóüzlete pedig 234,915 frt. 34 kr. A többi takarékpénztár ingatlan birtokra nem is kölcsönözött, mig váltóüzlete következő volt. Az eperjesié 1,840,139 frt. 21 kr. A temesvárié 1,734,635 frt A lőcseié 1,044,228 frt, 47 kr. Az aradié 687,174 frt. 26 kr. A nagyváradié 630,840 frt A pécsié 278,450 frt. A bajaié 21,884 frt.

Kézi zálogokra való előlegezésekben forgattak a pozsonyi takarékpénztár 1,028,938 frtot; a budai 473,972 frtot; a győri 306,515 frtot; az eperjesi 192,675 frt. 21 kr.; a komáromi 148,360 frtot 36 kr. a temesvári 123,685 frtot; a pesti 122,135 frt. a nagyváradi 113,743 frtot 30 kr. a pécsi 89,839 frtot; az egri 55,657 frtot 12 kr. a kőszegi 49,363 frtot 30 kr; a sopronyi 48,117 frtot; a szegszárdi 43,354 frtot; a székesfehérvári 32,606 frtot; a veszprémi 25,334 frtot; az érsekujvári 21,596 frtot 34 kr. a lőcsei 19,893 frtot 41 kr. a miskolczi 17,404 frtot; az iglói 11,823 frtot 26 kr. s a szegedi 7522 frtot 30 kr.

	Betétel.		Kivétel.	
A pestinél	4,237,061 frt.	31 kr.	3,115,514 frt.	51 kr.
A budainál	2,012,543 „	34 „	1,949,655 „	14 „
A pozsonyinál	632,695 „	49 „	724,165 „	9 „
A temesvárinál	613,514 „	32 „	343,272 „	24 „
A szegedinél	385,879 „	32 „	329,377 „	6 „
Az eperjesinél	358,952 „	54 „	218,230 „	11 „
A kőszeginél	322,526 „	32 „	172,999 „	28 „
A székesfehérvárinál	314,173 „	36 „	250,338 „	39 „
A győrinél	260,384 „	5 „	242,495 „	23 „
A sopronyinál	244,785 „	22 „	174,786 „	2 „
Az egrinél	214,927 „	8 „	67,650 „	45 „
A veszprémiuél	187,014 „	57 „	152,947 „	35 „
A pécsinél	159,246 „	5 „	160,316 „	51 „
A lőcseinél	143,863 „	7 „	91,715 „	33 „
A nagyváradinál	126,576 „	50 „	78,735 „	11 „
Az iglóinál	123,228 „	26 „	77,531 „	22 „
A komáromiuál	117,964 „	45 „	73,386 „	33 „
A miskolczinál	116,969 „	30 „	81,714 „	59 „
Az aradinál	91,818 „	12 „	101,861 „	— „
A szegszárdinál	70,815 „	24 „	82,759 „	1 „
A körmöczinél	52,027 „	10 „	25,007 „	18 „
A nagykanizsánál	48,537 „	5 „	2-,682 „	53 „
Az érsekujváradinál	45,346 „	18 „	60,009 „	11 „
A bajainál	19,702 „	59 „	22,757 „	16 „

Az első magyar általános biztositó társaság.

A társulati szellem egyik legfontosabb vivmánya hazánkban az ez évben megalakult első magyar átalános biztositó társulat, mely működését mart. 1-én megkezdette.

Harmincz év óta működnek már hazánkban a triesti biztositó-társulatok s e hosszu évsoron át alig sikerült e társaságoknak a magyar népnél a biztositás eszméjét meghonositani, mit azon tapasztalat bizonyit, hogy az országban létező összes épületekből csak mintegy 8% volt a magyar társaság életbeléptetéseig biztositva. A jégkárbiztositási téren még kevesebb vivmányt tett a biztositás üdvös eszméje, mit főleg azon körülménynek tulajdonithatunk, hogy a triesti társaságok nem csak hogy korai jégkár esetében, ha az érték $^3/_4$-ét tette a kár s a biztositott a földet ujra bevetni szándékozott, a kártalanitási összegből levonta azon értéket, mely egy netaláni második vetésből remél-

hető volt, hanem az $^1/_{12}$-nél csekélyebb károkat meg nem térité s a károsszegből, bár mi csekély volt is a kár, az aratási és nyomtatási költségeket s becslési költség czim alatt 5%-tet vont le.

Igy, mig egy részről csekély volt azon jótékonyság, melyet az évenként kivitt milliókért a tüz- és jég által okozott nyomor enyhitésére nyujtottak, addig más részről eljárásukkal nem költhették fel a nemzetben azon bizalmat, mely nélkül a biztositás ügye nem terjedhet el.

Ez állapotból támadt szükségérzet folytán hazánkban több év előtt biztositó intézetek keletkeztek, mint az 1840-ben megalakult „első magyar kölcsönös jégkármentő“- „s tiszamelléki tűzkár ellen kölcsönösen biztositó társaság“ s a később keletkezett „erdélyi kölcsönös tűz- és jégkármentő társulat.“

A hazai intézetek sem nyerhettek nagy elterjedést, mert kölcsönösségi elvre levén alapitva, teljes kárpótlást nem biztosithattak s a biztositásnak csak egy külön nemével foglalkoztak; s az élet biztositást az erdélyi sem foglalta működési körébe.

Igy nagy működési tér maradt fen a nem magyar társulatok részére, melyen, mint láttuk, nem arattak oly sikert, a milyet a biztositás eszméje elterjedésének érdekében óhajthattunk volna.

E bajokon, a rég érzett szükségen segitendő, Lévai Henrik, az első magyar általános biztositó társaság ez időben vezénylő igazgatója, ki a biztositási ügyben nagy tapasztala-

tokkal bir, a hazai biztositó intézet alapszabályainak tervét elkészitvén, arra törekedett, hogy a hazai társulat élére a nemzet előtt ismeretes és tisztelt oly férfiak álljanak, kik birják a nemzet bizalmát, rokonszenvét.

Ez sikerülvén, az alapitók u. m. gróf Apponyi György, Deák Ferencz, gr. Dessewffy Emil, b. Eötvös József, Havas József, b. Jozsika Sámuel, Karácsonyi László, gr. Károlyi György, Kiss András, Nádossy István, b. Sennyey Pál, Somsich Pál, gr. Széchen Antal, Szögyényi László, Ürményi József, gr. Zichy Ferencz és gr. Zichy Henrik, a multév tavaszán az első magyar általános biztositó társaság felállitása végett folyamodtak.

A társaság megalakitására a felsőbb engedély gyorsan leérkezett, s a 2000 db ezer s 2000 db ötszáz ftos részvényre tömegesen történtek az aláirások, ugy hogy az első alakitó közgyülésig már 1638 részvény iratott alá. Ez első közgyülés jul. 15-kén tartatott meg az érdekeltek nagy részvéte mellett s a felsőbb helyen történt javaslatok figyelembe vételével az uj szerkezetü alapszabályok pontonkint megvitattatván s a közgyülés által helybenhagyatván, megerősités végett felsőbb helyre terjesztettek.

E közgyülésben a „jégkár ellen kölcsönösen biztositó magyar egyesület“ részéről azon hivatalos jelentés tétetett, hogy ezen egyletnek a megelőző napon tartott közgyülésében

elhatároztatott, miként ezen egyesület önmagát feloszlatva, az „első magyar általános biztositó társulatba“ kiván beolvadni s mintegy 4000 pftra menő activ vagyonát e társaságnak engedi át következő feltételek mellett:

1., hogy az „első magyar általános biztositó társaság“ akként vállalja magára a jégkár ellen kölcsönösen biztositó magyar egylet részéről tett biztositásokat, hogy a megtérítést igénylő károk teljesen térittessenek meg. 2., hogy ezen egyletnek irodai-személyzete irányában a törvényes és szerződési kötelezettségek teljesitését is magára vállalja.

Ezen beolvadás által a magas kormány részéről kitüzött egyik feltételnek levén elég téve, ezt a közgyülés örömmel elfogadta s a beolvadt egylet vagyonának átvételére az ideiglenes választmányt megbizta.

Az ujonnan szerkesztett s felterjesztett alapszabályok, illetőleg a társulat végleges megerősitését kérő feliratra november 27-én érkezett le a m. fökormányzóság válasza, melyben tudatja, hogy a magas belügyi miniszterium a felterjesztett alapszabályokat néhány változás mellett megerősiti. E változtatások közt legjelentékenyebb volt az, hogy a társaság elnökei választás után megerősités végett a fökormányzósághoz terjesztendők fel, s miután a közgyülés kormányzati személyzetének megválasztásához csak akkor foghat, ha az aláirt részvények után 20% valósággal befizettetett, az ideiglenes igazgatóságnak meghagyatott, hogy e

feltétel betöltése után uj közgyülést hivjon egybe, mely a társulatot alakultnak nyilvánitsa s az egész kormányzati személyzetet, (elnököket, igazgatókat, választmányi- s póttagokat) ujraválassza.

A 20%-nek felső helyről elrendelt befizetése első kemény próba volt az első magyar általános biztositó-társaság életrevalóságának bebizonyitására. Ugyanis ez időtájban nem csak hazánkban és a birodalomban, hanem egész Európában a legnagyobb pénzválság uralkodott; a hitel csökkenésével a pénz ugy szólván eltünt s a bukások napirenden voltak. Leginkább éreztük e krizist hazánkban, mely a pénznek bőségében ugy sem volt soha.

Mindazáltal az általános pénzszükség daczára is, f. évi jan. 10 ig 1564 részvény után befizettetett a 20% s a mi legörvendetesebb, ez uttal az uj aláirók és befizetők az ország minden vidékéről gyültek és pedig nagyobb részben a földbirtokosok közül, kiket a biztositási ügy legközelebbről érdekel. Világos tanusága volt ez annak, hogy az ország szükségérzetéből támadt az intézet, és e részvét erős garantiája volt a jövő sikernek.

Az 1858. jan. 16-kán tartott közgyülés tehát alakultnak nyilvánitá a társulatot s a biztositási feltételeket is felterjesztés végett megvitatván, uj választáshoz fogott.

E választás eredménye akként módosult, hogy a m. főkormányzóságnak febr. 1-én kelt leirata folytán febr. 17-kére uj elnökválasz-

tásra hivattak össze a társaság tagjai Ez alkalommal elnökül Lónyay Menyhért s alelnökül Hajós József választattak meg.

A jan. 16-án történt választásnak eredménye volt Vezénylő igazgató: Lévai Henrik. Igazgatók: Frölich Frigyes, Koppély Frigyes, Mannó István és Ullmann Károly. Választmányi tagok: Fluk Ede, Fuchs Rudolf Gottesmann Miklós, Karácsonyi László gr. Károlyi György, Lónyay Menyhért, Rózsa Lajos, Somssich Pál, Török István, Tschögl János, Ullmann Izidor, és Wodianer Albert. Póttagok: Agárdy Mihály, b. Eötvös József, Hajós József, Jelinek Mór és Perger Ignácz. A febr 17-én tartott gyülésen választmányi tagokul a kilépett Rózsa Lajos s az elnökké választott Lónyay Menyhért helyébe Ürményi József és Zsivora György választattak meg.

E szerencsés választásban a társulat jövőjének egyik biztos zálogát birjuk. A közbizodalom az elnökségre az ország egyik legtiszteltebb nevü férfiát, a nemzetgazdasági tanulmányairól és jeles munkásságáról ismeretes hazafit, a közügyek hü munkássát emelé s mellé Hajósban oly férfiut helyzett, ki a becsület és értelmesség egyik képviselője szintén, ki, mint a pesti takarékpénztár igazgatója is, a kereskedői világ bizalmát birja, mig a vezénylő igazgató Lévai Henrik, e társulat tervének megindítója, a biztositási téren gazdag tapasztalatokkal biró, s ismert becsületességü szak-

férfiúban a társaság oly tényezőt nyert meg, mely a hazai vállalat eddigi fényes sikerének egyik fő feltétele volt. Az igazgatók s a választmányi tagok, mint tudjuk, a földbirtokos s a kereskedői osztály tiszteltebb s nagytekintetű neveihez tartoznak s minden érdekeltre nézve nagy megnyugtatásul szolgálhat az igazgatásban oly feddhetlen neveket találni mint a 4 igazgatóé.

Mielőtt a hazai intézet üzletének eddigi eredménye s a jelen állapot kimutatásához fognánk, meg kell emlitenünk mint az intézet történetéhez tartozót:

a.) hogy 1858 mart. 25-kén a „tiszamelléki kölcsönös tűzkármentő társulat“is az első magyar átalános biztositó társaságba olvadt;

b.) hogy a hazánkban működő ausztriai s triesti társulatok nem fogadták barátságosan az uj testvért s hogy működését megnehezitsék, tőle a viszon biztositási viszonyt a szállitmányi és jégkár elleni biztositásokra nézve megtagadták. Várakozásaikban csalatkoztak, mert a mint ellenében e szövetség keletkezett, ugyanakkor Németországnak leghatalmasabb biztositó intézetei teljes készséggel ajánlák fel társulatunknak a viszonbiztositást s e viszony megkötésére e roppant alappal biró társulatok küldöttei Pestre jöttek. A magyar társaság e szerencsés és előnyös körülmény folytán azon helyzetbe jutott, hogy a triesti társulatok viszonbiztositását teljesen nélkülözheti.

A triesti Azienda Assicuratrice titkárának a hazai társulat ellen irányzott röpiratát bővebben azért nem emlitjük meg, mert arra kellőleg megfeleltek a hazai lapok s észrevételeink a „Pesti Napló“ ez évi 97. és 98-dik számában olvashatók.

A társulatnak tűzbiztositási s szállitmánybiztositási ága működését f évi mart. 1. én kezdte meg. A jégkárbiztositási ág működése május 1. én vette kezdetét.

A tűz- és szállitmány biztositási ág bevétele tett

marcziusban (a tiszamelléki társulattól átvett dijakkal együtt)	55,406	frtot	33 krt.
aprilisben	52,807	„	24 „
májusban	122,312	„	32 „
öszvesen . .	230,526	„	29 „

A jégkárbiztositási ág bevétele május végeig tett 28,000 frtot; (midőn e sorokat irjuk, a bevétel a 70,000 frtot meghaladja.)

Az első évnegyedben 95 tűzkáreset adta elő magát, melyek öszesen 28,500 frt kárpótlást vettek igénybe. Legtöbb tűzeset történt a miskolczi és pozsonyi főügynökségekben.

A viszonbiztositási érték tett a tűzkár ágban az első évnegyedben 3,437,498 frtot 42 krt, s az érette fizetett dij 27,057 frt. 27 kr.

A szállitmányi ágban az első évnegyedben 4 káreset adta elő magát 1519 frt. értékkel. A viszonbiztositott érték tett ez ágban, ez idő

alatt 225,033 frtot 2 krt. Ezért eső dij 1846 frt. 48 kr.

Mi a jégkárokat illeti, ámbár az idén nem csak Éjszak-Németországban, hanem hazánkban is nagyon sok helyen és gyakran pusztitott a jégzápor, mindazáltal a magyar biztositó társulat oly szerencsés volt, hogy aránylag kevés kárt szenvedett.

A társaság iránti bizodalmat az ország lakosai közt felette emeli az igazgatóság azon loyalis eljárása, hogy a mint valamely káreset tudomására jut, melynél a társaság érdekelve van, vagy a szinhelyére küldött képviselője utján vagy az illető ügynökséghez intézett rögtöni utasitás által gyorsan intézkedik, hogy a kárvallott minden levonás nélkül, s lehető leghamarább kapja meg a teljes kártéritést. Igy tapasztaltuk, B.-Gyarmaton és legközelebb Duna-Földváron, hogy a kárvallottak a még füstölgő romok közt nyerték meg a teljes kártéritést. Bis dat, qui cito dat

A társaságnak fentebb érintett jövedelméhez a részvények után befizetett alaptőke kamatát nem számitottuk; A társasági alaptőke, illetőleg a befizetett 20 % mely 400,000 pfrt készpénznél többre megy, kétféleképen gyümölcsöztetik. Egy részével az igazgatóság váltókat számitol 6% kamattal, s mit igy kinem adhat, azt a pesti magyar kereskedelmi banknál teszi le 5% kamatra.

A váltószámitolás jun. 2-án kezdetett meg s minden héten kétszer. u. m szerdán és szombaton történik. Váltót különbség nélkül mindenki nyujthat be s igy a magyar biztositó társulat váltószá-

mitolása mind a kereskedőkre, mind a földbirtokosokra egyaránt jótékony, csupán az köttetik ki, hogy a bemutató mindig pesti legyen, s ha az elfogadó nem Pesten laknék, ez tartozik a fizetés helyet Pesten kijelölni.

Az első 3 hétben benyujtatott 47 váltó, miből elfogadtatott 24. Ezek értéke 43,204 frt 51 kr.

Végre még kellene szólnunk, hogy a társulat Magyar és Erdélyország s a birodalom részeinek mely vidékén állitott már fő- és alügynökségeket? Az eddig felállitott ügynökségek jegyzékét e könyv függelékében találják t. olvasóink. Megjegyezzük, hogy a triesti társulatok legjelentékenyebb főügynökségei a hazai társulatnak ajánlák fel szolgálatukat, mi emelőtanusága azon közszellemnek, mely az országban a hazai társaság keletkezése után támadt.

Azok részére, kit részvényeket még nem birnak, tájékozásul megjegyezzük: hogy alapszabályilag a társaság törzstőkéjét 3,000,000, p. frt. képezi, mely 4000 darab részvényre van felosztva olyformán, hogy ebből 2000 darab osztatlanul 1000 frtról szól, az az egész részvényt képez, 2000 darab 500 frtos félrészvény képviseli a harmadik ezer részvényt. — A 20% készpénzül fizettetvén be, a hátralévő öszvegről a részvényes biztositékkal (betáblázás, kézizálog, kezesség) ellátott kötelezvényt állit ki az iránt, hogy szükség esetére a választmány által meghatározandó ráfizetést teljesiteni kész. Alakulási költségek fejében ezenkivül minden egész részvény után 5 p. frt. fizetendő.

Felerészvények birtokosai aránylagosan teljesitik e feltételeket — Az osztalék az év végével a számadás bezárása után állapittatik meg. Szavazati joggal a közgyülésen csak 5 részvény birtokosa bir. Minden 5 részvény egy szavazatot ad, de 10 szavazatánál több senkinek sem lehet. Oly részvényesek, kiknek ötnél kevesebb részvényük van, összeállhatnak s személyes szavazattal biró részvényest maguk helyetti szavazásra meghatalmazhatnak. Miután még rövid ideig több részvény kapható, kivánatos, hogy ezek magyarországi földbirtokosok által szereztetnének meg, a mint hogy az eddig aláirt részvények legnagyobb része magyar földbirtokosok, kereskedők és iparosok birtokába jutott. Legtöbb részvénye van Zichy — Kolowrath grófnénak t. i 100 db. B. Sina Simon 50. net bir. 10 vagy ennél több részvényt biró van 65. 5 — 10 részvényt biró 114.

Az első magyar átalános biztositó társaság a biztositási ágak egyik legüdvösebbikét, az *életbiztositást* szintén nemsokára életbe fogja léptetni.

E szemlénket azon közóhajtással fejezzük be, hogy ezentúl is áldás kövesse az általunk felmutatott hazai törekvéseket s az egyesülés és összetartás erejével kivívott eredmény a jövő nemzedék intő, serkentő példája legyen. A nemzet pedig ezentul is *szeretettel* karolja fel intézeteit, mert csak a szeretet éltet.

Pompéry János.

Legujabb regényeink.

(Félévi szemle.)

1. „A hat Uderszki leány" Regény. Irta Eszther s a t. szerzője 6 kötetben. Kiadja Heckenast Gusztáv 1858

2. „Az atyai ház." Regény. Irta Pálffy Albert. 2 kötetben. Kiadja Heckenast Gusztáv. 1858.

3. „Vetélytársak." Történeti regény. Irta P. Szathmáry Károly. 2 kötetben (A „Szépirodalmi Közlöny" könyvmellékletéül) Emich Gusztáv könyvnyomdája. 1858.

Husz éve már, hogy a regényirodalom hazánkban is az emberi élet nagyobbszerü amphitheatrumát kezdette föltárni közönségünk előtt; hogy nagyobbszerü eseményeket, történeti fontosságu jellemeket, egész korszakokat és a jelenkor szelleméből meritett s annak eszméire és szellemére visszaható eleven rajzokat állit ki. Aligha remélhetünk nagyobb irodalmi diadalt, mint a minővel a szélesebb látkörü regény hozzánk bekö-szöntött. Egy, a költői téren addig ismeretlen iró,

ki sokáig járta volt az élet és tudomány iskoláját, egyszerre kész regényirói fegyverzetben állott elő, s tőn oly hatást, minőt csak az egy Vörösmartynak nem volt oka irigyleni. Ez iró, kinek föllépésében is volt valami regényes, b. Józsika Miklós. „Abafi“ és „Az utolsó Bátori“ és főleg az 1839-ben megjelent „Csehek Magyarországon“, nemcsak hatást tettek, hanem elragadtatással olvasta a közönség.

Az „Athenaeum“, a magyar irodalomban eddigelő legnagyobb tekintélyben állott lap, nemcsak mutatványokat közlött belőlök, hanem kritikája adta a jelt a hangos éljenzésekre. Az akkori közönség, vagy jobban mondva saját nemzedékünk szép ifjusága nem mulatságból, hanem az áhitat egy nemével olvasta főkép a „Csehek“- et.

Nem tartozik ide, ama művekről és az azokkal elválhatatlan emlékü korról bővebben szólani; — elég annyit mondanunk, hogy habár oly nagy hatással, mint ama korszakot alkotó művek, egy magyar regény sem volt, e husz év alatt a regényirás kétségtelen haladásban van. Jelentek meg azóta nagyobb költői és művészi erővel irott regények; de e félévből egyet sem mutathatunk föl, mely csak megközelitse ama mértéket. Ha a legujabb termékekről itélnénk, hanyatlást kellene kimutatnunk, s mig egyfelől igazságot szolgáltatnánk az egyes művek tárgyában, igazságtalanok volnánk az egész iránt. Főleg csak nehány általános tünemény felett akarok értekezni, a mit irodalmunk jelen állásában nem tartok fölöslegesnek.

Az előttem fekvő tiz kötetben van egy-két fő ellentét és közös vonás, mely jelenlegi irodalmunkat közelről érdekli. Hogy czikkem inkább értekezés, mint ismertetés, ezen általános irányok és ellentétek fejtegetésének szükségéből foly.

A „Hat Uderszky leány", tárgyánál fogva mintegy folytatása a „Csehek"-nek. Az uj regény nevezetesebb személyei, kevés kivétellel, a „Csehek" hőseinek fiai, leányai vagy unokái. Maga a szerző egypár helyen utal is a „Csehek"-re. Az Uderszki név sem ismeretlen ez utóbbi regény olvasói előtt. Az ott Komoróczi és Valgata társaságában garázdálkodó Uderszki unokája a hat leány. Még él Mátyás király is; csakhogy most inkább Corvin János, egy reménydus hős, a fiatal királyi jelölt játsza szerepét. Nem hiányzanak a rabló várak, a megtérések; s a szerző itt is oly előtérbe állitja az országos dolgokat, hogy ép ugy adhatott volna korrajz czimet e művének, mint a „Csehek"-nek. De másfelöl alig lehet nagyobb ellentét két tárgy s egy ugyanazon iró két műve közt, mint a „Csehek" és előttünk fekvő folytatása közt. Az előbbiben Mátyás király a fiatalság tüzével és reményével, férfiui erélylyel, és az aggkor higgadt méltóságával, zabolázza meg a rakonczátlanokat, hóditja meg a sziveket s szemünk láttára egy dicső, hatalmas országot alapit a chaosból. A hazára, mely egy a nagy király sorsával, a jóllét, dicsőség reggele virrad; s a szereplőkre, kik mind a királyért, mind a hazáért oly lelkesedők, a dicsőség koszorui s a boldogság

karjai várnak. Az „Uderszki leányok"-ban Mátyás király betegségben elaggott, önállás-vesztette ember, ki helyett az ország legfontosabb ügyét, az örökösödést egy női kéz kicsinyeskedő cselszövénye intézi. Meg van rajta még az egykori méltóság, az ész, bölcseség és a jóság nem enyészett el, de kevés mozzanatát látjuk a férfiui erélynek, — s a hol igen, a dicsőség a lemenő nap pompája. Az ifjui reményteljesség helyett aggodalom veszi őt körül, mely az olvasóra is nyommasztólag hat. Halálával, mely a regény közepén történik, a király egész alkotmánya bomlásnak indul, chaos lesz a rendből, s a király minden hive s azok közt a regény addigi hőse gyámol nélkül marad. Az olvasó kedvenez személyei itt is hazájaszerető ifjak, s épen ezért az előtérbe állitott korrajzból kevés vigasztalásunk lehet sorsukra nézve. A boldogság, melylyel szerző megjutalmazza hőseit, csak félboldogság, sőt némileg bánt, ha boldogoknak vallják magokat. Hivebbek volnának saját szivökhöz, s önhangzóbb volna a mű, ha tragicailag buknának. Igy a hangulat egysége méltó lett volna ahhoz, melyet a „Csehek"-ben méltán magasztalunk. Mit mondana „Elemér a sas" e fiatalokra, kik különben annyira hasonlitnak hozzá szivben és lélekben, hogy ők a szomoru korban hölgyeik karjai közt boldogok. De ez urfiak majd mind meg vannak vigasztalva, — csak az olvasó nics kielégitve.

A „Csehek" szerzőjének is néhány jó tulajdona megmaradt, de e jó tulajdonok sokat vesz-

tettek elevenség és fény dolgában; — az árnyoldaloknak természetesen csak annál nagyobb tért engedvén. Ma is dicsérhetjük azon intentióját, hogy műveiben az erények, a lovagiasság buzditó példányait mutatja fel; — ilyenek e regényben Corvin János, Bruna, Komoróczi Iván, Zokoli Edömér, a három Béldi fiu és Miszlavin atya. Ez utóbbi titkos rugóul használtatik a jók ügyeinek előmozditására s a gonoszok terveinek meghiusitásában. De e gondviseléskedés mellett nincs benne semmi daemoni, mint némely ujkori regényben, hol a jó ügy érdekében a jó emberek aljas eszközöket használnak. Miszlavin a gonoszok ellenében sem tagadja meg lelke nemes származását. — De ez embereken hiányzik a varázs, melyet az iró eszményi lovagjain el tudott árasztani, sőt néhol lankadozni látjuk az irót, midőn e személyek valamelyikét akarja megdicsőitni. Corvin János és Bruna első találkozása nincs oly hatásosan festve, mint tán az iró akarta; s ha kivesszük ama jelenetet, melyben Bruna visszalép az oltár előtt, továbbá Miszlavin egy-két föllépését, melyek inkább váratlanságuknál fogva hatnak, elmondhatjuk, hogy a daemoni Uderszki Vanda, bár nem szeretjük, jobban érdekel. Vanda, ki a regény második felének főszemélye, igézőbben hat az olvasóra, mint a regény többi egyénei. Benne az irigység van megszemélyesitve s a végletekig vive. Szerző önkénytelenül marquirozottabb vonásokban állitá elénk, mint az erény hőseit, s habár megadjuk, hogy Vandában az irigység s az abból

származó bünök elijesztő alakban festvék, a szerző jó intentiója elleni dolognak tartjuk ez alak elevenebb s a képzeletre jobban ható rajzát.

Méltánylattal kell szólnunk szerző azon elejétől fogva tapasztalt intentiójáról is, hogy az események s cselekvény indokait az emberi lélekben mutatja ki. Nem tartozik azok közé, kik csak azért irván, hogy a tömeget mulattassák, kerülve kerülik az emberi lélekbe mélyebben ható analysiseket s csak a külső látványnyal, az események zajával káprázlatják és bóditják el olvasóik lelkét; s a mélyebb lélektani valóság hiányát a külső élethűséggel takargatják. Népszerüek, mert nem irnak olyat, a mit a paraszt is meg ne értsen. „Eszther“ szerzője merő ellentéte e regény és drámairóknak. A mulattatás mellett az emberi jellem, az érzelmek s szenvedélyek játékát ügyekszik fő-rugókként előtüntetni. Az élet és lélek tanulmányozása, a gondolkodás nyoma mindenütt meglátszik művein. Merö ellentéte regény-, novella- és dráma-iróink nagyobb tömegének. Azon korban kezdette pályáját, midőn a költő nem szégyelte, ha tanult vagy tudósnak mondták, s a mi még nagyobb bűn most, nem röstelte, ha müvén is meglátszott az emberek, az élet és történet s más egyebek tanulmányozása. Csak tényképhozom föl s nem vádlok, nem hibáztatok: — mert ki tehet róla, hogy igy van? — mostani iróink közt valódi reactio látható elbeszélésben és drámában azon régebbi iróink ellen, kik müveikben a lélek és a szenvedélyek, az élet és történet,

az állami- és társasélet ismeretéről tettek bizonyságot. Csodálatos, hogy minél messzebb megyünk vissza e századbeli irodalmunk történetén, annál nagyobb divatban látjuk az irók közt az ismereteket! — El lehet mondani, hogy Kazinczy korában az öregek az öregeknek; később Vörösmarty és Józsika korában az öregek a lelkes fiatalságnak; ma már az ifjak, a már nem is igen lelkes ifjuságnak irnak. Nem tudjuk, hogy egy-két ismeretekben gazdagabb regényirónk példája ijeszti-e el az ujabb irókat a mélyebb dolgokba való ereszkedéstől irataikban; — de annyi bizonyos, hogy ha reactiónak vesszük, ez oly nagy, hogy a fördővizzel együtt kiönti a gyermeket is. Ujabb iróink közt nagy az ellenszenv az emberi lélek s az élet és társadalom mélyebb vizsgálata iránt. Meglehet, ugy gondolkodnak, hogy a bölcselet s a reflexiok, melyek idösebb regényiróink müveiben gazdagon fordulnak elő, épen nem tartoznak a regényirás megyéjébe; — a lélektani mélyebb indokolás tán fölösleges, az események, szerelmes vagy másnemü hatásos jelenetek gyorsan kergetik egymást. Meglehet, hogy a regényeket igy osztályozzák: unalmas és mulatságos; — mulatságos pedig csak az, a hol lélektani, élet és történetbeli s ha kell, erkölcsi hüség sincs. Igy Józsika és „Eszther szerzője“ valamennyi müve az unalmas osztályba esik.

Nem szükség mutogatnom, hogy az elbeszélésben és drámában csak lélektani indokolást ismerünk el, hogy csak azt tartjuk valóban érde-

kesnek és hatásosnak. melyben az emberi jellem és érzelmek vannak festve; — elég az, hogy mi „Eszter szerző"-jének ebbeli intentióját utánzásra méltónak találjuk, — s ennyiben, ha itt irodalmi pártról lenne szó, zászlóját, az ugynevezett unalmas regények zászlóját követném. De csak bizonyos föltételek alatt; az elvektől alkalmazásukig sok eltérés lehet.

Bármennyire kiemelendőnek tartám a „Hat Uderszki leány" szerzője abbeli ügyekezetét, hogy az emberi lélek vizsgálatát és festését tartja szem előtt, kiemelendőnek tartom azt is, hogy a jó intentio tulzásba menvén, hibává lesz e műben. Tul van terhelve az elbeszélés menetéből kitérő lélektani, életphilosophiai, általános reflexiókkal, igen gyakori közbeszólásokkal.

Jól tudjuk, hogy amaz aristotelesi elvet, hogy az „elbeszélő" költő minél kevesebbet szóljon, különben nem utánoz, (t. i. nem utánozza az emberi indulatokat és cselekvényeket), a mai kor epicusai, a regényirók csak holt betünek tartják. A jók legjavából nem emlékszem senkire, a kinek műve amaz elvnek elavultát ne hirdetné. Azok, kik az aristotelesi, vagy inkább homéri elvet követik, csak külsőségeit fogadják el;—mert a lényegben, t. i. az emberi indulatok igazságának festésében egyáltalában nem majmolják Homért. Mint fentebb érintettük, eljárásuk egészen más forrásból ered, s a forma alatt nincs meg a tartalom. Azonban mindamellett, hogy épen a legjobb regények-

ben látjuk a reflexiókat, maga a költő által vitt lélektani analysiseket, művésziebb eljárásnak kell tartanunk, ha a költő lélektani ismeretét minden közbeszólás nélkül tudja kimutatni — és pedig drámai jelenetekben, akár beszéltetvén személyeit, akár elbeszélőleg mintegy utánozván magokviseletét, tetteiket. Tudjuk azt is, hogy mai nap a világtól elmaradott gondolkodásra mutat az aesthetica ősapjának a fenebbivel kapcsolatban álló tette, hogy az Iliast, egy epopoeát példánykép mutat föl a drámairóknak. Le kell alkudoznunk mindezen tulcsigázott követelésből; — de ha lealkuszunk is az elvből, le nem mondhatunk róla. Áll és állani fog, hogy nagyobb becse lesz, egyebek egyenlősége mellett, az oly elbeszélő műnek, melyben az iró a lelket drámailag nyilatkoztatja; az érzelmeket állitja elénk, a helyett, hogy felettük elmélkednék; és személyeit szavakban s tettekben nyilatkoztatja. Hogy ez az ujabbkori, keresztyén analysáló szellemmel is összefér, sok jeles elbeszélő költő legszebb helyei, valamennyi jó dráma és főleg Shakespeare művei bizonyitják. — Ha pedig az elv elleni vétségek itt gyakoriak, csaknem minden olvasó visszaóhajtja ama szigoru elv uralkodását. A hiba végleteiben szokott oly feltünővé lenni, hogy mindenki belátja. — Az „Uderszki leányok"-ban e végletek nagyon feltünők, az iró közbeszólásai, elmélkedései oly terjedelmesek és gyakoriak, hogy alig találhatnánk jobb alkalmat e tárgyról bővebben szólani.

Az ujabbkori aesthetica legörömestebb al-

kussza le a Homertól vett aristotelesi elvből azt, hogy az elbeszélő költő maga vevén át a szót, személyei érzelmeinek és indulatainak análysisét adja elő. Ez a drámai magánbeszédeket helyettesiti, s aztán miért ne állana szabadságában a mindent tudó és látó költőnek, hogy az ember ki nem mondott titkos gondolatait, érzelmeit, jelleme rejtélyeit tárja fel előttünk? — Ez szoros értelemben nem drámai eljárás, de jól használva az epicai nemhez, az elbeszélési formához tartozik. Ily análysisek, ha a költő mértékkel használja, s költőileg adja elénk, még diszére és dicséretére válnak a regénynek. Ezek nem távolitják el az irót tárgyától; sőt épen azt láttatják szinről szinre, a mit a drámai előadás nagyobb hatálylyal és müvészettel a háttérben enged látnunk. Az emberi lélekben és szivben gyakran mennek véghez oly drámai küzdelmek, mint a tulajdonképi drámában, s ezek valódi forrásai az emberi tetteknek. Szerzőnk erősebb ezek, mint a tulajdonképi drámai jelenetek festésében. Vanda jellemének elemzése is, ki legelevenebben festett alak, legalább is fölér e jellem önálló nyilatkozataival. Az análysis, ha magában jó, csak akkor válik hibává, ha fölösleges, ha t. i. az elénk állitott személy szavai és tettei elég világosan beszélnek.

Azonban az ujabbkori regényirók tovább mennek a lealkuvásban. Nem elégszenek meg a lélek arczképezésével és a lelki fejlemények előadásával, melyek épen az előszinre állitott személyt ismertetik. Egész általánosságban értekeznek az

emberi szivről és lélekről, lélektani igazságok fejtegetésébe bocsátkoznak, erkölcsi aranymondatokat hintenek el, alkalom szerént elmélkedést tartanak az élet tüneményei felett, politikai társadalmi aphorismákkal kedveskednek az olvasónak; — a történeti regényekben historiai értekezések kedvéért veszteg kell maradnia a jól neki indult cselekvénynek; — sőt vannak, kik az aesthetica elméletébe bocsátkoznak, szóval alig van elvont eszme, vagy tapasztalati és tudományos ismeret, melynek a regényben mindegy akárminő helyet ne találnának. A regény az élet minden oldalát festvén, az irók a theologiától a kártyázásig szakavatottan értekeznek, a tudomány, ipar, művészet, köz- és magánélet minden tárgyai felett. Mi azonban, mint leggyakoriabbakról a többi közt legmegbocsáthatóbb elmélkedésekről, az általános lélek-, embertani, életphilosophiai fejtegetésekről szólunk. A költészet, mely megkivánja, hogy a hasznos a kellemessel legyen párositva, e két elem egész egybeolvasztását követeli; minden költési nem a concret egybeolvadást szereti. Sem a különválasztott hasznos, se a haszon nélkül gyönyörködtető nem tartozik körébe. Mi a lélektani, erkölcsi igazságot a képzelet által megelevenitett alakokban, azok tetteiben, lelki küzdelmeiben kivánjuk látni, s legszebb örömünktől foszt meg, a ki nem engedi, hogy magunk lássuk az igazságot. A magyarázat mindig eszünkbe juttatja a képek és szobrok alá irt magyarázatot. Vagy rosz a kép, a min nem igen segit a magyarázat,

vagy jó a kép és akkor nem szükséges a commentar, — s mint szükség feletti dolog hiba a művészetben. —

„Eszther“ szerzője igen gyakran bocsátkozik magyarázatokba; ebbeli hajlama minden lépten-nyomon kitűnik. Maga a hang a tanári magyarázatokra emlékeztet.

„De álljunk meg itt, — mond pl. — ne folytassuk ezen ugy is elég részletesen kifestett jelenetet tovább s bizzuk az időre e nehéz és válságos óra eredményét.“ A szerző figyelmeztet, hogy elég részletesen festette ki a jelenetet, hogy nehéz és válságos volt az óra, hogy majd következéseit hátrább látni fogjuk. „Vandáról szóltunk eddig, eseményeink egyenes ösvényét kísérve, mond más helyen, mondjuk meg most, mit tett, mit akart, miként érzett Bruna“ s. a t. Egy harmadik helyen ismét, ... „most eljött az idő, hogy e rendkivüli s a maga nemében ritka példányt képező egyéniséget előtérbe léptessük. Hogy körülbelültudhassuk, kivel van ügyünk, mondjunk még valamit jelleméről.“ Ez csak a bevezetése a bevezetésnek. Mert ez következik utána: „Az ember különös teremtménye az Istennek, s ha a gépet, melyet a gondviselés a lélek rendelkezésére adott, közelebb tekintjük, arról is áll a régi mondat, hogy nincs egymáshoz tökéletesen hasonló két falevél s. a. t.“

„Álljunk meg, — de ne folytassuk, eljött az idő“ s több ilyes, melyek e regényben rendkivül gyakran fordulnak elő, nem hogy összekapcsolnák

az előadást, hanem egy regényben ékek gyanánt tekinthetők, melyek csak nagyobbá teszik a repedést. — Általán véve az okoskodások azért sem helyeselhetők egy regényben, hogy az alatt az elbeszélés folyama megszakad, szerző személyeinek s a jeleneteknek s velök az olvasónak mig a szerző előadta nézetét, antichamberozniok kell, már pedig ennél unalmassabb foglalatosság alig van.— Legroszabb neme a lélektani elmélkedéseknek az, minőnek egy töredékét a fennebbi idézetek utolsójában látjuk. — Midőn alkot a költő kérdésbe teheti, lehet vagy nem lehet-e joga bizonyos jelemnek vagy szenvedélynek a létezésre, de midőn már az olvasó előtt áll a tárgy, előbb elhisszük a jól festett alakról vagy szenvedélyről, hogy valóban létezik, mint nehány általános bizonyitásból, hogy létezhetik; az ész a legscepticusabb lelki tehetség.

De bár mit mondjunk elméletileg, az abstractiók, az okoskodások, a tapasztalatok külön választott előadása ellen, azok rendes kinövéseivé váltak a regényeknek; — s épen rendes voltuknál fogva kiegészitő részek gyanánt fogadja el a közizlés. Az ennyira lealkudott aristotelesi elvre az elmélet Aristotelesben csak azon nem épen erre vonatkozó, hanem általános érvényü szabályt találja, hogy hiba ugyan a nöstény szarvasnak szarvat festeni oda, de ha már csakugyan festünk, a szarv maga jól legyen festve; vagy hogy egy fenebbi hasonlatunkra térjünk vissza, ha magyarázatot irunk a szobor talpára vagy kép rámája alá, legyen az

legalább csinos epigramm avagy ritornell, s ha prózáról van szó, egyegy jól megirt mondás, — méltó a műhöz, melyet magyaráz.

Az elbeszélő költőknek gyakran sikerül kárpótolniok az olvasót a cselekvény fönakadásáért; — sőt többet tesznek, némelyek ki is engesztelnek, minden egyebet feledtetnek velünk. Egész lelköket, genialitásukat fektetik ez elmélkedésekbe és reflexiokba. Vannak az olvasok közt, kik ezeket leválasztják a regényről, s külön, önállóan is közlik, mint a mű legszebb helyeit. Igaz hogy nem is kell lefeszegetni, mert magoktól válnak le, s ennél fogva ugy látszik, nem is tartoznak szorosan a dologhoz; de e csekélységekben az iró egész lelke tükröződik vissza. Magok a hősköltemányirók szóhoki pathossal vagy lyrai hangon jajdulnak fel olykor; a „Karthausi“ s más jeles, hasonló lelkületü regényirók subjectiv ömlengései elragadják az olvasót; — a mai humoristák s köztök leggyakrabban Thackeray reflexioi legalább is oly érdekesek mint elbeszéléseik. De valahányszor Vörösmarty s a hőskölteményiró bevezetést ir, vagy félben hagyja elbeszélését, a lyra minden hurját megpenditi, a szónoklat egész hatalmát segitségére hivja, s egész költészete ott ragyog a helyen; a „Karthausi“ban „Falu jegyzőjé“ben a tárgyilagos elbeszélés a formától való eltéréseket a költő teljes subjectivitása ékesíti; egy Thackeray reflexioin az éles satyra, s egész, csupán sajátjának nevezett humora ömlik el. Azon lelket, mely az egész költői compositiot megeleveniti, a reflexiokon is látni

óhajtjuk; — sőt még nagyobb mértékben. Az elbeszélés subjectivebb térre menvén át, követelésünk is nagyobb e részben.

A legrégibb időktől a legujabb korig semmiről sem mondtak el annyit, mint az emberi lélekről, annak érzelmeiről, semminemü tanulmányra nincs annyira rákényszerítve az ember, mint a maga és társai ismeretére, az emberi tettek és visszonyok szemmeltartására; még a nép közmondásai is mind erre vonatkoznak. Bajos új eszmével állani elő, bármily végtelen a tárgy. — Itt csupán az iró egyénisége adhat uj formát a régi igazságnak. Csupán az iró lelkének eredetisége mentheti meg eszméit, maximáit a közhely nevezettől. Némely dolgot száz iró mondott el már; — de az uj forma egészen új életet ad az eszmének. Egész helyeket vehet át egyik költő a másiksól, mint Homertól Virgilius, a nélkül, hogy plagiummal vádolhatnók, mihelyt az át vevő lelkének eredeti bélyege van ráütve. Ezen bélyeg, ezen forma, ez eredetiség, e subjectivitás, ez egyéni valami az, a mit rövidebben stilnek nevezünk.

Még a jelesebb tudományos irók is, kiknek föladata a világos fölfogás s az értelmes csak logikai fenyitéket követelő előadás, s kiknek stiljében csak az észt és értelmet keressük, több oldalról is megismertetik lelköket könyveikben. Vannak köztök irók, kiknek előadásán keresztül az olvasó mint tiszta üvegen keresztül magát a tárgyat véli látni a maga egész elevenségében. E részben csalódni szoktunk.

Ez érdekeltség, e tárgyszeretet, e részvét

ritkán van a tárgyban, maga az iró lelke adta azon világosságot és szinezetet a tárgynak; az iró lelkesedése érdekeltsége költött bennetek hasonló érzelmeket. Az iró maga nagyobb mértékben volt áthatva tárgya nagysága vagy szépsége által mint magatok. Valamint a szinek csak a világosság s főleg a minden szint magában egyesitő nap sugárai által nyernek elevenséget, ugy a müvészetben csak ugy lesz elevenné a tárgy, ha a lelket minél teljesebb fényében látjuk. A lélek többnemü tehetségének öszpontositása nélkül nincs stil, és stil nélkül nincs irodalmi hatás. Minél kevesebb lelkitehetség müködik közre, annál kevésbé lehet szó stilről. A képzelet vagy az érzés ép oly kevéssé alkothat stilt, mint a nyugodt, hideg értelem. Az erős képzelet erős értelem nélkül eszelősnek; az érzelem magában betegnek mutatja az iró lelkét; az értelem pedig amazok nélkül nem tud érdeket kelteni. Mindezekhez szükséges a moralis erő, mely megóvja a stilt a frivol elcsapongástól.

A „Hat Uderszki leány“ stiljében a hidegség ömlik el. Az értelem szárazon, forma és szín nélkül állitja elénk a reflexiokat. Az iró gyakran szól közbe, de minélritkábban látjuk nyomát, hogy lelke meg lett volna hatva tárgyától. A moralis és müvelt magatartás is meg van müvén. Az éltesebb kor jó tulajdonai vannak meg irónkban; — a fiatal koriak nélkül. — Szerzőnek elbeszélésén is ugyanazon tulságos, hideg objectivitás ömlik el többnyire, melyet reflexioiban látunk, habár némely részlet, mely elevenen van festve és szinezve, szép kivétel.

Hidegeknek találja az olvasó a szerző historiai előadásait is. Egy egy szakasz történet van közbeszöve, melyben a politikai viszonyok és állapotok tárgyaltatnak. A kép itt is halvány többnyire, s a stil e lanyhaságán kivül még az a hibájok is meg van, hogy az országos eseményeket nagyon előtérbe állitván, szereplő személyeinek érzelmei és a végkiengesztelés nem hangzanak össze.

Kellemetlenül lepi meg az olvasót, hogy a szerző olykor aestheticai elvek fejtegetésére is kitér regényében. Azt se mondhatjuk, hogy alkalomszerüen, mert mi alkalmat adhat az Uderszki leányok sorsa aestheticai fejtegetésekre? Ugy tetszik, mintha szerző valakivel polemiát viselne e regényében, — s mintha az okoskodások minden nemét helyén valóknak találná egy regényben.

Megbocsát regényirodalmunk oly méltán tisztelt bajnoka, hogy egy két helyét idézzem, melyekkel sehogy sem fog egyetérteni sehol az aesthetica. „Az irodalomra nézve igen káros tévedes azé, ki az aestheticát csak az irályban keresi.“ (Lásd VI. köt. 188 l) Nem mondom, hogy az aesthetica csak stilben áll, de hogy ez a lelke, ez ad életet, hatást, ez biztosít maradandóságot az irodalmi müveknek, az elmélet és pár ezer évi tapasztalás egyaránt bizonyitja. — „Van számos iró, olvassuk ismét, kinek ha megtiltjuk hogy sokat és gyorsan irjon, ez épen olyan, mint mikor a villanytávirót moderatiora intené valaki, s egyértelmü az irástilalommal.“ sat.

Nem mondom, hogy a tapasztalás és elmélet

nevében beszélek, hanem véleményemet nyilvánitom, melyet nézetem szerint az elmélet, s csekély tapasztalatomhoz képest a gyakorlat is bizonyit. Épen a stil az, melyet a „sokat és gyorsan irás“ leghamarabb megront, s ha a stil az ember, ez némely irónak csak bizonyos korára nézve áll: ugyan azon iró, ki stiljében egészen beleöntötte lelkét, sokat és gyorsan dolgozván, később tán csak töredékeit adja elénk lelki tehetségeinek, s csak helylyel helylyel fognak előtünedezni a régi erőteljesség nyomai. A gyors és sokat dolgozás mellett az iró nem töltheti idejét a sokoldalu átgondolással, nem várhatja be, hogy tárgyát egészen átérezze.

A lélek ezen előkészületei nélkül nem forhat egybe a lélek a tárgygyal. — De másfelől maga a kivitel sem sikerülhet annyira. Valamint idő és nyugalom kell az átgondolásra, ugy idő és nyugalom kivántatik meg arra, hogy a gondolatnak, érzelemnek, megtestesitésnek a kellő erőteljes, és egészen ráillő kifejezés el legyen találva Átgondolás és átdolgozás nélkül, melyekre mind idő kell, alig hizsszük, hogy bár minemű stil jöhessen létre. A tapasztalás aligha ellene szól ez állitásnak. Ezt nagyban mutatja saját irodalmunk is, melyben a „sokat és gyorsan irás“ — a journalisticai sietség, a stil elhanyagolására vezetett. Általán véve a stil jobban el van hanyagolva, mint tiz évvel ezelőtt, s a franczia irodalomnak magukat lejárt nevezetességei szintén a stiljökkel együtt hanyatlottak el. — Azonban „Eszter szerzője“ következetes. Nem tartván a stilt igen fontos dolognak, természetes, hogy a gyorsan és sokat

dolgozást sem tartja minden iróra nézve károsnak. — A ki a tétel első felét nem fogadja el, az természetesen másként gondolkodik, hogy t. i. a legnagyobb lángész is jobb művet ir, ha lassan és gonddal dolgozik.

A stil az embert tükrözvén, abból mindenre következtethetünk a műben; — a stil hibái és érdemei meg vannak a jellemeken, s a mű egészének architecturáján is. Ezt fölösleges bizonyitnom, csupán azért kell ez eszmét tovább fűznöm, hogy még egypár szót szólhassak a Hat Uderszki leányról, a nélkül, hogy előadásom irányából kitérnék. — E regényben csaknem mindenik egyén, a mint beszél, analysálja saját érzelmeit, gondolatait: Bruna midőn bevalja szerelmét Miszlavinnak, Vanda, midőn Edömérrel való viszonyába az első méreg csöpp esik, — Róka a szolga pedig született lélekbuvár. Nem is emlitjük a férfi müveltebb személyzetet, melytől inkább várhatunk ilyest. Mindenik szeret abstractiókban beszélni.

A compositio egységét már belsőleg zavarják a gyakori kitérések, a heterogén elemek; ugyanez feltünő a külső compositiqn, a mü architecturáján. A mese lassan, nagy kanyargásokban ballag tovább tovább; — az elbeszélés közepette új, messziről leszármaztatott episodok kezdődnek, minő a Béldi fiuk episodja, kiknek nevelkedése van leirva. Az utolsó kötetben, midőn már a végmegoldáshoz közel képzeljük magunkat, addig ismeretlen emberekkel, elő nem készitett okokból, egy körülbelől 80 lapot elfogló episod tornyosul elénk

gátképen, holott a czélt, melyet szerző vele el akar érni, egyszerűbben érhette volna el. A stilből is az tünik ki, hogy a szerző rendkivül lassan siet elbeszélésében, mintha mindenre ráérne még. A tárgy nagyon el van nyujtva. Sokat nyer, ha 6 kötet helyet csak 4-be volna szoritva. Ezenkivül a regény két részre oszlik. Az első rész Brunát és Corvin Jánost, a második Vandát vallja főszemélynek, mi által a mű két részre szakad, s a szerző nem mulasztja el, hogy figyelmeztessen rá; — mindemellett nem két, hanem egy regény. A szerkezeten ugyanazon lazaságot látjuk, mint a részleteken. Nem mondjuk ugyan, hogy a stilből s z á r m a z n a k e hibák, hanem hogy azzal iker testvéri rokonságban vannak.

Néha összetévesztik a stilt a nyelvvel; — pedig látnivaló, hogy a kettő igen különböző dolog. A nyelv csak eszköz, csak anyagot szolgáltat. Csupán az az irónak, a mi a festék a müvésznek. Egészen más dolog azon modor, melyben az iró és festő valamit elénk állit, s meg más azon anyag, melylyel az előállitást eszközli. Az irály szó ennél fogva oly kevéssé fejezi ki az irodalomban azon értelmet, melyet a stilnek adunk, mint az épitészetben. A stil egyéni, s alig van valami, a mi szabadabb volna; mert csak az egyén lelkének törvényeit ismeri el. Ellenben a nyelvnek törvényei codificalva vannak a nemzet által — s a szótár és syntaxis, a régi historiai hagyományok és az élet gyakorlata nem engednek szabad kényt az irónak — Szerző szokásos maga-csinálta uj sza-

vairól szólunk, melyek az előttünk fekvő regényben is használtatnak — ezúttal szótár nélkül. „Eszther“ szerzőjének csinált szavairól Brassai „Kritikai Lap“jában tüzetes és szakavatott értekezés jött ki, melyre, mivel e kérdés ott ki van meritve, s az elveket és nézeteket alaposoknak hisszük, legyen szabad utalnunk az olvasót. Szerzőnk régi datumu szócsinálási hajlamában is van valami jellemző stiljére nézve. Van stiljében bizonyos választékossági hajlam, mely sokszor megy a keresettségig. Gyakran találunk nála oly concret tárgyra új szót, melyet a „profanum vulgus“ régóta másképp szokott nevezni Ez uj szavak hátrányára vannak stiljének, s némi kölönczös szint adnak annak, melyet különben kisebb mértékben vennénk észre A magyarázat, és nem a mentség, másik része, hogy szerzőnek nagy hajlama van az abstractiókra. Még személyei sem szeretik a kifejezés concret formáját. Már pedig abstract fogalmakra készült az uj szavak legnagyobb része. Concret fogalomra nem kell a meglevő nyelven kivül keresnünk kifejezést Az abstractiora hajlandó lélek szülte irónknál az inkább philosophiai, mint elbeszélői stilt, s e stilnek gyakran van szüksége idegen szavakra, melyeknek egyes tagjai külön kölön többnyire magyarok lehetnek, de az egész ismeretlen. Az iró szabadon adhat sajátságos fordulatot a kifejezésnek, lelke újnak tetsző összetételeket állithat elő a nyelvtan szabályainak határai közt, azaz alkothat magának saját stilt, de saját szótárt oly kevéssé alkothat magának, mint saját nyelv-

tant. Ha a festő müvész nem elégszik meg a közhasználatban levő festő-szerekkel, maga csinálhat, vagy készittethet egy tudóssal új szereket; s ámbár nem kivánjuk tőle, hogy a vegytant gazdagitsa, nincs szavunk eljárása ellen; — de a nyelv egy nemzet közvagyona s nem „materia vilis.“ Itt az újításhoz közmegegyezés is kell.

* * *

Pálffy Albert legújabb regénye, az „Atyai ház“ sok tekintetben merő ellentéte az „Uderszki leányok“nak. Ha ez nehézkessé, okoskodóvá válik: amaz üres és semmit mondó, a csupa mulattatási vágy és könnyüség miatt. Valamely nyilvános helyen, egy igen vegyes társaságban sokan érdekesnek találják az emberek azon typusát, mely sem feszesen pedans, sem pedig a lelkesedésben, megindulásban nem mutat komolyságot, ellenben az élet külsőségeit jól ismervén, a kicsinységeket több hévvel adja elő, — habár ezekben sem telik őszinte kedve. A társaság jól elmulat az ily elbeszélőn, figyelemmel kiséri előadasát, s miután be van végezve, nem kérdezősködik az ember szive, lelke, hajlamai, meggyőződései iránt — elég hogy a mit elmondott az időt eltöltötte. Ilynemü elbeszélő Pálffy — ugyan azon typushoz tartozik. A bizalmat, megindulást, érdeklődést mutató hangot nem hallván ajkairól, csak a némelyekre nézve mulattató társalgót látjuk benne, s az ember rejtőzni ügyekszik előlünk. Külső magaviseletét di-

csérhetjük, de bizalmasan nem társaloghatunk vele. Hasonlít azon franczia irókhoz, kik salonias regényeket irnak; — kik a szivet és lelket a szokásos illedék könnyü szabásu öltönyével takarják; kik az olvasóval nem az érzelmeket s meggyőződéseket, hanem ugyszólván csak a frakk elegantiáját akarják láttatni; kik a társalgási hang ellen sokkal kevésbé mernek vétni, mint szóval, tettel szivteleneknek vagy lelkiismeret dolgában könnyelmüeknek látszani; kik azt tartják, hogy az érzelem s meggyőződés oly naiv együgyüség, mely vagy unalmas, vagy nevetséges. Csak a külsőségeken kell valamit változtatnunk: a magas kalap helyett pörgét s hozzá legfeljebb pipát adni, az öltözet többi része meghagyásával, hogy igazságosak legyünk Pálffy elbeszélési modora iránt. Nem mondánk költői modort, mert a költés nem jön itt szóba. Müvészetünk köntöst adott a hajdani külső szépségre; de annyival meztelenebbül akarjuk látni a szivet és az emberi jellemet a tekintetben, szemekben, s a költőnél a hangban és szavakban. Inditson bár e hang nevetésre vagy könyekre, azt kivánjuk, hogy meggyőződés s igazság legyen alatta. Pálffyról nem beszélhetünk, mint költőről — csak mint társalgóról, s a próza közönséges emberéről. — Nem egy müvészt, hanem az emberek egy bizonyos typusát ismerjük benne. Előadásából körvonalozott egyéniség áll előttünk; de meggyőződései, szivére nézve homályban maradunk. Költői stilje nincs; — de van bizonyos irói modorra, mely irodalmunkban megkülönbözteti,

s melyen, ha nagyon meglátszik is a franczia befolyás, az ő sajátja és egyéniségéhez forrott.

Egy helyen mély megindulást akar festeni. A regény hőse, Kálmán, anyja sirjára talál véletlenül. Szerző a megindulás minden külső jelét felhozza. Kálmán lábai inognak, iszonyu teher sülyed vállára, tulvilági erők ragadják hatalmuk alá, parancsolván, hogy letérdeljen, halálsápadtan néz a közel bokrok setéte alá. Mózesként intő szózatot hall: boruljon le, mert szent a hely. Szeméből a köny patak módjára indul meg s a t. E közben leirja szerző a sir környezetének részleteit. A rajzból alig hiányzik valami; — mégis holt képet látunk. Hiányzik belőle az érzelem melegsége, mely ily rajznak a lelkét tenné. A hős nyilatkozataiban nincs a mi szivhez szólana; — a külsőségek mellett hiányzik a bensőség. — Nem tudom, figyelt-e az olvasó azon titkos varázsra, melyet az érzelem kölcsönöz az előadásnak. Petőfi és a nép egyszerü dalaiban; Arany a balladákban látszólag saját lelkén egészen kivül eső dolgokról beszél; — a szavak a syntaxis törvényeit követik s épen nem csinált szavak, — s mégis van valami az elhelyezésben, a szavak sajátságos értelmében, mely egészen eredetivé, ujjá teszi a kifejezési módot. E sajátságban az egyéni érzési mód nyilatkozik, mely sokkal jobban jellemzi az embert, mint a gondolkodási mód. Egy egy számtani, logicai deductiónál annál meggyőzőbb az előadás, minél inkább követi az általános kifejezési módot, minél inkább elenyészik az elő-

adó egyéni észjárása; — az érzelemnél ellenkezőleg, az indulathangok, az érzelem általános, külső jelei nem inditnak meg; — az érzelmek egyéni kifejezés modja szokott hatással lenni. Az életből e részben nem hozhatunk fel példát, mert itt az érzelem mindég egyénileg nyilatkozik; — de annál feltünőbbeket szolgáltat a művészet minden neme A festő hiában függeszt egy könyet arczképére, ha az arczon nem ömlik el az érzelem egyéni erős kifejezése; a szinész hiában zokog, ha egész lényében nem tudja megtestesitni az érzelmet, — a zeneművész hiában hegedüli el nekünk a legpontosabban az eléje tett művet, ha saját érzési módját nem tudja hangszerébe önteni; — a lyrai költő mindhiában irja, hogy arcza sápad, mint az őszi levél, lelke a fájdalom oceánjába merül, vagy könyei patakká nőnek; — csupan a kifejezés azon őszintesége költ rokonérzetet, mely egészen egyéni. Az ujabbkori költés, melyben az egyéni több szabadságot nyert, egyszersmind sentimentálisabb, s ha a képzeletnek kevesebb dolgot ad, annál több táplálékot nyujt a szivnek.

Pálffynak dicséretére szolgál, hogy ha nem érez mélyen, nem tetteti, s nem ügyekszik azon eredetiségre, mely lyránk nagy részében a képtelenségeket hajhássza. A fenérintett helyen, hol a sentimentalismust megkisérti, van dagály, mint mindenütt, a hol a szavak nagyobbak mint az érzelem vagy a gondolat; de józan esze megóvta a nagy tulzásoktól, — legalább irodalmunk jelen állásában ennyi üresség még a kisebb hibák

közé tartozik. Maga az iró tán ennyi érzelmességet is röstelt mutatni Hőse azon érzelmek után, melyek a vallásosságig akarnak emelkedni, fölkel térdelő helyzetéből, mert eszébe jut, hogy egy közeledő előtt e viselet nevetséges lehetne; s midőn érzelmei tetőpontján a sirhoz rohan, nem feledi fölemlitni, hogy a fű harmatos volt: az olvasónak eszébe jut, hogy bizony egy kis önfeláldozás kellett a fénymázos czipő megnedvesitésére. — Pálffy előadása többnyire a komolyság röstellésével ügyekszik magát szeretetreméltóvá tenni. Hőse is abban tünik ki, hogy midőn zongorához ül, óvást tesz, hogy ő csak zörögni tud, a mennyit gyermekkorában rádisputáltak; a rajzot kénytelenségből tanulta; három-négy nő egyszerre elfoglalja szivét — különösen egyik felejteti eddigi szerelme tárgyát, de a szerelem végre e mondatba van összefoglalva: „azt hittem, e pillanattól fogva, ... szerelmes leszek ez ifju leánykába, miként csak gyarló és halandó fiatal embertől a mai világban kitelhetik.“

Azt, hogy társaságban nevetségesnek tartja a komolyságot, sőt annak kigunyolásával akar érdekessé lenni, mutatja a következő hely is, melyben Kálmán, a regény hőse, kiben a fiui kegyelet, mint érintők, a vallásosságig van emelve, számos év mulva találkozik azon lelkésszel, ki őt keresztelte. A hős magaviselete igy iratik le: „..... a helybeli tiszteletes is a kastélyba vetődék. És hallván nevemet, nem győzte eléggé mondani, mennyire örül, hogy engemet láthat, kit

ezelőtt mintegy huszonnégy évvel szerencséje volt a helybeli reformata egyház hivei közé beigtatni; valamint én sem mulasztám el ez iránti hálámat kellőleg kifejezni, megjegyezvén, ha tiszteletes uram engem meg nem keresztel, talán pogány maradtam volna, mind örökkön örökké: ámen.“ — Nem hozzuk föl, hogy Kálmán kegyeletével, minden iránt, a mi az atyai ház emlékével kapcsolatban van, nehezen fér össze e könnyelműség, e frivolság, csak azt akartam ez idézetben kimutatni, hogy az iró akkor érzi magát elemében, midőn a komolyabb érzelmek iránt közönyös elfogulatlanságot mutathat. — Itt nem erőltetett, hanem a maga természetes hangján beszél. Hogy a közönség szeresse, természetes közönyét mutatja ki — tudván, hogy igy sokan érdekes társalgónak fogják tartani; stilje eredetisége az ilyenekben tünik ki. Legelevenebb azonban az ártatlanabb epicureismus festésében. A Csetneki-ház vig életmódjának leirása igen eleven. A mint a kétségbecsésig vitt tánczdühöt leirja, érezzük, hogy a szerző otthon találja magát. Más helyen egy egész ebédet hasonló elevenséggel s a csekélységekig menő részletezéssel ir le. Itt is látszik, hogy a szerző kedvvel s némi nekigyürközéssel lát a dologhoz. Például egy egész kikezdésben egyedül e fontos mondat áll: „Hozzá kezdtünk a leveshez.“ Azonban mind a táncz, mind az ebéd leirásában azt látjuk, hogy a hös, habár jól érzi magát ez örömök közepett, nem egészen epicureus. Épen azon fontoskodásban, azon nekigyürközésben van valami

közöny, mely abban tünik ki, hogy az elöadás félig őszinte, félig gúnyos; — s egyik sem a kettő közül. Az iró soha sem adja át magát se az őszinte hangnak se a satyrának. Egy nevelő igen jól rajzoltatik az elbeszélés elején, de se comicai, se őszinte részvétet ébresztő jellemmé nem tud alakulni. A hős és e nevelő közti viszony is hasonlókép bizonytalan. — Kálmán e nevelő iránt vonzalommal viseltetik; — de épen oly mértékben nevet is rajta. A hős uraskodását a szivarok és pénz dolgában igen élénken festi szerző; de itt is azon alakban, mely a rang és vagyon iránti közönyben látszik. A nyilatkozási modor alapja itt is a közöny. Fiatal hőse jó szive iránt ép annyi részvétet érez, mint a mennyire kineveti szeszélyeit. Azon határozatlanságot, melyben hőse jellemét elénk állitja, tán minden fenomenbinél jobban jellemzi könnyü lelkiismerete. Az első kötetben hősét, a ki azzal vádolja magát, hogy szerelme eddigi tárgyáról meg kezd feledkezni, ily érdekes oldalról állitja elénk: „Azt kezdtem észrevenni, hogy első szerelmem emléke mindinkább törlődik elmémből. Meglehet, hogy ezzel kissé kemény itéletet mondtam ki férfiui állhatatosságomra . . . . . még nem voltam tisztában magammal, hogy tulajdonkép kit szeretek. Ha ily határozatlanság komoly hiba, hajlandó voltam azt huszonnégy éves koromnak tulajdonitni . . . . Azt hittem, nem lesz szükség még önmagamat sem mentegetnem, mert hiszen senkinek sem mondtam, hogy szeretem.“ — Lehet-e határozat-

lanabbul festeni a lelki állapotot? A hős maga sem akarja tudni, hogy hibázik-e vagy nem. Ha csak előbbi és mostani szerelme körül forogna a töprenkedés, nem volna oly hiba; — de itt az ujabb szerelem ténykép van elfogadva, s a kérdés lelkiismeretbeli kérdéssé téve. Szerző a lelkiismeret szava helyett épen a lelkiismeretlenséget beszélteti: azon közönyös lelkiismeretlenséget, mely enged a viszonyok hatalmának; mely megnyugszik abban, hogy másnak nem tett fogadást; — az önmagában tett fogadás nem érvényes,

Nem vádolhat senki azzal, hogy Pálffy elbeszélésének leggyengébb oldalait veszem birálat alá. Söt fényoldalaiból mutatjuk ki irói egyéniségét. A kik őt kedvelik, kétségkivül e könyelmü, mivel sem törődő modorért szeretik. Előadása az elvtelen szeszély leirásában mutatkozik legeredetiebbnek. De épen e közönyből foly, hogy a szót nemesebb értelemben véve, stilje nincs, s nem tartozik a valódi irók közé. A meggyőződés hiánya, a közöny határozatlanná teszi mind felfogását, mind előadását. Midőn comicus szinben akarja elénk állítni egyéneit, pl. Csetnekit, ennek rögeszméjét a tulzásig, képtelenségig viszi. Egy egész társaság előtt arról zsémbel, hogy a szomszéd füstje majd megfojtja, hogy abból döghalál lesz s a t., pedig a füst egyenesen megy felfelé a kéményből, s szagát lehetetlen érzeni. Egy öreg táblabiró, kinek tettei jók, de szavái nyersek, szintén nem comicai egyén, midőn szavaival egy egész társaság előtt egy becsületes fiatal ember

előtt atyja vétkét — s illetőleg lopását kiméletlenül hozza fel. Itt az erkölcsi ellenmondás torzitja képtelenné a rajzot. Pálffy se komoly érzelmeket nem ébreszt, se nem humorista, se a comicum nem az ő tere. Mindenekhez határozott meggyőződés kivántatik meg. A humoristák és comicusok műveiben a nevetés alatt mindég komoly alapot s lelki valóságot látunk. — Azonban ha vannak is, kik e könyelmű határozatlanságot kedvelik, azt hiszem, nincs olvasó, ki Pálffy regényeiben nem a stilen, hanem műve egész irányában s jellemeiben oly dolgokat ne találna, melyekben megütközik. Azon könyelműség, mely műve elején sokakat mulattat, műve végén komoly dolgok körül nagyban tünik fel; azon személyek, kiket az olvasó eleinte szeretetreméltóknak tart beszédökben, magokviseletében, többnyire elvtelen, lelkiismeretlen, sőt becsület nélküli embereknek bizonyulnak be. Csetneki, a kiben eleinte a szerző egy valódi alispány képét mutatja be, ki oly boldog arcádiai életet él, régebb mint ispány meglopta gazdáját, s hamis kártyán szerezte birtokát. A már emlitett nevelő, ki egész a naivitásig s a kényességig becsületes, később eszközül ajánlja fel magát, hogy hamis kártyázásra tanitson egy különben jellemtelen kártyást, kit meg kell buktatni. Egy emlitett táblabiró, ki az igazat ki szereti mondani, nagy ellenszenve van a rosz emberek iránt s különben derék embernek van feltüntetve, a fiatal Kálmánon hallatlan gorombaságot követ el, felhozván egy egész társaság előtt, hogy apja

egykor a megyei pénztárt rabolta ki, melynek pénztárnoka nem is ő volt. De tetteiben legkevesebb erkölcsi érzetet árul el a mű két legderekabbnak rajzolt férfia. Ők vezetik az egész mű intrigáját; ők a felelősök is azért, a mi e darabban lényeges történik: — ők teszik a mű lelkiismeretét. Verseghi készíti és viszi ki a cselekvényt képező tervet, — a másik, Barakonyi csak teljes beleegyezését adja rá. Verseghi rendkivül ügyes számitó, nagy élet és emberismerettel biró, jó tapintatu, a tervek kivitelében fáradhatatlan ember. A mi több, nem a maga, hanem a mások érdekében fárad; — valamit jóvá kell tennie a regény hőse irányában, a mit ennek apja ellen hivatala lelkiismeretes betöltésében hibázott. A hiba rég volt; de e derék ember nem felejtkezett meg róla. Gyámleányának nem csak vagyonáról gondoskodik a leglelkiismeretesebben, hanem jövendőjét, szerencséjét is meg akarja alapitni. Ily ember csak szép dolgokat vihet ki, melyeket méltó regénybe foglalni. Ily önfeláldozó, hálás férfiu csak az erkölcs és lelkiismeretesség érvényesitője lehetne egy regényben. De Verseghi mindemellett semmi sem oly kevéssé, mint erkölcsi érzékkel biró ember. Szép tervei kivitelére oly eszközöket választ, melyekhez tiszta jellemű ember nem nyulhat. Hogy gyámleányát meggyőzze a mostohaanya és mostoha testvér önzése felől, s hogy e mostoha anya egy önző tervét meghiusitsa, a gyámleány egész vagyonát, négyszázezer forintnyi részvény papirokat alattomban, egy éjjel felgyujtja; hogy Kál-

mának az „atyai házat“ visszaszerezze, a tényleges tulajdonos fiát hamis kártyára tanittatja, s csak a birtok eladásának feltétele alatt igér titoktartást. Tudjuk, hogy Csetneki hamis kártyán szerezte a birtokot, tudjuk, hogy a birtokos fia gyenge jellemü ember, ha biztatás után is, hamis kártyát volt képes használni — habár e biztatás nélkül tán soha sem vetemült volna ily csalásra; — de Verseghi jelleme, a ki a jó ügy, az igazság szolgáltatás nevében hazugsághoz s csaláshoz folyamodik, szintén el van itélve. Moralunk azon alapelve, hogy a rosz magában rosz, s se a jó czél nem menti, se a siker nem igazolja, nem tűr lealkuvást. Azok, kik tán tulságos szigorral vádolnak, fontolják meg, hogy biznának-e azon emberekben, kik a közönséges életben nem lelkiismeretesek az eszköz választásában; — hogy láttak-e oly embert, ki becsületesnek vallván magát, oly kevéssé volna féltékeny kincsére, hogy bármily jó czél nevében koczkáztatná? Ha kitudòdik, hogy Verseghi gyujtotta fel az értékes papirokat, a polgári törvények is elitélik, mint gyujtogatót, ha mindjárt kisül is, hogy e papirok párban is megvoltak; s hitt volna-e a közvélemény azon ember becsületes szándokában, ki ily alattamos utakon jut czéljához? Nem azt mondanók-e: az erénynek és becsületes szándéknak nincs szüksége ily alattomosságra? A mi a hamis kártyát illeti, hasonló volna az itélet, — s mindenki minél távolabbi ismeretségben ohajtana lenni a jó czélok ezen méltatlan előmozditójával. Nem ért-

jük végül, se azt, hogy a regény legerényesebbike, a még észbeli tulajdonokkal is tulon tul elhalmozott Marie, hogy nem idegenedik el végkép alattomosan gyujtogató gyámjától, se azt, mily lélekkel tud beülni Rétszegi Kálmán az ily erőszakos uton visszaszerzett birtokba, mint lehet oly boldogan elégült. Az utóbbi azonban némileg meg van fejtve Kálmán önző jelleme által; mert a közöny, s azon tág lelkiismeret, melynek egy példáját láttuk fennebb, a legszorosabban összefügg a legnagyobb önzéssel. Az anya sirjánál fogadja fel, hogy e birtokot visszaszerzi; — apja emléke is ezt sugallja; — de e szent fogadás tételekor még nem tudta, hogy az atyai ház mostani birtokosa lopás és csalás utján jutott hozzá, — Kálmán a tényleges birtokost a legboldogabb, elégültebb s birtokához rendkivül ragaszkodó embernek találja, mégis csak egy szóval sem sajnálja ez embert bármi uton kitudni birtokából. Egy helyen nem mutatkozik idegennek a birtokos nejét elcsábitni s ezáltal rontani el kedvét a birtoktól s kedves, fél komoly fél tréfás modorával más helyen az egyptomi csapásokat kivánja a falura, melyben az atyai ház van, hogy a tulajdonos elveszitse kedvét. Bármily nemes volna is az indok, a legnagyobb önzés egy birtokért, melyhez más annyira ragaszkodik, minden tettre késznek mutatkozni. A mi pedig az anya sirja iránti kegyeletet illeti, azt kevés helyen látjuk nyilatkozni s a mű végén, midőn Kálmán a birtokot magáénak nevezheti, nincs emlitve az anyai sir. — A mi a bünéért bün-

tetett Csetnekit illeti, — semmi sem volna igazságosabb, mint az, hogy a hamis kártyán nyert vagyon, ugyanazon menjen el Ha bűnébe visszasodortatik, a bünhődés ép oly költöi mint erkölcsi volna. De ő e bünéből megtért s régi hibáját is csak a véletlen fedezi föl. Irásban veszté el a hamis kártya magyarázatát — melyet most előmutatnak neki. Vigyázatlanságáért bünhődik De ha elismernök is, hogy a bűn bármily későn s bármi uton méltán büntettetik, a mű morálitása a becsületeseknek festett egyénekben van megsértve. Ők büntetőkként lépnek fel; magok minden felhatalmazás nélkül veszik át a törvény jogát, s magokat teszik ki az immorálitás vádjának. Ők nem tartanák megalázónak a kedvenczöktől ellopott vagyont visszalopni, vagy visszalopatni.

Nem hisszük, hogy legyen olvasó, ki az ily igazságszolgátatásban meg ne botránkozzék. Bármily érdekkel olvassák némelyek a mű elején a meggyőződés hiányára mutató könnyelműségeket, nem hiszszük, hogy legyen olvasó, kit a mű és személyek moralja komor hangulatba ne ejtene. Pálffy nem tehet róla, hogy a jó és rosz tudata annyira megvan gyökerezve civilisatiónkban, hogy regénye meg nem téríti a közvéleményt, vagy inkább a közlelkiismeretet; nem tehet róla, hogy azon franczia regényiróktól vette a példát, kik a társadalom alapelveit akarták kifeszegetni. Regényében nincs meg e törekvés; ő semmi eszme iránt sem érdeklődik regényében; — csak az a tévedése, hogy ama regényirók elveit elfogadottaknak

hiszi a társadalomban, ugy hogy már szót sem érdemlenek.

Pálffy az elvtelenséget és könnyelműséget tudja legjobban festeni; — érzelmeket és szenvedélyeket rajzolni és fejleszteni nem ügyekszik; — s a mi a jellem és lélek egyik leglényegesebb alkatrésze, a moralis érzés mellőztetik: emberei lelkiismeret nélkül jőnek világra. Az egész emberi lélek eltakartatik szemünk elől. Regényében az életnek is csak külső oldalát, némely szokásait látjuk, de szellemibb része, a szivet közelebbről érdeklő emberi viszonyok festését kerülve kerüli. Különös dolog, hogy az egész regényben az emberek vagy árvák, vagy nőtlen agglegények. Tulajdonképi családi élet nincs sehol e regényben. Hányodó-vetődő árvák, rideg öreg urak: — az életnek ugyszólva elvadultabb emberei szerepelnek. Regénye oly kevéssé festi a társadalmi életet, mint az embereket; — mindkettőre nézve az kivántatik meg, hogy a sziv és szellemi élet tegyék a festés fő tárgyát. Pálffy e regényéből is minden eszmény nélküli irónak látszik. Se az erényben, se a sziv őszinte vonzalmaiban nem hisz. — Regényében az önzés a kiindulási pont, s az erkölcsi érzék nélküli siker politikája jut diadalra. Hiányzik azon erkölcsi pont a compositióban, mely felé annak minden alapvonása sietne; mint az e regényben felléptetett nevelőrajzaiban hiányzik a perspectiva azon pontja, melyfelé a vonásokat intézni kellene. — Valamint e regény stiljében hiányzik a határozottság, a

meggyőződés hangja; ugy a compositió üres, semmit mondó, — s az igazságszolgáltatás erkölcsi ellenmondáson alapszik. Valamint a stilben a közöny uralkodik, mely az iró meggyőződését eltakarja, ugy az egyének lelki állapotját, belső életét ritkán vagyunk képesek érteni; — s a valódi motiválást legfeljebb a szeszély, a hirtelen jövő impulsus helyettesiti. Jellemet határozott erkölcsi felfogás nélkül nem lehet festeni. Nem kivánjuk, hogy okoskodásokban, erkölcsi leczkékben nyilatkozzék e felfogás, az egyének tetteiben, szavaiban és a stilben kell annak határozottan nyilatkoznia.

Itt volna helye kifejtenünk, hogy határozott jellemü stil nélkül, melynek főtényezője az erkölcsi meggyőződés, némely általános elvek iránti tisztelet és lelkesedés: hatásos és maradandó becsü irodalmi mű nem lehet — de hely szüke miatt csak annyit jegyzünk meg, hogy a magyar közönség nagyjában kényesebb e részben, mint sok más. — Bizonyos eszményi, nemesebb iránt mindig nagy fogékonyságot láttunk benne. Nem is említve Vörösmartyt, se a „Csehek“ szerzőjét, a mult tizedekben még a középszerü költői művek hibáját is elnézték, mihelyt valami nemesebb érzelmek voltak benne dicsőitve; — a közönség lelkesedett az igen hiányos s csak nem abstractiokként eléállitott jellemzéseken, ha az erkölcsi ideal megszemélyesitői voltak. Az irók, még az utánzók is, az érzelmek nemesitését, a buzditást tüzték ki czélul, — s habár a szónoki hang ellen az aesthe-

ticának sok kifogása lehetett, e szónoki hangot a közönség a művészet legmagasabb fokának tartotta. Most, nehány régibb irónkat kivéve, a stil, a mélyebb meggyőződés, valamely magasb rendü ideal hiányában mind jobban hanyatlik. Az érzelmek nem oly emelkedettek, s az utánzók nem valami nemesebbet utánoznak; — a buzditással együtt a buzgóság is kimegy divatból. — A közönség maga is egykedvüebben veszi kezébe az irodalmi műveket; — s oly hatással többé nincs egy regény is, minővel a „Csehek“ s „Karthausi“ szerzőjének régibb művei. Közönségünk inkább azon hibában szenved, hogy jobban szereti a declamatiót művészet nélkül, ha abban valamely szép és nemes iránti lelkesedés látszik, mint a valódi megtestesitő költészetet, hol az érzelmek csak lappanganak a sorokban; semmint abban, hogy a mulatság, s csupa inger kedvéért letenne a követelésről, hogy az iró nemesebb érzelmeket ébresszen szivében. Pálffynak irodalmunkon egészen kivül kellett élnie, hogy eddigi költőink se hibái, se erényei meg nem látszanak művén. Irodalmunk történetében eddig külön álló jelenség; — s talán az is fog maradni Azok, kik utánozzák, bizonyosak lehetnek benne, hogy a magyar közönségre hatással nem lesznek. A mi közös van közte és mostani regény és novellairóink nagyobb tömege közt, főleg a lélek festésének elhanyagolása. Az élet külső oldalait jobban ismeri talán, mint akár melyik; — de a belsőt nem tanulmányozta s eszmékkel, ugy látszik keveset foglalkozott — a

gondolkodás nem tünik ki művéből. Szorgalmasan tanulmányozhatta a franczia irókat, s ugy szólván azokon növekedett fel: de csak külsőségeiket tanulta el, a lényegest itt sem választván el a lényegtelentől, s hibáikban utánozza.

Hosszasan értekezénk a két fenebbi regényről, mint két szélsőségről, s a stil kérdését több oldalról fejtettük ki. Annál rövidebbek lehetünk a még előttünk fekvő műre: A „Vetélytársak"-ra nézve.

* * *

P. Szathmáry Károly a „Vetélytársak" szerzője kiméli ugyan az erkölcsi érzetet, a nemes érzelmek, az önfeláldozás s hazafiuság hiányával sem vádoljuk; — a historia tanulmányozásáról csak dicsérettel szólhatunk; — de műve kevés költői értékkel bir. Mindenekelőtt nem látunk benne megállapodott stilt. Mindjárt a regény elején, a Szalárdy és Cserey nyelvén beszél; s noha itt is látszik, hogy e nyelv nem hangzik össze az iró gondolkodásával, hogy az utánzás csak oly forma, mint midőn valakinek kedve jöne a palócz vagy székely dialectuson beszélni, holott az nem megszokott nyelve, — eléggé kimutatja, hogy a régi irókat ismeri; — de hátrább nehéznek tartja e kifejezés módot, s itt nem csak maga, hanem még a legegyszerübb csatlós is a mai, nem mindég legmagyarosabb irodalmi nyelven szól. Ez magában is mutatja, hogy a határozott jellemü stil szükségét nem érzi. A mű

legnagyobb részében elbeszélése száraz, s csak az események kopár vázlatát adja. Egy két helyen e kopárság fellengző, phantastikus leirásokkal van tarkázva, mint pl a 2-dik kötetben (98 – 101. l) Várhely tájának leirása. Hogy rövidek legyünk, a szerző stiljének hibáit, vagy inkább gyöngeségét műve compositiója azonnal kimagyarázza. A mű már a kiinduláskor magában hordta a hibákat. Szerző a történet egy szakaszának számos eseményeit akarta két kötet regényben elbeszélni. A szereplők, kiket e regényben felléptet, másodrendü érdeket keltettek az országos szerencsétlenségek és a trónváltozások közepett. Mintha azon czélból volna irva e regény, hogy azon események, melyekre nézve a történet nem világos, itt magyarázatot leljenek, mint pl. Várad bevétele egy szerencsétlen szerelmi kétségbeesésből magyaráztatik, s Barcsai Ákos halála egyenesen Kemény Jánosnak van tulajdonitva. Elő van adva e regényben II Rákóczy György szerencsétlen lengyelországi hadjárata, a sereg elpusztulása, a tatár pusztitás, Barcsay Ákos fejedelemsége, Rákóczy György várhegyi vesztett csatája, a szamosparti döntő ütközet, melyben elesik; Várad bukása, Barcsay halála, Keménynek Segesvár alatti végső harcza, s igen sok más országos esemény. Az iró a sok tárgy miatt minél rövidebben levén kénytelen mindezt elmondani, az elbeszélés örökös expositió. Nemcsak, hanem magok a szereplő személyeknek sem igen van érkezésök egyébbről, mint politikáról értekezni A fegyverzörgés s politika közepett

Bánffy Ágnes, Apaffy Mihály, Bethlen Miklós, Zólyomi Miklós szerelme, mely a regény meséjét teszi, elenyészik. Maga a szerző összezavarván, vajjon történetet, vagy költői művet ir-e, a nevezetesebb lelki mozzanatokat megfejtetlen hagyja, a szenvedélyek festésének nem enged tért, mert szerzőt egészen az ország dolgai foglalják el. A historia tömeges tolongásából, egy alak sem válik ki elég tiszta és határozott vonásokkal; még a leginkább előtérre állitott Barcsai Ákos sem, a kit külseje és lelke asszonyosságán kivül egyébb alig jellemez; — egy typusra, egy osztályra emlékeztet, de szerző nem enged elég világosan pillantani lelkébe, s jelleme nem fejlesztetik. Bánffy Ágnes, e nemes önfeláldozó hölgy s a többi öreg s ifju, mind csak egy-egy typus, és nem jellem. Ágnesben még egy oly jellemvonást is látunk, mely nem fér össze a többivel: a tatár által felgyujtott faluban hátrahagyott állatkáját sajnálja leginkább s nem annyira az embereket. „Embernek Isten a menekülésre eszet és alkalmat adott, ugymond, s mások vesztéért lelkem nem vádol; de e kis kedves állat gondatlanságom áldozata!“ Ez nem egy nemeskeblü magyar hölgy nyilatkozata, midőn egy falu lakossága a véginségre jut, vagy elvesz, hanem egy oly nőé, a kit kisebb veszélyek alkalmával comicus szinben akarunk bemutatni. Azonban nem akarunk a hibák részleteibe bocsátkozni, — a fő dolog, hogy a regény ne váljék száraz, sőt még érdekes krónikává sem. Az egyéni élet s ennek szellemiebb viszonyai legyenek festve; —

a magánéletet akarjuk látni eszméivel, szenvedélyeivel s a külső eseményeknek, a történet kronikai részének háttérbe kell szorulnia. Ezek legyenek a szinfalak, melyek közt az egyéni élet drámája lefoly, s ne a politikai nagyobb események zaja foglalja el a szinpadot, melyben az egyének elenyésznek, ha részt vesznek is, vagy csak nézőkként állanak ott. A történetirás alárendeli az egyéneket az események, politikai viszonyok fejlesztésének s csak annyiban fest jellemet, mennyiben a nyilvános eseményekre befolyással volt; — de egészen más a regényiró feladata. Az embert, ha politikai szerepeket visz is, házi öltözetében kivánja látni, s magán élete, egyéni szenvedései és sorsa által érdeklődik. A politikai események csak annyiban jőnek csete alá, a mennyiben az egyén életére s társadalmi viszonyaira nagy befolyással voltak, vagy végre ha azok nagy részt tőle függenek. Már a külső forma sem engedi meg, hogy e két nemet összetévesszük. A költői műnek bevégzettnek kell lennie egy-egy főszemély sorsának eldöntésével, jellemét vagy egy-egy szenvedélyét végkifejlésig akarjuk kisérni; — a történet eseményeinek nagyobb érdekűvé tétele által a regényiró nem fogja kellően befejezni művét, ha csak valamely korszakot alkotó katastróf végével a regény végkifejlése össze nem esik; — mindég érdekelni fog különben a kérdés: mi történt azután? Az előttünk fekvő regény sincs befejezve. Annyi fejedelem megbukása után, az érdekel főleg, mi történt később a feje-

delmi székkel? — Bethlen Miklós s Bánffy Ágnes sorsa nincs eldöntve. Szerző ezt egy külön folytatásban megirhatja ugyan, mint sok más regényiró, sőt oly nagy költő is mint Shakespeare tön, ki angol történetből vett drámaiban, minden személyét addig lépteti fel, mig csak valamelyik művében meghal. De ha a folytatásban is oly nagyon összetéveszti a történetiró tisztével a regényiróét, félő, hogy Bethlen Miklós halála után is azt kérdezzük: vajjon mi történt azután a politikai világban? A formák összetévesztésének azon káros hatása van, hogy az összezavart nemek közöl se egyik se másik nem lehet ép. A történetiró szoros kapcsolatba hozza az eseményeket, s elbeszélésében, a nélkül, hogy sok okoskodásra volna szükség, minden történetnek értelmet tud adni: — épen ezen értelemadásban, s bizonyos alapeszmék körüli csoportositásban fekszik a történet irási művészet. Ha már a regényiró, kinek az egyéni élettel van dolga, sok külső eseményt visz be regényébe, melyek a regény főszemélyeinek akaratától és egyéni életétől függetlenek, az eseményeket csak az események kedvéért fogja elbeszélni; mert a történet politikai, diplomatiai messzeágazó okait elő nem adhatja, mint egy történetiró, s a történet megadott, meg nem hamisitható eseményeit sem csoportositja mind egyénei, mint központok körül. Igy sok száraz, értelmétől és jelentőségétől megfosztott rész lesz az elbeszélésben, melyet semminemü előadás meg nem tür. Szathmáry Károly száraz krónikai előadását jól ki nem

választott álláspontjának tulajdonithatjuk. Se költői művet, se történetet nem irt, s a stil, mely e műben uralkodik, sem költői sem történetirói. A politikai események nagyobb tömegben történt fölhozása csak akkor lehet sikeres, ha főszemélye azok főintézője; de nála a főbb személyek tétlenek és csekély emberek a tettek mezején egy Kemény Jánoshoz s Rákóczy Györgyhöz képest. Szerző sehogy sem tudta az eseményeket az egyéneknek alárendelni; akár az által, hogy az ország sorsát intéző valamelyik hatalmasabb egyént tette volna főszemélylyé, akár azáltal, hogy a nagy eseményeket csak háttérben, s a magánéletet festette volna egész erővel Ön maga is érezvén, hogy az előadott események nem oly mély jelentésüek, mint a történetben, s nem állanak oly szoros kapcsolatban a regény személyeinek belső életével, mint a költői mű kivánja, természetes, hogy ha tettetni nem akart, oly érdekeltséggel, a képzelet és érzelem annyi erejével nem irhatta meg, mintha a tárgyat, s minden részeinek jelentőségét világosan látta és érzette volna. Csak ott lehet ép, erőteljes stil, hol az előadandó tárgy minden része az iró lelkéből látszik kiforrni, mihez elkerülhetlenül szükséges, hogy az egyes részek szoros kapcsolatát világosan értsük és a tárgy már előre mint élő organicus egész legyen meg a lélekben. Erre, mint már megjegyeztük idő kell, s ha a „Vetélytársak“ szerzője több gondolkodással készíti munkáját, kétségkivül öszhangzóbb, elevenebb művet készitett volna. A törté-

neti adatok gyüjtése körüli szorgalma után a rendezés, kirostálás s alakitás művelete lett volna hátra, melyet azonban elmulasztván, holt művet irt, s történeti tanulmányát czéltalanul pazarolta el: — az olvasó se történeti adatokat nem tanulhat belőle, se nem adhatja át magát az illusiónak. Azt látjuk e regényből, hogy szerzőjének van ugyan hajlama a történeti adatok egybegyüjtéséhez; de mind nagyban mind kicsinyben csak az alakitási tehetség hiánya tünik ki. Maga e regény mutatja, hogy több időt és gondot forditott a költő az események tanulmányozására, mint a költői földolgozásra. Meglehet, hogy önmaga helyesebb ismerete ennél fogva azonnal rávezetné, hogy tulajdonképi tere az ismeretgyüjtés és tanulmány, hogy nem érti jól önmagát, midőn a helyett, hogy arra forditná erejét, a miben hasznot tehet, a nemesen gyönyörködtető szerepét akarja vinni, melyhez szükséges ugyan a történet tanulmányozása, de száz szorta szükségesebb az egyén belső élete, a szenvedélyek és az ember moralis oldalainak mély ismerete, — melyek ugy látszik, nem érdeklik annyira, mint a történet eseményei. Nem mondom, hogy a történetbuvárlat és történetirás terén magasbb rendü, sőt némely valódi költői tulajdonok nem kivántatnak meg, — s ha ezeket érzi magában a szerző, a történetirás terén is kifejtheti; csak azt mondom, hogy még azon esetben is, ha a nagyobbszerü, kiváló tulajdonok hiányzanának, a tudomány terén kicsiben is hasznot lehet tenni. Nem alázzuk meg a tudományt a költészet ellené-

ben, midőn azon különbséget hozzuk föl, hogy a tudományban lehet valaki méltánylandó napszámos; a költészetben s a művészet bármely ágában nincs szükség napszámosokra. De minek olyat tanácsolni az irónak, a mire kétségkivül ön maga is rájön előbb utóbb? Szorosan véve, csak azt vala szükség elmondanom, hogy magában véve igen szép és méltánylandó dolog történetünk, nemzetünk e nagy örökségének, ha csak leltárát is jól ismerni, s mi becsüljük Szathmáriban a történet eseményeinek tanulmányozását, melyet nálunk némely regény és drámairó elmulaszt, de ő is elmulasztja az emberi jellem és lélek, a kor szellemének és eszméinek szorosabb tanulmányozását. Szathmári műve nem mutat arra, hogy az emberi viszonyokba és emberi jellembe mélyebben ható tanulmányt tett volna. Regénye üres eszmék dolgában, valamint egész compositiója egy csekély novellának sem nagy szerelmi félreértésen alapszik — nem valamely nagyobb költői lélektani vagy társadalmi eszmén. Mint előbb mondtuk, nem sérti az erkölcsi érzetet, de a lélekkel nem sokkal többet gondol, mint Pálffy. — a kötelesség s természeti hajlamok vagy szenvedélyek közötti harczot, a költészet e legszebb s legdrámaibb tárgyát ő is mellőzi; s látni mindezekből, hogy az ő regénye is alapjában csak mulattatásra van irva, a hasznost nem a költöiség, nem a stil és compositió szépsége, hanem a történeti adatok képviselik. —

* *
* *

A mint előre bocsátottam, az ismertetett három regényből nem lehet következtetést vonnunk regényirodalmunk jelen állására; — de irodalmunk nagyobb tömegének némely mostani hibáival részint hasonlatosságot mutatnak, részint ellentétben állanak.

A fődolog, miiránt figyelmet akartam ébreszteni, a stil ügye. A meggyőződés, magasabb eszmék iránti lelkesülés hiánya, vagy az eszmebeli szegénység, végre a hol eszme van, az elsietés a forma összetévesztése miatt nem alakulhat stil.

Másik, a mit fontosnak tartottam kiemelni, hogy ellentétben regényirodalmunk megalapitóival, mind az emberi, mind a társadalmi élet szellemi részének tanulmányozását elhanyagolja némely regényiró. Szintén általános tünemény iróink nagyobb tömegénél. Az életben, és történetben csak a közönyös külsőségeket szeretjük tanulmányozni, az emberi szenvedélyek és a moralis élet mellőzésével.

E két irány, vagy inkább iránytalanság egyaránt feltünő lyránk-, drámánk- és elbeszélő-irodalmunk nagyobb tömegében. Egyik megrovásunk inkább a formát illeti, másik a tartalmat; egyik az alakitó egyéniségre szól, másik az átalakitandó anyagra, az eszmékre. Se a költöi stil kellékei nélkül, melyek közül egyik legfőbb a meggyőződés s érzelmek őszintesége, se költői tartalom, az emberi lélek hü festése nélkül nem alakulhat

költői mű. Bármennyire összeforrjon is e kettő, a költői művekben elválasztjuk egymástól. Egyfelől azon valódi tanulmány van elhanyagolva, mely lelket, eszmét keres minden külső alatt: azaz, mely a gondolkodásban áll, másfelől azon művészet hanyatlásán, mely lelket, eszmét, meggyőződést tud művészien rejteni a szavak alá. Az utóbbi hiba előfordulhat az első nélkül: lehet valaki gondolkodó, philosoph, buvárlótudós, a nélkül, hogy költő, vagy csak jeles iró volna; — de a költő főleg a regényiró, ki az embert és életviszonyokat több oldalról festi le, ama tanulmány nélkül elnem lehet, se kifejlett stil nélkül, hogy eszméi meggyőződése, az érzelem, az iró subjectivitása és eszméi szóljanak elbeszélésében, dalában és drámájában

Ezen kellékek nélkül lesznek irodalmunkban adomák, unalmat üző történetkék; de szivnemesitő, lélekemelő műveink nem; lesznek a közönségnek tán kedvencz bohóczai, kötéltánczosai, kik megnevettetik ügyességökkel, frivolitásukkal mulattatják, de nem — a szó nemesebb értelmében vett — irói, kiket becsül, kiket érdemeikért megkoszoruz, mert műveik által lelke gazdagodott, szive nemesedett; s nem lesznek többé művek, melyek nagy hatást tegyenek.

Vagy tán a közönségen fog mulni, ha irodalmunk valaha ez állapotra jut? — Már is hallunk panaszokat, hogy a közönség hidegülni kezd; hogy a nemzeti nyelv fentartására szolgáló ma-

gyar irodalmat nem pártolja eléggé — az irodalom azon részét t. i, mely a nyelv fentartásán, s a közönség unalmas óráinak elölésén kivül más czélra nem iratik. — Csodálatos, hogy ugyanazon közönség, melynél egy Vörösmarty, Józsika, Eötvös oly lelkesedésben, oly általános tapsban részesült, most annyira levetkezte volna nemesebb érzelmeit, hogy a mi szép, a mi nagy, a mi az emberi lélekből meritett igazság, többé ne értené! — Azt mondjátok talán, könnyü volt ama korban, midőn egész költészetünket a hazafiuság eszméje hatotta át, mely egyszersmind a kor uralkodó eszméje volt — De hisz épen azt mondjuk mi is, hogy könnyü nagy hatást tenni azon költőnek, kinek műveit mély meggyőződés, nemesebb, az emberi szivben mélyen gyökerező érzelmek, s az erkölcsnek és szépnek idealja lengi át; ezek pedig uralkodó érzelmek maradnak minden időben. A hanyatlásnak indult stil, vagy a stil nélküliség, mely irodalmunk nagy részén uralkodik, magában is eléggé mutatja, nincsenek erős meggyőződéseink, nem törődünk az eszmékkel: jellem és ideal nélküli irodalmunk van.

Ha elfogadnók is, hogy régi dicsőségünk megéneklésének kora lejárt, a mit nem hiszünk, nincsenek-e az emberi szivben más érzelmek, nincsenek-e szenvedélyek, melyek festése ép oly hatalmasan megindítja szivünket? — nincsen-e más ideál? Más nemzetek nagy költőit csak ez ideál lelkesitette-e, vagy nem kénytelen-e a hazafias drámák és hőskölteményekirója, a mű hő-

sét nemesnek, nagylelkünek, erényesnek festeni, ha részvétet akar iránta ébreszteni? — Szeretnénk-e egy erkölcstelennek festett hazafit, egy jellemtelen szerelmest? — A morális elv a főideál a költészetben, s a mi nemes és szép mindig szeretni, bámulni fogjuk, — a rosztól pedig, bármint legyen szépitve, utálattal fordulunk el. Ha a közönség szivét a moral ezen érzelmével nem emeljük, ha az nem érzi a műben egy nemesebb sziv lüktetését, az emelkedett lélek eszméit, nem csoda, hogy hideg marad; — valódi önmegalázás volna azt hinni, hogy ezeket a közönség megveti. A közöny, melylyel egy némelyek a közönséget vádolják, inkább egy némely irónk lelkében van.

Irodalmunkban a regényirás korszakot alkotott, s nem egyéb, mint azáltal, hogy miután a hőskölteményt, a lyra csak ugy szólván dicsősége fényében mutatta fel a nagy ősöket, vagy buzditott hazaszeretetre, a regénynyel azon irány köszöntött be, hogy a nemzeti jellemet, az embert, inkább olyannak lássuk a minő, valamint a mult és jelen társadalmi életét kevésbé phantasticus, s annál valóbb szinben.

Nem elég széles tér-e ma is, nem kimerithetetlengazdag forrása a mély, valódi és nagy hatást tevő emotiók festésének? A ki egy pillanatot vetett irodalmunk fejlésére, észrevehette azt nemcsak a prózában, hogy költészetünk nagyobb képviselőiben az irodalom általánosabb emberi szempontokra emelkedett, mi által nem hisszük, hogy ve-

szített volna, s a közönség, kinek kedvéért még a hazafiasságot is más erényekkel kellett támogatni, hidegen maradna az általánosabb eszményiség iránt.

Azok a kik adomákkal, dajkamesékkel, száraz krónikával mivelik a magyar nyelvet és teszik mindig jelentéktelenebbé az irodalmat, eljutottak tánoda, hogy a közönség nem lát egyebet az irók egyrészében, mint csupa unalomüző mulattatót; de félő, hogy bekövetkezik azon idő, midőn a folytonos hatás erejénél fogva, a formátlanság, eszmétlenség s a meggyőződés hiánya közönségünket is annyira közönyössé teendi, hogy a roszal együtt a jó iránt sem lesz többé oly eleven érdekkel; — mert az izlés legkönnyebben romlik.

De nemcsak a közönség hideg voltában keresik a hibát; — napi renden vannak a kritika elleni vádak is. Azok, kik saját magok ismeretére kevés gondot forditnak, akárkiben csak magokban nem keresik a hibát. Természetes, hogy a kritika vétkei megbocsáthatatlanok! Természetes, mert a kritika oly vakmerő, hogy az iró meggyőződését, érzelmeit, eszméit s szándokait taglalja! Ki adta a kritikának a jogot, hogy a stilről szóljon, hogy a tartalmat is elemezze? — Had gyakorolja az elv, vagy elvtelenség, az izlés vagy izléstelenség, a ferde vagy szép eszme souverain jogait a közönség felett. A közönség mulat — s az irónak nincs szüksége más lelki tulajdonokra, mint a melyekkel álomba szenderitheti olvasóját. Mi gondja

rá némely embernek, ha az emberek a meddő hinárt virágzásnak tekintik, az üszögös buzát ép gyanánt veszik? Bizony nagyon vétkes lehet a kritika, hogy a közönséget néha fel akarja világositani, s az irodalmat meggátolni a posványba sülyedéstől, a mennyire csekély, a tömeges hatással szemben tán kelleténél ritkábban gyakorlott erejétől kitelik.

Talán azt követeli a kritika, hogy minden költő lángész legyen?

Epen ellenkezőleg; a kritika felényi lángész fitogatást is soknak tartana, — épen azt kivánja, hogy az iró ne bizzék annyira saját lángeszében, forditson több időt a gondolkodásra, több szorgalmat a stilre, s adja a legjobbat, a legszebbet a közönségnek, mely tőle kitelhetik; — ne vesse meg lángeszüleg a lélek, erkölcstan és az izlés törvényeit, s ne épitsen oly épületet, hogy azt a szabad véleménynyilatkozat egyetlen lehelletére az összeomlástól féltvén, „romboló kritiká“-t kiáltson.

Salamon Ferencz.

Közhasznu magyar könyvek.

1858-nak első feléből.

Azok közt, kik magokat iróknak vallják, akadnak többen, kik csak a regény-, beszély-, szinmű- és versirót tartják irónak (legfeljebb még az ugynevezett fresko-irót veszik be az iróság körébe); a kik pedig nem a szépirodalmi téren mivelik az irodalmat, azokat illető szakuk szerint nevezik el, kit nyelvésznek, kit történetbuvárnak, kit természetvizsgálónak, kit publicistának, kit kritikusnak, mind együtt meg általánosan „tudósok“ czimével szokták tisztelni, de valósággal iróknak nem igen tekintik. Épen ily nem-iróknak tartott irók müveit kell ezuttal az olvasónak bemutatnom, — s e bemutatás magában, ugy hiszem, szólóbb czáfolata lesz ama félszeg nézetnek, mint bármi nyomos okoskodások lánczolata.

Hogy kiszabott tisztemnek minél tökéletesebben feleljek meg, mindjárt első sorban a szakmunkákra s szakbeli folyóiratokra volna szükség figyelmeztetnem. Meg kell azonban jegyezni, hogy a jelen sorok nem terjeszkednek a szépirodalmin

kivüli összes irodalomra, csak azon müvekre szoritkoznak, melyek ugy tárgyuk-, mint előadásuknál fogva nem csupán a szakembert, a tudománynyal tüzetesen foglalkodót, de általában minden müveltebbet, szóval az egész olvasó közönséget érdeklik. Voltaképi szakmunkákról tehát, tisztán tudományos vagy szorosan egybizonyos körre tartozó folyóiratokrul itt nem lesz szó. Igy például a Magyar Nyelvészetről, az Uj Magyar Muzeumról, a Sárospataki Füzetekről, a Magyarhoni Természetbarátról — bár roszul esik — hallgatnunk kell. Sőt hallgatunk a Budapesti Szemléről is: nem azért ugyan, mintha ez sem volna az összes közönség számára (hiszen e folyóirat épen azt tűzte magának föladatul, hogy a szép- és tudományos irodalom mezején köztájékoztató legyen s egyiknek is másiknak is ujabb s legnevezetesb tüneményeivel, folytonos haladásával, eredeti és átdolgozott czikkekben, mind önálló tudományos és művészeti termékek, mind hasonló müveknek taglalásai, vagy kivonatok s magyarázatok által az összes közönséget ismertesse); itt csak azért hallgatunk e szemléről, mert a P. Napló, annak minden egyes füzete megjelenésekor sohasem mulasztá el róla szólani, — a jelen könyvben tehát, mely ugyis a P. Napló olvasóinak van szánva, az ujra szólás csak ismétlés volna.

Ezen — tán hosszas vagy épen fölösleges — fenékkerités után lássunk már könyveink után. De — mielőtt utánok látnánk: még egyet! E so-

rok irója előre megjegyzi, hogy könyvbemutatói eljárására nézve egy kis könnyebbséget gondolt ki magának: a bemutatandó könyveket t. i., melyeknek száma már a fentebbi kizárások által is elég csekélyre van apasztva, még egyszer tizedelésnek veti alá, különválasztja közülök mindazokat, a melyekről kedvezőleg nem szólhatna, s csak azokat tartja meg, melyek megvételre, olvasásra igazán érdemesek. Hogy ez nagy könnyebbség a bemutatóra nézve, kétséget nem szenved. Először nem kell minden egyes könyvnél, melyet bemutat, elmondania, hogy jó könyv, hogy bátran ajánlja mindenkinek, meg igy továhb; — mert az olvasó már tudja, hogy ugyis csak ajánlatraméltó könyvekről van szó. Másodszor megvan a bemutatónak azon előleges kényelme, hogy holmi kifogások fölhozásával jó kedvét nem rontja, — ez előleges kényelmet pedig aztán követi még azon utólagos is, hogy czikkének megjelenése után senki sem haragszik rá az igazság megmondásáért, nem vérzik semmi seb és semmi sértett hiuságok nem kiáltoznak boszut, halált a szabad vizsgálat ellen. Az ilyen zaj, igazhogy senkinek se árt, legkevésbbé a birálónak (a kit a legtöbb esetben épen igazol, mert régi dolog, hogy rosz művek szerzői legkevésbbé türik a roszalást); de, ha nem árt is az, mindenesetre kellemetlen — s miért ne kimélné meg magát tőle az ember, ha sine detrimento rei publicae teheti?

Azonban menjünk már át kitüzött tárgyunkra, mert bizony kifogyunk az időből, a helyből s —

a mi legnagyobb baj volna — az olvasó türelméből. Kezdjük meg hát szemlénket. Kezdjük pedig oly könyveken, melyek bennünket legközelebbről érdekelhetnek, melyek t. i. hazánkat tárgyazzák. E részben nem panaszkodhatunk szükségről.

Ime mindjárt az eredetileg ugyan hazánkban készülő, de külföldön kiadott diszmű: „Magyarország és Erdély eredeti képekben.“ Kevés olvasó lesz, a ki nem ismerné, mert nagyon el van terjedve. Két magyar s két német kiadásban jelen meg s három kötetre van kiszámitva: az első kettő Magyarországot, a harmadik Erdélyt foglalja magában. Mindegyik kötet 18 füzetre oszlik, minden füzet három aczélmetszvényt s félivnyi szöveget tartalmaz. (A lefolyt félévben az első kötet 13—18-dik füzeteit vettük.) Mind a leirás, mind a rajzok avatott kézből erednek: a szöveget Hunfalvy János irja, a képeket Rohbock Lajos rajzolja. Hunfalvy előadása lelkiismeretes gyüjtésen, a hol kell és lehet személyes tapasztaláson s önszemléleten alapszik, multra jelenre egyaránt kiterjeszkedő és annyira részletes, hogy például egyes nevezetesb épületek, intézetek, társulatok keletkezése s állapota szinte egyedirati gondossággal van tárgyalva, — igy többi közt a budapesti lánczhid, az alagút, a budai várpalota, az ujépület, a nemzeti muzeum, nemzeti szinház, a magyar akadémia, az egyetem, s a t. A munka becsét nagyon emeli még, hogy abban eddigi országleiróink sokféle tévedései is alaposan ki van-

nak mutatva s helyreigazitva. Ezért is fölötte jó, hogy a mű nem csak magyar, de német nyelven is kijő: hazánkról és lakosairól, történeteiről s közéleti viszonyairól annyi hazug adat van a külföldön elterjesztve, hogy ez már valóban igen-igen rászorul oly könyvre, melyből ezen oly kevéssé ismert, vagy jobban mondva oly nagyon félreismert országról igaz ismeretet merithet. — A mi a rajzokat illeti, az eddig megjelent 54 aczélmetszvény közül bár a leggyöngébbiket keressük ki s vegyük szemle alá, meg kell győződnünk, hogy a ki rajzolta, igazi művész. Az eddig közlött képek jóval tetemesb része Budára, Pestre s ennek legközelebbi környékére, szóval oly tárgyakra vonatkozik, melyeket már elégszer láttunk lerajzolva, lefestve; s Rohbock rajzai mégis egészen ujak és meglepők. Hűségök mellett kivált a szempont művészi megválasztása s eredeti felfogás által tünnek ki. Az aczélba metszés igen finom, a nyomatok élesek és tiszták, s szinte hihetlennek látszik, hogy egyegy metszvény nem jön többe a vevőnek mint tiz krajczárba (a nagy kiadásban 24-be) — a szöveget nem is számitván.

Honismeret a czélja egy másik, gyüjteményes munkának is, melyet szintén nem ártana németül is kiadni. Ezt — „Hazánk" czime alatt — Török János inditá meg az év elején, s eddig három füzet jött ki belőle. A „Hazánk" mindenre kiterjeszkedik, a mi sajátlag magyar, a mi, hogy ugy mondjuk, a magyar haza sajátja, mint például történeti hagyományai, oklevelei, ré-

giségei, országos intézetei, művészetének, iparának nyilatkozványai, természeti kincsei, népéleti sajátságai, mondái, danái, nevezetesb emberei, s a t., s mindez nem csak leirva, de az érdek- és szükséghez képest le is rajzolva. Ha megjegyezzük, hogy e vállalatot magán a szerkesztőn kivül oly férfiak mint Érkövy, Kerékgyártó, Paùr, Szalay, Tasner, Tóth Lőrincz támogatják közreműködésükkel: az olvasó látatlanban is el fogja hinni, hogy e gyüjteményben igazán ismeretgyarapitó olvasmányt kap. Az első füzetek után itélve, a „Hazánk" voltakép honismereti tár akar lenni, — mire nézve nagyon szükséges, hogy a vállalat állandó legyen s a vállalkozó kiadó egyhamar abban ne hagyja!

Név egységénél fogva itt hozzuk fel „Török János publicistikai és nemzetgazdasági némely dolgozatait" is, melyek egy jócska nyolczadrét kötetben, szintén ez év folytán jelentek meg. Az itt összegyüjtött munkák elébb a Pesti Napló két- s a Magyar Sajtó közel háromévi folyamatában láttak volt napvilágot, s igy a fentebbi könyvet bizvást második kiadásnak mondhatjuk. Emlékezzünk meg, hogy e czikkek nagy része oly időben, midőn közönségünk gyászos érzéketlenségben volt megzsibbadva, országos hatást birt előidézni: s e második kiadást teljesen igazoltnak, sőt szükségesnek fogjuk találni. Ez is egy lap történelem.

De térjünk vissza az ismertető munkákhoz. Ezek közül, hazánkra vonatkozólag, még egyet

kell megemlitenünk, a „Magyarok életrajzait“ Kerékgyártó Árpádtól, mely szintén gyüjteményes munka s szintén füzetenként jelen meg. Főképen Budai „Polgári lexikonát“ akarja pótolni. Czikkei betürendbe sorozvák. Az idén kijött, eddig utolsó füzet (melylyel az első kötet be van fejezve) Bebekig terjed; az előttevaló többi közt a gonosz Bátori Erzsébet részletes történetét foglalja magában.

Ezen, hazánkat ismertető munkáktól menjünk már más hazákat ismertető munkákhoz át. Vannak-e ily munkáink ez évben? Vannak; de mind csak egy hazára vonatkoznak: Amerikára. Ide kell Magyarországból átugornunk. Hazánkon és Amerikán kivül más országot tárgyazó munka ez idén nem jelent meg. Az Amerikára vonatkozó munkák pedig mindjárt hármával jöttek, kettő nevezetesen magyaroktól, egy meg angolbul forditva. Ezen munkák: „Amerikai utazásom,“ földabroszszal és három kőrajzzal, Nendtvich Károlytól; Xántus János levelei Éjszakamerikából,“ eredeti rajzok után készült számos kő- és fametszettel; végre „Nő élet a mormonoknál,“ egy mormon főnöknek Utahból menekült neje után angolból forditva B. S. által.

Nem számitjuk, se magunkat, se olvasóinkat azok közé, kik ugy vélekednek, hogy tőlünk távolabb eső országok és népek ismerete a magyar embernek merőben fölösleges; azért minden habozás és mentegetődzés nélkül bátorkodunk a fentczimzett munkákra mint olyanokra figyelmeztetni, melyek által

irodalmunk és tudományunk örvendetes módon gyarapodott.

Nendtvich Bostonban szállt ki az uj világ partjára; onnan Uj Yorkba ment; azután az Ontario, Erie s Michigan tavak délszaki partjai alatt nyugatra a Missisippi folyamáig haladt; innen délnek fordult St. Louis városaig, honnan azután majd dél majd éjszak felé kitérve, keletre Baltimore- s Washingtonig utazott; végre Philadelphián át vissza Uj-Yorkba került. Ha a térképre pillantunk, látjuk, hogy Nendtvich az Egyesült-államok legnépesebb, legvirágzóbb országait járta be. Sokat volt alkalma látni, s tapasztalait nagy szorgalommal gyüjté egybe. Nem csak az állami dolgokra ügyelt, hanem a társadalmi életet is szorgosan szemügyre vette. Könyvében részletesen s többnyire alaposan is vannak a tanodai, közoktatási és egyházi, az ipari s kereskedelmi viszonyok és intézetek tárgyalva. Elő van adva az uj városok gyors fejlődése, a köz értelmiség s vagyonosodás rendkivüli öregbedése. Az országismei adatok többnyire a legujabbak, legalább is tiz évvel ujabbak a Haraszthyéinál. Kár, hogy a nyelv oly rosz és magyartalan, mint valamely legujabb szépirodalmi lapukban.

Xántus munkája még diszesebb kiadásban jelent meg, mint a Nendtviché. Az eredeti rajzok után készült kömetszetek Rohn legjobb metszetei közé tartoznak. Már csak tárgyaiknál fogva is figyelmet érdemelnek, kivált a népiratiak; ha pedig — a mit okunk van feltenni, mert

Xántus a hely szinén készité rajzait — az illető tárgyakat hiven ábrázolják, nagyobbrészt többet érnek a leirásoknál. A képek tárgyai indián főnökök, nők, egy indián falu, indián fegyverek, tájképek, s a t. Kiváltképen eredeti a vicsita tánczmulatságot ábrázoló kép. Igen érdekesek az arkanzaszi és kaliforniai tájképek. Xántus, mint tudjuk, már huzamosb ideje tartózkodik Amerikában; sokféle viszontagságok után az Egyesült-államok kormányánál mint mérnök és térrajzoló kapott alkalmazást. Ezen minőségében fölfedezési s kutatási utat is tett Arkanzaszban, mely utját naplóba jegyezte. Anyjának s testvéreinek időrül időre leveleket ir, melyekben tapasztalatait s élményeit beszéli el. Az említett munkában e levelek s az arkanzaszi tartományban tett utazás naplója vannak közölve. Xántus mondhatni az egész Egyesületet összevisszajárta Bostontul kezdve Uj-Orleansig, St. Louisig, Kaliforniáig. Kalandjai, viszontagságai számosnál-számosabbak. Megfordult az indiánok s a yankéknak valamennyi osztálya között. Uj-Orleansban majdnem a sárgaláznak, a Missuri folyamán majdnem a gőzös légberöpülésének esett áldozatul Arkanzaszban s a nagy amerikai pusztákon — a prairieken — a természetet s az indiánokat tanulta, Kaliforniában az aranykeresőkkel s a „mennyei birodalom“ hajcsapos fiaival ismerkedett meg. Levelei jobbadán melegiben, az első benyomás közvetlen hatása alatt irvák, eredetileg nem is azon czélból, hogy közönség elé jussanak. De

épen annál érdekesebbek. Egyszerü, czikornyátlan elbeszéléseket találunk bennök, semmi afféle szerényen-gőgös okoskodásokat, javaslati fejtegetéseket s tanácsosztogatásokat, mikre a messze földön jártak oly hajlandók. Ezért e levelek valami rendszeres egészet sem alkotnak, és mégis — egyénies jellegök daczára is — az amerikaiak köz és magán életét tán jobban tükrözik vissza, mint bármely rendszeres munka. Itt is a végletek érintkezése mutatkozik. A merő önlegesség, mert közvetlen szemlélet alapján nyilvánul, tárgylagossá lesz és való, élethü képeket ir. — Egy megjegyzést azonban nem lehet elhallgatni. A levelezőnek egyik-másik honfitársa magaviseletére vonatkozó egyes fölleplezései magán levelekben kétségkivül helyükön vannak, de a közönség elé rendezett kiadásból tán jobban elmaradhattak volna. — A nyelvezet ha nem is mindenütt sima és szabatos, de legalább eleven, világos és bizonyosan olyvonzó, hogy azok is szivesen el fogják olvasni, a kik a könyvekben csak üres mulatságot keresnek s minden figyeltetőbb, észfoglalkoztatóbb olvasmánytól irtóznak. — Az uti napló sok érdekes föld- és népirati adalékot foglal magában s részletesebben különösen a vicsita népséget ismerteti. Mutatvány is van benne a kommancse s a vicsita nyelvből.

Ezen, Amerikára vonatkozó s magyaroktól eredt két munkán kivül, mint fentebb mondtuk, még egy harmadik jelent meg, mely szintén Amerikára vonatkozik, de nem magyartól származik,

csak fordítás. Angol nő irta, egy mormon főnöknek volt felesége. Fő tárgya: a nőélet a mormonoknál. Mondanunk sem kell, hogy a könyv szerzője határozattan ellene van a mormonoknál divatba hozott soknejüségnek. Épen a soknejüségből eredő sok bajt, viszályt, zűrzavart, bűnöket, szerencsétlenségeket adja elő. Maga is halálos veszélyből szökött meg; az ő élete pedig még valóságos menyország volt a többi nőéhez képest, kikről a munkában szó van. Ő csak egyetlen neje — tehát igazán felesége — volt férjének, s ez őt igazán szerette, és csak őt szerette: az állapot mégis elviselhetetlen volt. Föltehetjük ugyan, hogy az elbeszélésekben fordulnak elő nagyitások is; de a ki csak tized részét is elhiszi a könyvben mondottaknak, bizonyosan legkisebb kedve sem lesz a sóstói szentekkel személyes ismeretségbe lépni. Ezt pedig nem csak a nőkrül, de még a férfiakról is fölteszszük, habár ez utóbbiak épen nem irtóznak oly nagyon a soknejüségtől.

De menjünk tovább.

Még két, elmélkedő tartalmu könyvünk van hátra: „Nemzetiség" Mocsáry Lajostul; és: „Eszmék az életnap fogyatkozásai s leáldoztáról" Aszalay Józseftől.

Mocsáry könyve igen figyelemre méltó, gondolatébresztő, serkentő munka, a mellett igazán csinnal is van irva, s jól, könnyen esik olvasni. A nemzetiséget tárgyalja, még pedig — mint a szerző maga mondja — a szokott banális fölosztással, elébb elméletileg, aztán gyakorlatilag. A

gyakorlati részben általában a szláv kérdést, különösen pedig a hazánkban élő különféle nemzetiségek kerdését vizsgálgatja s fejtegetéseiben engesztelő, békitő közbenjáróként lép föl. Óhajtandó, hogy a könyvet csak ezen második része miatt is különösen hazánk nemmagyar ajkú polgárai megolvassák. Igen hasznos volna le is forditani szerbre, tótra, oláhra. Ha némelyek netán taktikátlansággal akarnák a szerzőt vádolni, jusson eszökbe, hogy a taktika hiányát azon igazi jóhiszeműség, melylyel a könyv irva van, teljesen ellensúlyozza. — A mi a munkának első vagy elméleti részét illeti, ebben a szerző természetesen nem mellőzheté Eötvöst. Tudvalevő, hogy „a XIX-dik század uralkodó eszméiben“ a szabadság, egyenlőség s nemzetiség fogalmai taglaltatnak. Szerzőnk a szabadság s egyenlőség fogalmára nézve egy véleményen van Eötvössel, sőt a mi több, bevallja, hogy ezekkel Eötvösnek köszönheti hogy tisztába jött; — a nemzetiség kérdésében azonban nézetei eltérők : miért is Eötvös állitásai czáfolásába ereszkedik, de voltakép nem czáfol, csak kiegészit. Megvilágitja a dolog másik oldalát is. Állitásai valósággal nem ellenkeznek Eötvöséivel, sőt mindkettejökéi megállnak egymás mellett. A látszatos ellenkezést csak különböző irányuk idézi elő : Eötvös kifelé, Mocsáry befelé, az mintegy kül-, ez belügyileg veszi tekintetbe a tárgyat; amaz egész általánosságában, merőn tárgyilag, ez különösen alkalmazva saját magunkra és viszonyainkra, — nem is emlitvén, hogy Eötvös

fen idézett könyvében nem is szól magok azon eszmék ellen (így tehát a nemzetiség ellen sem), csak azon eszmék alakját, divatos következményeit és alkalmazását támadja meg, a vég pontot mutogatva, melyre szokott értelmökben vett fejlődésök vezetne. A vég eredmény se Eötvösnél se Mocsárynál nem más ennél :

Szeress hazát és nemzetet, —

még pedig első sorban, hogy Mocsáryval szóljunk, a hazát, úgy a nemzetet. — Egyes, nagyobbkisebb mértékben szabatlan értelmezéseket latolgatni tüzetes birálatnak volna föladata. Mi még csak azt akarjuk megemliteni, hogy a szóban forgó könyvnek a mondott két részen kivül még egy harmadik része v n, és ez voltakép az első, nem csak mert az egész műnek bevezetésül szolgál, de azért is, mert általában a magyarra nézve jelenleg főfő fontosságu ügyben tájékoztat. Ez a könyv legjelentékenyebb s legjobban is irt szakasza. Lehet-e s kell-e bizonyos kérdéseket nyilvánosan, azaz sajtó utján vitatni? Ez a kérdés. A válasz pedig: lehet is, kell is. Következik ezután annak fejtegetése, hogy melyeket kell és miért. Ezek közt legfelől mint égő — vagy égető? — kérdés a nemzetiség kérdése áll. Igy megy át aztán a szerző ennek taglalásához.

Mocsáry társadalmi s politikai fejtegetéseitől pedig mi is menjünk át — Aszalay vallásos elmélkedéseihez. „Aszalay, a „Szellemi omnibus“ szerzője vallásos könyvet irt?“ fogja kér-

deni az olvasó (és tán csodálkozik is — mert tréfálni szerető emberről nem igen szokás föltenni mélyebb vallásosságot). Az élcztudomány mesteréről nem is hinné az ember, hogy ajtatossági könyvet irjon. Pedig majdnem azt irt, és elmését — s azért számosb olvasóra is számolhat, mint a kik e czéget a czimlapra is kiteszik. Szerzőnk szokott derültségével tárgyalja a legkomolyabb kérdéseket, mondhatni a legkomorabbakat is. Mik az élet napfogyatkozásai? Betegség, öregség. Mi a napleáldozta? A halál. Im betegség, öregség, halál azon tárgyak, melyekről a „Szellemi omnibus' irója, eleven, szökellő modorában, saját és mások észrevételeit elmondja s körültök gazdag élményei s olvasmányai egész tárát halmozza föl. A mi a beteg lelkét gyógyitja, az öregét megfiatalitja, a mi a földi bajokon tul- s azoknak salakjából kiemel, a mi a halállal megbarátkoztat, kibékit, rá előkészit, a miben a tiszta ész s a tiszta kedely a jelen és a jövő élet malasztját keresi és találja: mind oly kellemesen van előadva, hogy a romlott világfia is, ki a kor divatja szerint gunymosollyal utasitja el magától az ajtatos érzelmeket és gondolatokat, élvezettel fogja a könyvet olvasni s tán kissé magába is száll. Hogy korunknak sok, ily modorban irt ajtatossági könyv kellene el, mint az „Eszmék," az nem a könyv, de korunk hibája. A vallás (melyet, közbevetőleg mondva, kár volt a nyavalyás és inkább csillagászatot jelentő „egély"-lyel helyettesiteni) oly magasztos eszmék öszlete, melyekhez tréfa, enyelgés hozzá

nem fér. A vallásos eszmékkel csak a ledérség tréfálhat, melynek az istentelenség különben is egyik lényeges jellemvonása. De meg nem engedhető e a tréfa, az élczelés, midőn még nem foglalkozunk voltakép ezen eszmékkel, csak még — hogy ugy mondjuk — az utat egyengetjük feléjök? Ha jól fogtam fel Aszalay könyvét, ez épen ily utegyengető akar lenni, s azért nem lehet roszalni sőt tán előny, hogy az előadás, bár hangja általában komoly, tréfákkal is van fűszerezve. Csakhogy azért még valahogy ne gyanitson az olvasó holmi Ábrahám-a-Santa-Clara-féle nyerseségeket. Itt oly iróval van dolgunk, ki a század müveltségének szinvonalán áll. — De lám! Épen a szerző nagy müveltségénél fogva ovást kell tennünk oly dolgok felhozása ellen, minő a Melanchtonról szóló adoma (a könyv utolsóelőtti lapján). Hogy a szerző tényleges, nevezetesen a katholikus vallás alakjában birja és igy közölheti is vallásos meggyőződéseit, az ellen legkisebb kifogás sem lehet; igényelhetjük azonban tőle, hogy más vallási alakokat is illetetlen hagyjon, mert müvelt ember létére kell birnia — a mint hogy bir is — az általánositás és elvonás azon erejével, hogy nézeteit más (kivált szintén keresztyén) felekezet közvetlen érintése nélkül is kifejezhesse. — Említést érdemelnek még a könyv egyes fejezetei fölé helyzett növényes jelképek, nem csak mert csinosan vannak rajzolva de kiváltképen találóságukért. Az élet: rosa spinosa, — az öregség:

agave americana, — a betegség: carduus benedictus, — a halál: papáver somniferum, — a vallás: lilium candidissimum.

Greguss Ágost.

A magyar időszaki sajtó hazánkban

az 1858-ik év első felében.

Ki a jelen év első felében megjelent lapok és folyóiratok s a megjelenendőkül hirdetett ujabb vállalatok számát tekinti, könnyen s méltán azon gondolatra juthat, hogy valamint e sok lap előidézője a közönség rendkivüli olvasásvágya volt, ugy azok fennmaradása a folytonos, sőt emelkedő részvétben találja fel igazoltatását. Ki azonban irodalmunk viszonyait ismeri, bár fájdalommal befogja vallani, hogy a közönség részvéte még mindig nem oly nagy, hogy ebben egy nagyon élénk irodalmi mozgalom előidézőjére lehetne ismernünk s a „Vasárnapi Ujság"-ot s tán a „Gazdasági Lapok"-at kivéve, egyetlen egy lap sem bir az előfizetők oly számával, melynek fogytával a lap fenállása tüstént veszélyezve ne volna, s melyből egy keletkező társlap részére is kerülhetne ki a fenálló lap nagy kára nélkül egy kis contingens.

És mégis, midőn azt tapasztaljuk, hogy a „Pesti Napló“ áldozattal tartathatik fen, hogy a „Magyar Sajtó“ napilapból hetilappá kénytelenittetett átalakulni, a „Magyar Posta“ pedig megszünt; midőn szépirodalmi lapjaink egyikénél sem növekszik a beruházások arányában az előfizetők száma, midőn e lapok egyike (a „Szépirodalmi Lapok“), mindamellett, hogy olvasóinak könyvekkel is kedveskedik, mint nyilvánossá tett költségvetése mutatja, még mindig veszteséggel tartatik fel, midőn az ugynevezett népszerü, olcsónál olcsóbb vállalatok sem gyarapodhatnak: mi igazolhatja az uj vállalatok keletkezését, azon nyugtalanságot, melylyel sok irótársunk szerkesztői s kiadói jogot szerezni siet? A közönség igényeinek kinem elégitéséből származott szükségérzet? mi indokolja azt, hogy szétszórt működésünkkel megosztani kivánjuk nem nagy közönségünket? Az ujabb vállalatok szerkesztőiül fellépők olynevekre, kik zászlókul szolgálhatnak az ügy bajnokaira, vonzerőül az olvasókra nézve? s e nevek, ez erők a fenálló vállalatokban nem érvényesitheték tehetségeiket, nem találhattak tért, eszközt a hatásra? Mindez nincs ugy. A baj főoka a vezérkedési viszketeg.

Midőn e sorokat irjuk, több uj lap keletkezése felől értesittetünk, egy kettőnek előfizetési felhivását is veszszük. Boross Mihály, ki a „Kalauz“ szerkesztésétől megvált „Társalgó“ czim alatt uj hetilapot indit meg. Vas Gereben, ki a mult évben meginditott füzeteinek (a „Peleskei

notáriusnak") folytatását abbahagyta, „Kétgarasos lap" megindítására nyert engedélyt; egyik költőnk uj szépirodalmi lap engedélyeért folyamodott s Temesvárt ez év jul. elején egy uj magyar hetilap a „Delejtü" indult meg. — E lapra nézve kivételt kell tennünk, midőn az ujabb vállalatok keletkezésének nem örülünk. E lap egyetlen magyar lap, mely a Bánságban megjelenik.

Azonban e rövid szemlének nem az feladata, hogy a szerkeszteni akarókra tájékoztatólag, vagy figyelmeztetőleg hasson. Ha a vezérségre, a lapszerkesztő komoly hivatásának, feladatának ismerete nélkül és többnyire a kellő képesség hiányával vállalkozó irók és nemirók az irodalom mostani körülményeiben is bátoritást, ösztönt, igazolást találnak arra nézve, hogy munkásságukat, támogatásukat más laptól megvonva, csekély erőink s közönségünk megosztására törekszenek, akkor figyelmeztetésünk hatás nélkül maradand. Mi e sorok által a közönséget kivánjuk tájékoztatni napi és időszaki sajtónk körében; némi tükrét akarjuk felmutatni a jelen munkásságnak, megnevezvén azon vállalatokat, melyek jelenleg irodalmi erőinket foglalkoztatják, melyek a közönség szükségének kivánnak eleget tenni.

Politikai lapunk hét van. u. m.:

1, „Pesti Napló." Megjelenik hetenként hatszor. Szerkeszté m. évi dec. 10-től — 1858-ik évi jul. 14-ig b. Kemény Zsigmond. Kiadja Emich Gusztáv, kinek nyomdájában nyomatik. Előfizetési ára vidékre egész évre 22, félévre 11,

évnegyedre 6 pfrt; helyben egész évre 18 ft. félévre 9 ft. 30 kr. évnegyedre 5 ft.

2. „Budapesti Hirlap.“ (Hivatalos lap.) Megjelenik hetenként hatszor. Szerkeszti Nádaskay Lajos. Nyomatik Emich Gusztávnál. Előfizetési ára vidékre egész évre 20, félévre 10, évnegyedre 5 ft; helyben egész évre 16, félévre 8, évnegyedre 4 ft.

3. „Magyar Sajtó.“ Megjelenik hetenként háromszor. Szerkeszti Hajnik Pál. Kiadótulajdonos Heckenast Gusztáv, kinek nyomdájában nyomatik. Előfizetesi ára vidékre és helyben egész évre 12, félévre 6, évnegyedre 3 ft.

4. „Magyar Néplap.“ Megjelenik hetenként kétszer. Szerkeszti Szabó Alajos. Nyomatik Emichnél. Előfizetési ára helyben és vidékre egész évre 8 ft, félévre 4 ft., évnegyedre 2 ft 10 kr.

5. „Politikai Ujdonságok.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti Pákh Albert. Kiadó tulajdonosa Heckenast Gusztáv. Nyomatik Heckenastnál. Előfizetési ár a „Vasárnapi Ujsággal“ együtt helyben és vidékre egész évre 8, félévre 4 ft.

6. „Kolozsvári Közlöny.“ Megjelenik hetenként kétszer. Szerkeszti Berde Áron. Nyomatik a kolozsvári ev. ref. főtanoda nyomdájában. Előfizetési ár vidékre és helyben egész évre 12, félévre 6, évnegyedre 3 ft

7. „Magyar Futár.“ Megjelenik hetenként kétszer. Szerkeszti Vida Károly. Nyoma-

tik a r. kath. lyceum nyomdájában. Előfizetési ár helyben és vidékre egész évre 12, félévre 6, évnegyedre 3 pfrt.

II. Szépirodalmi s divatlap a mult félévben hat jelent meg, u. m.:

1. „Hölgyfutár.“ Napilap az irodalom társasélet, művészet és divat köréből. Szerkeszti és kiadja Tóth Kálmán. A lap tulajdonosa Nagy Ignácz özvegye. Nyomatik Emichnél. Előfizetési ára vidékre egész évre 16, félévre 9, negyedévre 5 pfrt. helyben egész évre 13, félévre 7, negyedévre 4 pfrt.

2, „Szépirodalmi·Közlöny.“ Megjelenik hetenként kétszer. Szerkesztő és tulajdonos Szelestey László. Nyomatik Emichnél. Előfizetési dij (a könyvilletményekkel együtt) egész évre 10, félévre 5, évnegyedre 3 pfrt.

3. „Délibáb.“ Szépirodalmi- és divatlap. Megjelenik hetenként egyszer. Szerkesztője és kiadó-tulajdonosa Friebeisz István. Nyomatik Beimel J. és Kozmánál. Előfizetési ár egész évre 10, félévre 6, évnegyedre 3 pfrt.

4. „Divatcsarnok.“ Tudományos, szépirodalmi, művészeti és divatközlöny. Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti és kiadja Császár Ferencz. Nyomatik Beimel J. és Kozmánál. Előfizetési ár helyben és vidéken egész évre 8, félévre 4, évnegyedre 2 pfrt.

5. „Nővilág.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti Vajda János. Kiadja és nyomatja Heckenast Gusztáv. Előfizetési ár vidékre

és helyben egész évre 6 ft, félévre 3 ft. évnegyedre 1 ft 30 kr.

6. „Napkelet.“ Heti közlöny a társasélet, irodalom, művészet és hasznos ismertetés érdekében. Kiadja és szerkeszti Vahot Imre. Nyomatik Müller Emilnél. Előfizetési ára egész évre 6, félévre 3 pfrt.

III. Vegyes tartalmu lap kettő:

1. „Győri Közlöny“ Kereskedelmi, műipari, mezőgazdászati és szépirodalmi lap. Megjelenik hetenként kétszer. Kiadó-tulajdonos és szerkesztő Zetyko József. Nyomatik Sauerwein Gézánál Győrött. Előfizetési dij helyben egész évre 6 ft 30 kr., félévre 3 ft 30 kr.; postán küldve egész évre 8 ft, félévre 4 ft 15 kr.

2. „Kalauz.“ Szépirodalmi és ismeretterjesztő hetilap. Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti Boross Mihály, (az év második felétől kezdve szerkeszti Kubinyi Lajos.) Kiadja Magyar Mihály pesti könyvkereskedése. Nyomatik Gyuriánnál. Előfizetés egész évre 3 ft, félévre 1 ft 30 kr., évnegyedre 50 kr.

IV. Képes lap egy jelen meg, u. m. a

„Vasárnapi Ujság.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti Pákh Albert. Kiadja és nyomatja Heckenast G. Előfizetési ára (a „Politikai Ujdonságok“-kal együtt) egész évre 8, félévre 4 pfrt.

V. Egyházirodalmi és iskolai lap négy jelen meg, u. m.:

1. „Religio.“ Egyházi és irodalmi folyóirat. Megjelenik hetenként kétszer. Tulajdonos és szerkesztő Zalka János. Nyomatik Beimel és Kozmánál. Előfizetési dij vidéken félévre 5 ft, helyben félévre 4 ft 40 kr.

2. „Katholikus Néplap.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkesztő Kádas Rudolf. Kiadja a Szt.-István-Társulat. Nyomatik Emichnél. Előfizetés félévre Pesten 1 ft, vidéken 1 ft. 20 kr.

3. „Protestans egyházi s iskolai lap.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkesztő Dr. Ballagi Mór. Segédszerkesztők Dr. Székáts József és Török Pál. Nyomatik Wodianernél. Előfizetési dij Pesten félévre 3 ft 15 kr., egész évre 6 ft 30 kr., vidéken félévre 3 ft 30 kr. egész évre 7 frt.

4. „Tanodai Lapok.“ Kath. hetiközlöny. Megjelenik hetenként egyszer. Kiadó-tulajdonos és szerkesztő Lonkay Antal. Nyomatik Bagó Alajosnál Budán. Előfizetési ár az elemi tanügygyel foglalkozókra nézve félévre 2, egész évre 4 pfrt; a fensőbb tanintézetiekre nézve félévre 3, egész évre 6 ft.

VI. A mult félévben megjelent szaklapok száma 8 volt, u. m.:

A) Gazdasági érdekeket képviselő 4.

1. „Gazdasági Lapok.“ Megjelenik hetenként egyszer. Kiadja Korizmics László, kinek vezetése mellett szerkesztik Mórocz István és Benkő Dániel. Nyomatik Herz Jánosnál. Elő-

fizetési dij egész évre 10 ft, félévre 5 ft, évnegyedre 2 ft 30 kr.

2 „Falusi Gazda.“ Megjelenik hetenként egyszer. Szerkeszti Érkövy Adolf. Kiadja és nyomatja Heckenast G. Előfizetési dij egész évre 5 ft, félévre 2 ft 30 kr, negyedévre 1 ft 15 kr.

3 „Borászati Lapok‘ A szőlőmivelés, borkezelés, pinczegazdászat s borkereskedés érdekei előmozditására s emelésére. Megjelenik hetenként egyszer. Kiadó tulajdonos s szerkesztő Gyürky Antal. Nyomatik Emichnél. Előfizetési dij egész évre 6, félévre 3 pfrt.

4. „Kerti Gazdaság.“ A kertészet s rokon ipar közlönye. Megjelenik hetenként egyszer. Szerkesztő s kiadó-tulajdonos H. Lukácsi Sándor. Nyomatik Gyuriánnál. Előfizetési ár egész évre 3 ft. félévre 1 ft 40 kr Néptanitók és népiskoláknak egész évre 2 ft, félévre 1 ft.

B) Külön szaklap szintén 4. u. m.:

1. „Vadász- és versenylap.“ Megjelenik havonként háromszor. Kiadó-tulajdonos és szerkesztő Bérczy Károly. Nyomatik Emichnél. Előfizetés egész évre 10, félévre 5 pfrt.

2. „Törvénykezési Lapok.“ A mult félévben megjelent hetenként kétszer, jul. 1-től fogva egyszer. Kiadó-tulajdonos és szerkesztő Császár Ferencz. Nyomatik Beimel J. és Kozmánál. Előfizetés félévre 3 pfrt.

3. „Orvosi Hetilap.“ Honi és külföldi gyógyászat és kórbuvárlat közlönye. Megjelenik

hetenként egyszer. Szerkeszti Dr. Markusovszky L. Kiadja és nyomatja Müller E. Előfizetési ár helyben félévre 4, egész évre 8 ft; vidéken félévre 4 ft 30 kr., egész évre 9 pfrt.

4. „Férfi Divatközlöny.“ Megjelenik évszakonként. Szerkesztő és kiadó Jámbor Endre, főmunkatárs Kiss Sándor. Nyomatik Gyuriánnál. Előfizetés egész évre 3 ft, félévre 1 ft 30 kr.

VII. Folyóirat a mult évben 12 jelent meg.

1. „Budapesti Szemle.“ Szerkeszti és kiadja Csengery Antal. E vállalat czélja figyelemmel kisérni a tudományok és szépművészetek jelen állását hazánkban és hazánkon kivül, ekkép közvetitő állást elfoglalni a tudomány és a mivelt közönség, a külföldi és a hazai irodalom közt. Egy évi folyam 10 füzetből áll. Megjelenik nagy 8-réten. Előfizetés az évfolyamra 10 pft. 5 füzetre 3 pft. Eddig az első évfolyamból 8 füzet jelent meg. Nyomatik Herz Jánosnál.

2. „Uj magyar muzeum.“ Kiadja és szerkeszti Toldy Ferencz. Nyomatik Emichnél. Évenként 12 füzet jelenik meg 8-réten. Előfizetés egész évre helyben 6 ft, postán küldve 7 ft 30 kr., félévre helyben 3 ft, postán 4 ft.

3. „Magyar akademiai értesitö.“ (A magyar akademia közlönye.) Szerkeszti Toldy Ferencz, a m. akad. titkára. Nyomatik Emichnél. Az „Uj magyar muzeum“ mellékletekép jelenik meg

4. „Hazánk“ Közlemények a nemzeti történet és honismeret köréből. Szerkeszti Török János, a m. akad. tagja. Kiadja Heckenaszt G. Nyomatik Landerer és Heckenastnál. Megjelenik nagy 8-rétben. Egy évfolyam 8 füzetből áll. Az egész évi folyam előfizetési ára 5 pfrt.

5. „Magyar nyelvészet.“ Szerkeszti Hunfalvy Pál. Nyomatik Emichnél. A magyar akademia pártolásával jelenik meg. Egy évfolyam hat 8-rétü füzetből áll. Előfizetési ár az egész évfolyamra 5 pfrt.

6. „Sárospataki füzetek“ Évnegyedes folyóirat egyház és nevelés, tudomány és irodalom körében. Kiadja Hegedüs László, alsózempléni esperes és Szeremley Gábor, hittanár. Szerkeszti Erdélyi János, bölcsészet és nevelés tanára, a m. t. társaság tagja Nyomatik a s.-pataki ref. főiskola betüivel. (8-adrétü.) Előfizetés helyben egész évre 5 ft, félévre 2 ft 30 kr, postán küldve egész évre 6 ft, félévre 3 ft.

7. „Községi tanácsadó a városi és falusi községeket illető ügyekben.“ Szerkeszti és kiadja Szokolay István Nyomatik Beimel J. és Kozma Vazulnál. (n 8-réten). A tiz füzetre terjedő egy évi folyam előfizetési ára 5 pfrt.

8. „Magyarhoni természetbarát“ Megjelenik nagy 4-edrétben, rajzokkal s két havi füzetekben Nyitrán. Szerkesztik és kiadják Dr. Nagy József és Láng Adolf Ferencz. Nyoma-

tik Szigler testvéreknél Komáromban. Az évfolyam előfizetési ára 5 pfrt.

9. „Családi Lapok.“ Tudományos és szépirodalmi folyóirat. A vallás-elkölcsi miveltség és kath. hitélet emelésére. Kiadja és szerkeszti Somogyi Károly. Nyomatik Herz Jánosnál Nagy 8-adrét. Hat heti (10 ives) füzetekben jelenik meg. Előfizetési ár egész évre 6 ft, félévre 3 pfrt.

10. „Marosvásárhelyi füzetek.“ Tudományos és szépirodalmi folyóirat. Szerkeszti és kiadja Mentovich Ferencz, m.-vásárhelyi tanár. Nyomatik (8-adréten) a maros-vásárhelyi ev. ref. főtanoda nyomdájában. Két havi füzetekben jelenik meg.

11. „Kecskeméti protestáns közlöny.“ Füzetek az egyház és iskola körében. Szerkeszti Fürdös Lajos, ref lelkész. Nyomatik kiadó-tulajdonos Szilády Károlynál Kecskeméten. Megnem határozott időben és terjelemben jelenik meg mellékletül a „Papidolgozatok“-hoz.

12. „Kertészeti füzetek.“ Dr. Entz Ferencztől. Évenként négy füzet jelenik meg. (8-adrét) Nyomatik Herz Jánosnál. Az évfolyam előfizetési ára 2 pfrt. Eddig már XI. füzet jelent meg.

Mint bizonyos időközben megjelenő s meghatározott füzetszámra terjedő vállalatokat megemlithetjük még a Heckenast Gusztáv által kiadott s Hajnik Károly által szerkesztett

„Vasárnapi könyvtárt“ és
„Hétköznapi könyvtárt.“

E vállalatból évenként 10—10 füzet jelenik meg s az előfizetési ár e könyvtárakra egyenként 2 pfrt.

Megemlithetjük még:

A „Népnövelési közlemények“-et A kath. egyház szellemében szerkeszti és kiadja Mészáros Imre, alesperes és plebános. Nyomatik B.-Gyarmaton Kék Lászlónál. (8-adrét) Hat füzet előfizetési ára 2 ft 30 kr.

A „Kakas Márton albumá“-ból csak az I. füzet jelent meg. A kiadó Heckenast G. e képes füzetek előfizetőit, minthogy a vállalat az első füzettel megszüntettetik, a Jókai által szerkesztendő „Üstökös“, humoristikus képes hetilap által kárpótolandja.

A jelen év második felében Debreczenben egy ujabb vállalat induland meg, u. m.: a tiszántuli ref. egyház-kerület által a magyar ref. vallásu nép számára kiadandó

„Egyházi könyvtár“, melynek szerkesztője Révész Bálint. E könyvtárból évenként 4 (10 ives) füzet fog megjelenni.

A vidéken még két tisztán magyar s egy magyar és német tartalmu lap jelenik meg.

A tisztán magyar lapok:

1. A Miskolczon megjelenő „Megyei értesitő.“

2. „A debreczen-nagyváradi értesitő.“

A vegyes lap a
„Kassa-eperjesi értesitő.“

Az 1858-ik év második felével két uj hetilap indult meg, u. m.:

1. A „Delejtü.“ Megjelenik Temesvártt. Szerkeszti Pesty Frigyes. Előfizetés egy évre 6 pfrt.

2. „Társalgó.“ Szerkeszti Boross Mihály. Előfizetés egész évre 3 ft, félévre 1 ft 30 kr.

P. ~ ~

Szinház.

A nemzeti szinházban a lefolyt félév alatt hét eredeti szinmű adatott. Ezek közül kettő feltétlenül megbukott.

A meg nem bukottak következők:

1) Ötödik László király. Tragoedia 5 felvonásban. Irta Dobsa Lajos. Először adatott mart. 19-kén.

2) Az utolsó Zách. Tragoedia 4 felvonásban. Irta Tóth Kálmán. Először adták mart. 27-kén.

3) Két hatalom. Vigjáték 3 felvonásban. Irta Degré Alajos. Először adatott apr. 7-kén.

4) Fenn az ernyő, nincsen kas. Vigjáték 3 felvonásban. Irta Szigligeti. Először adatott apr. 26-kán.

5) Tarquinok és Brutusok. Szomorujáték 4 szakaszban. Először adták május 7-kén.

A „meg nem bukottak" czimmel azért éltünk az öt szinmű irányában; mert más elnevezés alá nem foglalhattuk volna be mindeniket.

Közülök határozott sikerrel csak Szigligetinek jutalmat nyert vigjátéka adatott.

A szinészek kitünő kedvvel és pontossággal játszottak, a közönség nem volt fukar a tapsban és elragadtatásban: a mű maga pedig, ha nem is tartozik a halhatatlanságra hivatottak közé, repertoriumunkat gazdagitotta, szinpadunkon hoszas ideig fog élni, s ha nyomtatásban megjelennék, szintén kedvező fogadtatásra számithatna, — mi oly tulajdon, melylyel szinmüveink közül igen kevés dicsekedhetik.

Továbbá a „Fenn az ernyő, nincsen kas" azon ritka szerencsében részesült, hogy journalistikánk által egyhangulag dicsértetek. A birálók engedékenyek voltak hibái, elismerők jó oldalai iránt. Nem feszegették: vajjon

szigorú értelemben vigjáték-e e mű; vagy csak kedves genrekép, melyben a forma hiányát az intentio nemessége és a kellemes előadás igyekeznek pótolni, de végre sem pótolhatják ki. Birálóink még annak taglalásába sem elegyedtek: hogy, vajjon az intentio nemességét sem szállitja-e alá a jellemek oly sajátságos kezelése, melynél fogva e vigjáték erényhősei borzasztón unalmas egyének, s bár elhiszszük, hogy becsülésünket Várkövi és Etelka megérdemlik, szivesen csak Rejteivel és Gizellával társalganánk?

Szigligeti iránti előszeretet volt-e birálóink kiméletességének oka?

Alig gondolnók; mert e kitünő talentumu és legtermékenyebb szinműirónk adott legtöbb alkalmat az itészeknek mind hibái megrovására, mind jelességei kiemelésére.

Néhány darabját a napisajtó buktatta meg helyes szigora által; mig viszont nehánynak fényes sikeréhez a napisajtó indokolt magasztalásával járult.

Voltak művei, melyeket neki magának kellett védnie a kritika ellen; voltak, melyek iránt a kritika támasztott részvétet a közönségben; s voltak végre, melyek a kedvező birálat mellett sem maradhattak sokáig a szinpadon.

Szóval, Szigligetit multja nem szoktatta arra, hogy kiméletességet várjon a sajtótól; de arra sem, hogy ellenszenvet.

S midőn a Tudóstársaság által jutalmazott vígjátékát, melynek kitünő érdemei mellett kitünő hibái is vannak, a közönség és kritika annyi magasztalással halmozta el: nem kell-e okvetlenül magában a darabban valami olyannak lenni, mely lefegyverzi a szigort; mert igényeket elégit ki, mikre eddig kellő tekintet nem volt, s mert oly iránynak hódol, mely iránt több müérzékkel birt a közönség és a kritika, mint általában a drámairó?

Nem szándékom drámairóink érdemeit ezzel kisebbiteni.

Minden nemzet irodalmában fordul elő hasonló eset.

Hugó Viktor tragoediái becsökön felül magasztaltattak; mert a classicai iskola feszes, merev formáit megunta a közönség, s termékenyitőnek nem tartá a kritika.

Ponsard Lucretiája érdemén felüli lelkesedéssel fogadtaték; mert tiltakozás volt Hugo Viktor és a féketlenségig ment regényes iskola ellen, s mert a közönség már rég megunta a phantasticus szabálytalanságot és a kritika a formához szigoruabb ragaszkodást hitte termékenyitőnek.

A mi Franciaországban e visszahatások körül történt, ugyan ahhoz hasonló természetű mozgalomnak köszöni a „Fenn az ernyő, nincsen kas" azon fényes fogadtatást, melyet részben megérdemelt, részben pedig csak ingyen, ajándékul nyert.

A közönség tulterhelve volt divatos darabjainktól. A kritika rég neheztelt a látványos és többnyire csak szinpadi hatásra számitott drámákra, melyek olvasva érdektelenek s mügondra még csak a stilusban sem mutatnak: neheztelt azon vigjátékokra, melyek voltaképp csak népies bohózatok, vagy scenirozott adomák, s lenyomtatva annyi élvezetet sem adnának a közönségnek, mint a divatlapok másodrangu novellái. Kellett-e e hangulatnál több arra, hogy Szigligeti koszoruzott vigjátéka nagy tetszéssel fogadtassék? Annál határozottabb volt a „Fenn az ernyő, nincsen kas" diadala, mennél inkább távozott el a szerző saját eddigi müveitől, s mintegy tiltakozék a divatos modor ellen, melynek kifejtésére legtöbb hatással ő maga volt.

Szigligeti e vigjátékban a szinpadi hatást tisztán csak szinmüi hatással törekvék elérni.

Mivelt izlésü társalgási darabot irt, népies bohózat helyett.

Tárgyul nem adomát választott, mint az ugynevezett cselszövényes szinmüvekben szokás; hanem társaskőreink egyik nevetséges és veszélyes gyöngeségét akarta ostorozni, ámbár csak lerajzolá, föláldozva a comicumot a genreképért.

Dialogjai kidolgozottak, majdnem a pontozásig; el-

mések, könnyüek, néhol élczesek, s ha nem is mindig correct, de kellemes és jól szavalható versekben irvák.

A „Fenn az ernyő, nincsen kas“ fényes tanubizonyság a m. akademia azon nézetének helyességéről, hogy nem csak a magas tragoediánál, de a szinművészet többi nemeinél is a mű hatását növeli az, ha versben van irva.

Szigligeti a kedvező fogadtatásból sokat köszön épen ennek. —

Megvalljuk, mi szinészetünk emelésére is az uj lendületet drámairóinktól várjuk.

Mindig igazságtalannak tartottuk csak a szinészt vádolni azért, hogy könnyen veszi szerepét, hogy előadásában nem correct, s egyes helyek csattanó sikeréért föláldozza az egész öszhangzását.

Műgonddal irt darabok gondolkodó szinészt állitanak elő. S midőn divatba jön nem a jellem mély felfogásától, nem a cselekvény belső és folytonos fejlesztésétől, nem a színmű bevégzettségétől várni hatást, ne követeljük a szinésztől a szerepbe beleélést, s ne csodáljuk, ha a részletek tuléles szinezésével, ha szinfalhasgatással, ha torzitásokkal, ha a nyegleség szokásos eszközeivel törekszik kierőszakolni a tapsot. Neki meg kell valamit saját maga számára menteni a különben is összeroskadó műből. Ő a közönség kegyétől vár kenyeret és hirt. Komediássá törpül, ha az iró talentuma nem szolgáltat eszközöket arra, hogy művészszé emelkedjék.

Hiu beszéd, hogy volna valahol kitünő szinészet, a hol nincs, vagy legalább nem volt kitünő drámairodalom.

Egyes lángészt ajándékozhat a gondviselés az előadó művészet számára, az előadásra szánt művek középszerüsége sőt művészietlensége mellett is. De a szinészet maga, mint egész, alant fog állani, ha a drámai irodalom alant áll.

Sőt a tapasztalás arra mutat, hogy egy régibb kor nagy szinművei által nagygyá lett szinészet is, hamar szokik a traditióitól elválásra s igazi művészet helyett hatás után kapkodó nyegleségekre; mihelyt a drámairodalom hanyat-

lásnak indult és eszmeszegénységét egyes színész számára irt szerepekkel, s az élet tanulmányozása helyett csupán csak a szinpadi hatás ellesésével kezdi kitüntetni.

Nem tagadjuk ugyan, hogy a színészet és drámairodalom kölcsönösen hatnak egymásra; de e kölcsönös hatásban eldöntőbb eredményü az irodalom hatása a szinművészet emelésére vagy csökkentésére, mint viszont.

Darab idő óta szokássá vált nálunk a nemzeti szinház sülyedése miatt aggódni.

Nemcsak az operát tartják egészben gyöngébbnek, mint eddig volt; de a drámai színészetet is.

A vendéglőkig, a kávéházakig mindenütt megbukott előadásokról, szerep nemtudásról, hanyagságról hallunk beszélni, s akkora szigorral, mint mostanig ritkán történt.

Illy vádaknak mindig kell valami alapon nyugodni.

Nem kapatnak ki csupán a légből, bármily tulságosak is volnának.

De ha hibák követtetnek is el az igazgatóság és rendezőség részéről; nem kétségtelen-e másfelől, hogy a néző közönség tulkövetelő kezd lenni, s hogy részvéte által nem nyujt annyi eszközt a szinház emelésére, mint a mily éles érzékkel fogja föl a hanyatlás kórjeleit?

Ha igaz is, hogy a színészek most akkora szorgalommal nem üzik hivatásukat, mint kellene; de másrészről állithatjuk-e, hogy legjelesb drámairóink is eléggé lelkesednek a müvészi formák iránt, és műveik maradandó becse által eléggé ösztönzik a színészt, hogy emelkedjék ki a középszerüségből, s törekedjék játékában bevégzettségre?

Ha igaz is, hogy a szinház évi jövedelmének leghelyesebb fölosztása által, tán valamivel több sikert lehetne előállitni; de tagadhatjuk-e másrészről, hogy a mostani igények mellett lehetetlen jó operát és jó szinművészetet tartani.

Már pedig Pesten okvetlenül oly nemzeti szinházra van szükségünk, melyben az opera és dráma ügye egyenlő figyelemmel karoltassék föl.

Pesti színházunkat két tényezőnek kell föntartani: a hazafiságnak, és divatnak.

A meddig e többnyelvü városban a divathoz fog tartozni: hogy a semleges elemek inkább a mi színházunkban keressenek szórakozást, élvet; addig nem panaszkodhatunk helyzetünkön, addig színházunk egészen megfelel hivatásának.

Midőn ellenben divatba jön az ellenkezője, akkor ha a hazafiság áldozatkészsége elég pénzzel látná is el színházunkat, nem volna képes ellátni elég életelevenséggel, elég terjeszkedési erővel, elég czélszerüséggel, elég hivatással.

Hiu beszéd, hogy opera nélkül jól megélhetünk; vagy, ha megélhetnénk is, jól hathatunk.

Külföldi szemle.

Francziaország a folyó év első felében.

Egy féléves időszak fekszik előttünk azon nemzet életéből, melyet a föld legszellemdúsabb és legizgathatóbb népének szoktak nevezni; s nekünk jutott a feladat, hogy legalább főbb vonásaiban jellemezzük a politikát, melylyel egy nagy név örököse, ki, mint annyiszor mondják előttünk, nem csak uralkodik, hanem kormányoz is egyszersmind, ezen nemzet sorsát a lefolyt félévben intézte.

Sokkal közelebb állunk az eseményekhez, semhogy emberekről és dolgokról igazságos, részrehajlatlan itéletet hozhatnánk; vagy a mint köznapi nyelven mondani szokták: „az erdőt a fáktól beláthatnók“ — ugyanazért szerény dolgozatunkat nem kivánjuk egyébnek tekintetni oly félévi visszapillantásnál, melynek czélja: a „Pesti Napló“ t. olvasóinál egy, nem önkéntes szünidő által okozott hézagot kipótolni.

E félévi eseményeknek meg van azon sajátsága, hogy azok egy egészen elkülönitett, s ugyszólván kikerekitett szakaszt képeznek Francziaország életében. Visszamenvén ugyanis a főbb események fonalán, ugy találjuk, hogy azoknak legnagyobbrésze egy központban foly össze, és e központ: jan. 14 ke. Ezen, tisztán esetleges okföre lehet visszavinni a császári politikának mind belső mind külső csaknem minden mozzanatát a lefolyt félévben. Lássuk tehát mindenekelőtt az eseményt.

Január 14-dikén Napoleon császár és Eugenia császárné testőrlándsások fedezete és egy udvari kocsi előléptetése mellett az opera szinházba megy, a hol épen Ristori Adelaide játsza vala Stuart Máriát. A császári kocsiban az uralkodó párral szemközt Roguet tábornok foglalt az első ülésen helyet. Midőn a császári kocsi a főbejárás irányába ér, hogy az oszlopcsarnok végén fentartott különös bejáráson beforduljon, kevés másod perczczel egymás után három, ágyúszóhoz hasonló durranás hallatszik, melyek közül az első a császári kocsi előtt bizonyos távolban, és az elől lovagló testőr-lándsások utolsó sorában, a második a kocsihoz még közelebb, a harmadik pedig épen a kocsi alatt szétpattant testekből ered vala. A gázlángok, melyek az épület homlokát megvilágiták, elaluvának a nagy légnyomás miatt; a csarnok és a szomszéd házak ablakai darabokra töredezve repülének alá; a császári kocsit 76 golyódarab hasogatta össze; a kettős fogatból az egyik ló ott a helyszinén elhullott, a másik nehéz sebet kapván, agyon kellett szúrni; a körül-

állók közül 156 személy 511 sebet kapott; maga Roguet tábornok is nyakán megsebesült; az áldozatok közül február 11-ig nyolcz meghalt — csupán a császár és a császárné maradt a kocsiban mintegy csoda által sértetlenül. A merénylet, mint később kiderült, oly vetgolyókkal vagy bombákkal vitetett végbe, melyek azon bámulók leghátulsó sorából hajittattak, kik a Lepelletier utczai járdán, a 21-dik számú ház előtt, az opera főbejárásával szemben állanak vala. A bombák öntött hengerek voltak, két darabból állók, melyek közül az alsó sokkal nehezebb volt a felsőnél, ugy hogy a suly törvényei szerint azoknak mindig alsó részükkel kellett legelőször földet érni. Ezen alsó részen 25 lőkéményke állott ki lőkupakkal ellátva oly módon, hogy a vetgolyó minden leesésére két-három lőkupak csattant el, s vezette a gyuladást a vetgolyó belsejébe. Töltve valának pedig a bombák durranó higanynyal, melynek a közönséges lőpornál ötvenszerte nagyobb erőt tulajdonitanak.

A tettesek másnap reggelig mindnyájan fel lőnek fedezve, s el is fogattak. Még a merénylet előtt nehány perczczel felismerte s letartóztatta Hébert rendőrbiztos a toskanai, nevezetesen pedig luccai születésű Pierrit (József András), a ki 1852-ben kiűzetett Párisból, azóta leginkább Birmingham-ban lakott, jan. 7-kén érkezett Andreas álnévre szóló hamis utlevéllel Párisba, s a brüsseli franczia követ által, már 14 nappal a merénylet előtt, ugy volt a rendőrségnél bejelentve, mint

a ki a császár meggyilkolása végett veszi utját Párisba. Pierrinél találtak egy bombát, egy ötcsövü revolvert és bizonyos összegnyi angol bankjegyet. A merénylet után néhány perczczel tartóztatott le a rendörség a szomszéd éthelyek egyikében egy fiatal idegent, kit nyugtalan magaviselete elárult, s a ki magát Svincy-nek s egy angol cselédjének mondá, de a kinek valódi neve, mint később kiderült, Gomez Antal, maga pedig 29 éves, és nápolyi születésü volt. Pierri elfogatása laktársa kézrekeritését vonta maga után, ki Da Sylva álnév alatt volt Párisban, de valóban Rudio Károly velenczeföldi bellunoi volt; valamint Svineyé vagy Gomezé a merénylet főszerzőjére, s az összeesküvés fejére Orsini Bódogra vezette a hatóságot, a ki a romai államokból, nevezetesen Meldolából hozta le eredetét, életének 39-dik évét számlálta, s Allsop álnév alatt utazott.

Azon tényállás szerint, melylyel a vádlevél az összeesküvés keletkezését és fejlődését megállapitá, a közvetlen tetteseken kivül a merényletben mint előkészitő bűntársak részt vettek: Bernard Simon, Angliában lakó franczia menekült, és Allsop Tamás, született angol is.

Orsini és Pierri közt még az 1857-dik évben volt szó Napoleon császár meggyilkolásáról, s e terv a vádirat szerint mind Bernarddal mind Allsoppal, sőt némi részben egy Carlotai nevü olaszszal is közöltetett. Gomez az 1857-ki juniusban kapott ajánló levelet Pierritől Orsinihoz.

Ez utóbbi Gomez és Bernard előtt ugyanazon évi octoberben egy alkalommal oda nyilatkozott, hogy miután a „próféta“ — a mint Mazzinit nevezi — minden hatását elveszti, s vállalatai az emberek haszontalan agyonlövetésénél egyébre nem szolgálnak, tehát vegyen részt Gomez egy tervben, melyet a felkelésnek Olaszországban előidézésére ő készitett. Ekkor kezdtek a vetgolyókról gondolkodni, s a mintát Allsop rendelte meg Taylor birminghami gépésznél, — az utasitást Orsini tollbamondása után Bernard irta, az árát pedig Allsop Tamás küldte meg.

Orsini az Allsop Tamás utlevelét Belgiumba és Francziaországba láttamoztatván, nov. 28-kán Brüsselbe érkezett. Pár nap mulva utána ment Bernard, a ki a vasból öntött 10. fél bombát uj gázkészület czim alatt bizonyos Giorgi nevü egyén által szállittatá el a Brüsselben lévő Svajczi kávéházba, ahol azokat átvette, Orsininak kezéhez szolgáltatta, s Párisba szállitásukra bizonyos alárendelt egyént bérelt ki. Ez utóbbival Orsini dec. 11-dikén hagyta el Brüsselt, s 12-kén érkezett Párisba, hol ott is Montthabor utczában vön lakást. Pierri és Gomez f évi január 7-kén, az előbbi egy Brüsselbe tett kirándulás után, érkeztek Párisba, s előbb a „Hotel de France et de Champagne“ szállodában együtt vőnek szállást, később azonban Gomez helyet adott Rudionak, ki Bernard által pénzzel, s Da Sylva névre szóló útlevéllel ellátva, január 9-dikén szinte Párisba érkezett.

Orsininak Párisba érkezte után első gondja vala a bombákat azon durranó higanynyal, melyet ő vitt magával, de a melynek feltalálóját megnevezni vonakodott, megtölteni, azután magát és összeesküdt társait revolverekkel látni el. E czélra már előbb Pierri kettőt vásárolt Londonban, melyeket Bernard bizományképen Párisba egy Outrequin nevű kereskedőhöz küldött, a kinek már előbb bizonyos Hodge nevű angolt ajánlott vala; ez alkalommal pedig Orsinit ajánlá Allsop név alatt, azon hozzátétellel, hogy ha a revolverek barátjának megtetszenek, azokat fizetés nélkül is odaadhatja neki. És valóban a vizsgálatból kiderült, hogy az egyiket Pierri, a masikat Orsini vitte el, mig egy harmadikat bizonyos párisi puskamüvesnél Orsini vásárolt, mint látszik, Pierri kiséretében.

Mindezek a vizsgálat alatt részint a bűnjelekből, részint Rudio és Gomez beismeréseiből derültek ki, a kik némi habozások után végre vallottak. Orsini a maga részéről szinte nem tagadta, hogy az összeesküvést ő szervezte, de összeesküdt társait terhelni vonakodott, sőt azt is visszavonta, a mit a vizsgálat alatt ellenök kimondott vala Tagadta azonban, hogy a harmadik bombát Gomez és Rudio után ő hajitotta volna, — állitván, hogy két ily vetgolyót vett ugyan magához, de azok egyikét egy általa megnevezni nem akart olasznak adá át, azonban ennek egy darabja által megsebesittetvén, a magáét a császári kocsira dobni nem birta, hanem azt a nála volt

revolverrel együtt az utczán letevé Azonban a mily fukar volt a tény anyagi végrehajtásának előadásában, épen oly közlékenynek mutatkozott Orsini annak benső indoka kifejtésében. Azt mondá, minden fáradozásának czélja Olaszhon felszabaditása volt az idegen járom alól. Ő Olaszországnak Romában megsértett függetlenségét akarta megboszúlni, a csapást a császári politika ellen intézvén, hogy a Francziaországban kitörendett forradalom által Olaszhonban is hasonlót idézzen elő. — A mi Pierrit illeti: ez az összeesküvésben és merényletben való részvétét átaljában tagadta, azt vitatván, hogy ő csupán fia látogatása végett ment Párisba; a nála talált bombát és revolvert pedig Orsini adá neki át gondviselés végett, melyekkel a tett elkövetésekor épen az utóbbit szándékozott felkeresni.

A végtárgyalás február 25 dikén és 26-dikán ment végbe. Orsini és Pierri mint apagyilkosok halálra itéltettek, Rudio szinte, kinek büntetését azonban a császár kegyelemből életfogytiglani kényszeritett munkára változtatta. Ugyanerre lett itélve Gomez. Mart. 13-kán végeztetett ki Orsini és Pierri. Amaz azon kimért nyugalommal halt meg, mely egy életnek öntudatos koczkáztatására mutat; az utóbbi kissé zajos fitogtatásával lépett vérpadra oly embernek, ki attól tart, hogy bátorsága a végperczben elhagyja, vagy hogy azt kétségbe vonják.

Az Orsini-féle per végtárgyalása nagy zajt ütött Francziaországban, sőt azonkivül is. Nem

csak azért, mert oly fényes tehetségek küzdöttek ott meg az ékesen-szólás fegyverével, minő az álladalmi főügyvéddé csak nemrég kinevezett Chaix d' Estange, és Favre Gyula Orsini védője; hanem főleg azért, mivel az utóbbi védbeszédét a védelem-szabadság netovábbjának tartották Francziaországban. Favre Gyula ugyanis Dupin szavai szerint „az ékesenszólás fátyolát kölcsönözvén oda a legvakmerőbb sophismáknak," megkisérté, miként lehetne a bűntettet kárhoztatva, erkölcsileg rehabilitálni azt, a ki a bűntettet elköveté. E czélra Napoleon császár engedelmével felolvasta azon levelet, melyet Orsini febr. 11-kén a császárhoz irt, és a melyben nem maga számára kér kegyelmet, hanem Olaszország részére kéri azon kedvezést, ne engedje a császár Németországnak, hogy Ausztriát az olaszok ellen segítse.

Mellékesen megjegyezve, ugy látszik, hogy a védelmi szabadság oltárára tett ezen áldozat nem vala egészen ment bizonyos politikai czélzatoktól. A császári kormány, mely eleitől fogva egész készséggel nyitá meg a határokat a Murat-dynastia azon hivei előtt, kik hazájokból számkiüzetve, franczia földre menekültek vala, most nem látta egészen helyénkivül Európával tudatni, hogy az olasz forradalmi párt egyik legtevékenyebb tagja, kinek karját III. Napoleon ellen a hazaszeretet fegyverzé fel, sírja szélén a félsziget sorsát a franczia császár kezébe teszi le.

E szempontból tekintve, szükségesnek láttuk

Favre Gyula védbeszédét a „Pesti Napló“ t. olvasóival utólagosan megismertetni.

„Ohajtanám — igy kezdé szónok — elnyomni azon fájdalmas megindulást, mely engem elfog, hogy nyilvános és őszinte bámulattal adózzak a kitünő szónok hatalmas tehetségének, — azon szónokának, ki huzamos ideig dísze vala testületünknek, hol helye még üres, emlékezete sajnált; ki oly ragyogó fényt tudott vetni az elvállalt félelmes hivatalra, mely az ő szavának viszont a benyomást oly ritka fokon emelő nagyságot és magasztosságot kölcsönöz. Az egyedüli szirt, mely ez ügyben őt fenyegethetné: a minden ellenállás hiánya, s lehetsége annak, hogy komoly ellenfélre találjon.

Ki az, kit, még mielőtt a részvétre való ezen ékes hivatkozást, az emberélet iránti tiszteletnek e férfias felhivását hallotta, borzalom nem fogott volna el ama véres dráma elbeszélésénél, a melyben annyi áldozat hullott le és csonkittatott meg? Ki nem érezett irtózatot a hecatomba ama szörnyü képénél, mely a politikai fanatismusnak egyszer megint odavettetett? Ki nem siratja nemzetünknek sorsát, mely hasonló undokságok ismétlésének nagyon is gyakran ki van téve? . . . Bizonyára némely dolgok felett különféle nézetekkel lehet itt találkozni; és minden bizonynyal meg van engedve — s én bocsánatot kérek a főállamügyész urtól, ha én mindazon elvek, mindazon tények, mindazon emberek előtt meg nem hajolok, a melyeket ő véd. Ha a kor, melyben élünk, az én meggyőződésem szabad kifejezésének ellene áll is: én mindamellett féltékeny büszkeséggel megőrzöm nézeteim és hitem szentségét; azonban szablya és gyilok sohasem voltak az én jelszavam. Azok közé tartozom, a kik az erőhatalom használatát mindenütt visszautasitják, hol azok nem a jog szolgálatában állanak. Én nem hiszem, hogy egy nemzet vér által szerezhesse meg ujjászületését; ha egyszer magát az önkény alá veti, az orgyilkos vasa nem fogja az ő bilincseit széttörni. A kormányok saját hibáik által vesznek el, s Isten, ki örök bölcseségében

az ő óráikat megszámlálja, tud azokra, kik törvényeit megvetik, nem sejditett csapásokat küldeni, melyek sokkal irtóztatóbbak, mint az összeesküvők által kigondolt pokolgép szétrobbanása.

Ez az én meggyőződésem. Mindazáltal, midőn Orsini engem hitt, nem utasitám őt vissza. Érzém ugyan e félelmes feladat sulyát, — megmértem az erőfeszités nagyságát s annak hiábanvalóságát, — szemeim előtt siralmas árnyak emelkedének, melyeknek képe most is üldöz — : de azt is érzem, hogy ily nagy büntettnek más indokkal kellett birnia mint kapzsiság, gyülölet és becsszomj. Ily nemenylet gyökerét egy lángoló hazafiság tévedéseiben kelle keresni, s bizonyos lázas törekvésben azon függetlenség után, mely minden nemes kebleknek álma. Orsininak ezt mondám: én az ön tettét kárhoztatom — fenhangon mondám ezt neki; de az ön szerencsétlensége megindit; kitartását a hazája ellenségei elleni küzdésben, ezen életre halálra való harczot, melyet ön kezdett, életének feláldozását — mindezt megfoghatom, mindez szivemhez szól. Mint olasz, örömest szenvedtem volna hazámért én is mint ön, magamat engesztelő áldozatul odavetettem volna, véremet a szabadságért kiontám vala, mindent — csupán oly tettet nem, melytől lelkiismeretem elfordul. . . Ön bevallja azt, ön bünhödik érte. ön oda tartja fejét az általa megsértett törvénynek, ön kész meghalni, s a mások életére intézett támadás büntetését elviselni. Ám legyen! én ezen végórában támogatni akarom önt, nem azzal, hogy egy haszonnélküli védbeszédet tartsak, nem, hogy önt dicsőitsem — de meg akarom kisérteni az ön halhatatlan lelkére, mely azon ponton áll, hogy Isten kebelébe visszatérjen, az igazság tiszta világából egy sugárt vettetni, mely az ön emlékét nem érdemlett vádak ellen megvédje (mély megindulás).

Eljöttem, és nem bánom azt, bármily szivszaggató az én feladatom. Valóban, ha e szép főt megtekintem, melyből értelmiség és szivjóság látszanak beszélni; ha ezen nyugodt, tiszta hangot hallom, mely elbizottságtól és gyön-

geségtől egyiránt távol van: szivemben oly fájdalmas harcz gyulad fel, hogy alig találhatandom fel a szükséges erőt, melylyel önöknek elmondhatom, nem ugyan azt, a mi önök karját lefegyverezhesse, hanem a mi azon szerencsétlen javára egy részét azon érzelmeknek felkölthesse, melyek engem elfognak.

Azt mondám: Orsini sem a becsvágy ösztönzéseinek, sem hoszúszomjnak nem engedelmeskedett akkor, midőn az államhatalmat megtámadá, vért sem akart ontani, hogy egy személyes ellenséget elérjen, hanem hogy hazáját megszabaditsa. Nevezzék önök őt őrültnek, de naviseltessenek semmi kétséggel nyilatkozatai őszintesége iránt. Kezeskedik mellette egész élete — én nem ismerek hajthatatlanabb logicát. Az idegenek gyülöletét bölcsőjétől kezdve, anyja tejével, atyja oktatásával szivta be.

Atyja tiszt volt a Napoleon által alakitott olaszhadseregben, s legióinkat a csatatérekre követé; vére együtt folyt a miénkkel, — ott volt Oroszországban, s előbb a fegyvert le nem tevé, mig a bonapartei ügy utolsó harczosa el nem esett. — Zászlójához, a Napoleon által kikiáltott függetlenséghez hiven, 1831-ben összeesküdött a pápai kormány ellen oly társakkal, kiknek nevét a történet megőrzi, s kiknek egyike a Sbirrek golyóitól halálosan találva esett el.

Az ifjú Orsini 12. éves volt, midőn e szerencsétlenség tanujává lőn. Ő látta atyját menekülve, számüzve, szerencsétlenül, s ezen látvány korán nyeré meg az ifjút a haza szolgálatára, mely ránézve ma oly végzetteljessé válik.

Élénk természeti ajándékokkal felruházva, a törvényeket és a katonai tudományokat tanulmányozza. 1845-ben összeesküszik, elitéltetik, később kegyelmet kap, s Toscanából kiüzetik. — 1848-ban megrázza Olaszország az Ausztria jármát — ő mint közkatona a függetlenség hadseregében szolgál. Századossá lesz s minden ütközetben vitézül verekszik.

Mig a hadseregnél volt, Rómában népszerű kormány

alakult. A pápa elhagyá az örök várost, elveszté a világi hatalmat, csupán a lelkek feletti hatalom maradt még meg számára A népképviselővé választott Orsini az alkotmányozó gyülés üléseiben részt vett. Ki hurczolta el őt helyéről? Megmondta önöknek, s előtte megmondta a történet. Nem szándokom a római expeditio elbeszélését ujra kezdeni, mely oly különbözőképen itéltetik meg, oly heves vitákat s oly siralmas eseményeket idézett elő. Elég nekem a kedélyeknek azon pillanatbani állapotára utalni. Lamartine nyilatkozványa Olaszországban felgyujtá a remény fáklyáját; Ausztria lobogója ijedten vonult a Tagliamento megé vissza. Egész Franeziaország ujongott, s Orsini akkor vele tartott. Részt vett a követeknek az általános szavazatjogból kikerült gyülésében: franeziai ágyúk ugrasztották szét ezen gyülést. E pillanattól kezdve a számüzött életre kárhoztatottnak nem lesz nyugta, maradása, mig vissza nem állitotta hazájában épen azon elvet, melynek erejénél fogva létezel te ma, te Franeziaország kormánya.

És mit mivel ő ekkor? Befutja Olaszországot, ujra felhevíti a bátorságokat, szervezi az ellentállást Piemontban, Toscanában, Luccában, Modenában. 1853 ban Genuában elfogatva, szabadon bocsáttatik; de számkiüzetvén, keresztül megy Svájczon, Franeziaországon, s London felé veszi utját. Az 1854-diki májusban Tito Celsi név alatt expeditiot kisért meg a parmai herczegségbe, de megbukik, és Svájczban elfogatva, csoda által menekül. 1855-ben Bécsbe megy, s felkelést forral, de felfedeztetik, elfogatik, lánczokkal megrakatik, és a mantuai várba vettetik. Tiz hónapig látja feje felett lebegni a halált, de nem hajol meg, s kényszeriti titkos biráit elismerni az ő lelke nemességét és hazafisága tisztaságát. Ott egy nő virrasztott felette, ki feláldozza magát érte, s a gyöngédség és égi sugallat oly csodái által, melynek titkait egyedül a nők ismerik, kezébe juttatja a szabadulás eszközeit. Nyolcvan rud átreszelése után egy gyarló kötelék segélyével leszáll, de lezuhan, s estében félig megsebesítve, 48 óráig

egy mocsárban marad, a hol vadászok találják fel. Ekként menekül száma nélküli veszélyből. Lássák önök, a gondviselés nem akarta, hogy meghaljon.

Ma ismét uj birák előtt jelen meg, miután oly vállalatba rohant, melytől én iszonyodom, és a melynek magyarázata ezen, oly szomorúan hányatott élet történetében rejlik.

Most ismerik önök Orsinit egészen — itéljenek felette. Én nem iparkodandom őt védeni a főbüntett alól, melyről önök előtt számot kell adnia. Csakhogy ahoz hozzá akarják tenni több áldozatoknak legyilkolását is Igen, kétségkivül ő felelős azokért Isten előtt, de itt, az emberi törvény nem képes őt sujtani. Mit akart? kit akart megölni? önök tudják, — ebben rejlik tette, nem egyébütt. Megmondta egész őszinteséggel, megváltotta volna saját vérének árán. E pontban tehát törvény szerint nem bünös. Lehetséges, hogy nem látta előre gyászos találmánya romboló következményeit. Ne nehezitsék tehát önök az ő kétségbeesett helyzetét oly szigorral, melyet a törvény visszautasit. Nem közönséges gonosztettet, hanem politikai vétséget kell önöknek büntetni, — a vak buzgalom az, mely Orsini karját felfegyverzé.

Akarnak önök egy uj, utólsó és ünnepélyes bizonyitványt. Ő meggyónta bünét, meg akar halni, az áldozatot megtette; és börtöne mélyéről, a hol sorsát várja, még egy utólsó fohászt bocsát szerencsétlen hazája függetlenségéért. Magához azon fejedelemhez, kinek napjait el akarta vágni, intézi ezen levelet, mely ugyszólván az ő végrendelete. Elolvasom önök előtt uraim, annak engedelmével a kihez e levél küldetett.“

„III. Napoleon Francziák császárjához. A vallomások, melyeket a január 14-diki merénylet folytán inditott perben magam ellen tettem, elegendők arra, hogy engem halálra küldjenek és én elfogadom azt a nélkül, hogy kegyelmet kérnék; részént mivel én soha sem alázandom meg magam az előtt, a ki szerencsétlen hazám zsenge sza-

badságát megölte, részint mivel az én helyzetemben a halál rám nézve jótétemény.

Mindazáltal pályám végéhez ily közel, még egy utólsó erőfeszitést akarok tenni, hogy Olaszországon segitsek, melynek függetlensége birt rá mind e napig, hogy szembeszálljak minden veszélylyel, hogy kész legyek minden áldozatra; az volt minden ragaszkodásom állandó tárgya, és ez azon végső gondolat, melyet le akarok tenni a felségedhez intézett ime szavakban.

Európa mostani sulyegyenének fentartása végett Olaszországot függetlenné kell tenni, vagy még szorosabban lenyügözni. Azt kérem-e én annak megszabaditása végett, hogy a franciák véröket ontsák az olaszokért? Nem, én nem megyek annyira. Olaszország azt kivánja, hogy Franciaország ne avatkozzék be ellene; hogy ne engedje meg Németországnak Ausztriát támogatni a bekövetkezendő harczokban. Pedig épen ez az, a mit felséged megtehet, ha akarja. S igy ezen akarattól függ az én hazám jólléte vagy szerencsétlensége, — attól egy nemzetnek élete vagy halála, melynek köszönheti Európa a maga civilisatióját nagyrészben. Ez a kérelem, melyet én börtönömből felségedhez intézni bátorkodom. Nem vesztvén el minden reményemet ahoz, hogy gyenge szavam meghallgattatik, esdekelve kérem felségedet, adja vissza Olaszországnak a függetlenséget, melyet gyermekei 1849-ben épen a franciák hibája miatt vesztettek el. Emlékezzék vissza felséged, hogy az olaszok, kik között vala az én atyám is, örömmel ontották véröket a nagy Napoleonért mindenütt, a hová annak őket vezetni tetszett. Emlékezzék vissza, hogy azok hivek voltak iránta elestéig; emlékezzék rá, hogy mig Olaszország nem lesz független, Európa nyugalma és felségedé nem lesz egyéb agyrémnél. Ne utasitsa vissza felséged a vérpad lépcsőjén álló hazafinak végső ohajtását! szabaditsa meg hazámat, és huszonöt millió polgár áldása kisérendi utódaiban is. Mazasi börtön febr. 11-dikén 1858. (aláirva) Felice Orsini.“

E levél felolvasása után még néhány ékesszót mondván a védő, igy végzi: „Bevégeztem uraim; sorsát kezetekbe adom, — tegyétek kötelességteket szenvedély és gyengeség nélkül. Isten, a ki előtt a földi nagyok ugy jelennek meg a minők, — Isten, a ki egyedül méri meg hibáink kiterjedését, a kisértetek erejét, melyek bennünket tévútra vezetnek, és a bünhödést, mely azokat eltörli, Isten itéletet fog mondani az önökè után, és talán nem vonandja meg e szerencsétlentől a bünbocsánatot, melyet az emberek lehetetlennek hittek.“

Még a világ egészen a január 14-ki merénylet okozta megdöbbenés varázsa alatt állott, midőn minden jelenség mutatá, hogy a császári kormány mind kül- mind belpolitikájában ugyszólván bizonyos államcsinyre akarja kizsákmányolni az előfordult eseményt. Hogy mit lehet várni a külviszonyokban, annak előíze érezhető vala azon szerencsekivánatokon, melyekkel a három államtest elnöke, kivált pedig az uralkodóhoz oly közel vérségi összeköttetésben álló Morny gróf a császárt üdvözlé. „Midőn a nép, melyet most látogatánk meg — mondá többi közt Morny gróf — ily utálatos merényleteket lát külföldön szövetni, azon kérdést teszi: miként lehetnek szomszédi és barátságos kormányok annyira tehetetlenek, hogy a gyilkolás műhelyét le nem rontják, és miként lehetnek a vendégszeretet szent törvényei érvényesek vadállatokra nézve?“ — A belkormányzatban bekövetkezendő változásokat maga a császár engedé sejtetni azon trónbeszédben, melylyel a törvényhozótest ülésszakát jan. 18-kán megnyitotta Ezen beszédben azt fejtegette a császár, hogy az általa ujra megalapitott kor-

mányforma még mindig a jogos önvédelem terén áll; hogy a veszély nem a kormány kiváltságainak túlságában, hanem a repressiv törvények hiányában rejlik; és hogy korlátlan szabadság nem lehet addig, míg oly töredék létez, mely a kormány létezési jogalapja el nem ismerésében makacsul megmarad. Ez utóbbi tekintetből azonnal fel is szólitá a császár a törvényhozó testületet, ne tűrje többé azon botrányt, hogy a törvényhozásba megválasztott képviselők, mint legközelebb is történt, az esküt megtagadják, hanem minden megválasztható egyént, a jelöltség elfogadása előtt, az eskü letételére kötelezzen.

És a szavakat nyomban követék a tettek.

A mi nevezetesen Francziaország beligazgatását illeti: mindjárt jan. 20-dikán egy belügyminiszteri előterjesztmény és császári rendelet jelent meg, mely végkép megszüntetett két politikai közlönyt, t. i.: a két Bourbon-ág összeforradását hirdetett „Spectateur"-t (előbb Assemblée nationale) és a köztársasági elveket vallott „Revue de Paris" czimű folyóiratot. Amaz, legutóbbi megrovott czikkében a jan. 14-diki merényletről szólván, dicsérni találta a régi monarchiát, mely midőn az örökösödés elvét minden változások és nagyravágyó törekvések fölé helyezte, elvevé a merényleti büntettek felmerülési okát, s azokat hasztalanokká tevé. A „Revue" pedig egyik kétheti szemléjében azt penditette meg, miszerint Cavaignac tbnok özvegye falura vonult, hogy ott fiát háború-

tatlanul nevelhesse a köztársasági elvekben. Az ily czélzásokat a megszüntető belügyminiszteri rendelet indokolása egyenesen a jan. 14-kihez hasonló merényletekre való bujtogatásnak bélyegzé, s azért kimondá „miszerint nem lehet tűrni, hogy bizonyos lapok a dynastiát és alkotmányt megtámadják azáltal, hogy bizonyos más remények lehetőségére ujjal mutatnak.“

Mig a január 14-diki rendszer a dynastia és köztársasági ellenzék lenyomvatartására az első lépéseket ekként megtevé, egy másik nevezetes jelenség tűnt fel az imperialismus láthatárán. A hadsereg mint ilyen állott elő, hogy bizodalmat szavazzon a császárnak, és hűséget dynastiájának. Az eszme ugy látszik mindjárt a merénylet megtörténte után fogamzott. Legalább némely tudósitások jelenték, hogy mindjárt az esemény után valamelyik buzgó tábornok a császárnak oly felirás iránt tett javaslatot, melyet ő felségéhez a hadsereg intézne, és a melyben kimondatnék, hogy az utóbbi a dynastiát minden körülmények és eshetőségek közepett fentartani el van tökélve. A császár azonban eleinte, akár azért, mert a romai praetorianusok hajdan játszott szerepe nem épen kecsegtetőnek tűnt fel előtte; akár mivel nem kerülheté ki figyelmét azon ellenmondás, melybe esik az átalános szavazatjog, a nyolcz millió franczia választottja akkor, midőn fia trónját főleg, sőt csaknem kizárólag a hadsereg hűségére bizza, az ajánlatot, mint a mely ugyis önként értendő, visszautasitá.

Január 22-ke óta azonban a „Moniteur"-ben csakugyan megkezdődtek a katonai feliratok, s természetesen egyszer megkezdődvén, alig volt csapat vagy csapatparancsnokság, mely a bizalomszavazásból kimaradhatott volna. Ezek közül egyik akként üdvözlé Napoleon császárt „mint a ki arra van küldetve, hogy az anyagiság és demagogia által megrázott Európába a rendet helyre állitsa," másik azon jelentőségteljes észrevételt tevé „hogy a hadsereg az 1848-diki szomorú napokat még nem feledte el" — a legnagyobb rész végre Anglia elleni nagyon is érthető fenyegetődzéssel tiltakozott a gonosztevőknek adott menedék ellen, sőt, mint a 82-dik sorezred, előforduló alkalommal magát az előcsapatba kérte állittatni, „hogy a kiirtandó vadállatokat búvóhelyökig üldözze."

A bekövetkezett intézkedés megmutatta, hogy valóban a katonai elem számára jelentékeny szerep van fentartva a január 14-diki rendszerben. Egy január 28-kán kelt császári rendelet Franciaországot öt katonai főparancsnokságra, ugyszólván csaknem pentarchiára osztotta. Páris, Lyon, Nancy, Tours, és Toulouse székhelyekkel vagy főhadiszállásokkal. A kinevezésben később a császár választása Magnan, Castellane, Canrobert, Bosquet, és Baraguay d'Hilliers tábornagyokra esett. A terv, mint mondják, régen meg volt már, de személyes érzékenykedések állottak utjában, mig a jan. 14-diki esemény az utóbbiakat elhallgattatá. Vaillant had-

ügyminiszter jelentése csupán annyit mond, hogy miután a francziaországi katona-szállásolási rendszer eddig csupán Paris és Lyon vidékén engedé meg nagyobb katonai parancsnokságok felállitását, mig az európai katonai nagyállamok haderejöket többnyire hadseregekbe vagy hadtestekbe egyesitik: tehát szükség volt, hogy a maga szétszórt katonai területi osztályait Francziaország is egy főparancsnok alatt tekintélyes tömegekben egyesitse, — a tábornagyoknak, a hadsereg ezen nagyméltóságainak, a hadseregre béke idején is kellő befolyást engedjen, s azok által előforduló alkalommal a közrendet és bátorságot minden ponton biztosittassa. Az ide vonatkozó rendelet legfontosabb czikke pedig azt határozta, hogy nyugtalanságok esetében a főparancsnokok magok fejétől intézik azon csapat-összevonásokat és mozdulatokat, melyeket szükségesek-nek tartanak.

A hadügyminiszteri előterjesztés tehát egy szóval sem érintette a január 14-diki eseményt, de azért a francziaországi közvélemény ugy látszik állhatatosan meg volt győződve arról, hogy ezen intézkedés is a trónbeszédben kilátásba tett repressiv rendszer kiegészitéséhez tartozik. Eddig — igy okoskodának — elégnek tartatott a forradalmat a fővárosban elnyomni; mig most a vidékre nézve is hasonló intézkedés tartatik szükségesnek, hogy egész Francziaországban egyszerre foganatositani lehessen az ostromállapotot.

A mily kevéssé találta a közvélemény ezen nevezetes változtatást a január 14-diki esemény

által iudokolva: épen oly természetesnek látta azt, hogy Napoleon császár ama megdöbbentő „memento mori“ után bekövetkezhető elhunyta esetére fia kiskoruságáról, s ez alatt az ország kormányzatáról gondoskodni kivánt. A regensségről az 1856. jul 17-kén kelt senatus-consultum intézkedett ugyan már, de ez azon bizonytalanságot hagyta fen, hogy a kormányzóságot a császárnéra, vagy ennek nem létében a trónhoz legközelebb álló franczia herczegre csupán azon esetben ruházta, ha a császár nyilvános vagy titkos okiratban aziránt máskép nem intézkedendett. A kormányzósági tanácsra nézve a nevezett senatus-consultum szinte bizonytalanságot hagyott vala fen. Napoleon császár immár a febr. 1-sején kelt rendeletekkel ezen bizonytalanságnak vetett véget. A császárnét fia kiskorusága alatt feltétlenül kormányzóvá nevezte: nem léte esetében utódaiul a trónörökület rendje szerint a franczia herczegeket rendelte; s végre egy titkos tanácsot nevezett ki, mely a császár kiskorusága esetében már maga ezen tény, s a franczia herczegek hozzájárulta által kormányzósági tanácscsá válik, ha ugyan a császár nyilvános cselekmény által mást nem nevezett ki. A titkos tanács tagjaivá neveztettek; Morlot bibornok, a malakoffi herczeg, Fould Achille, Troplong, Morny, Baroche és Persigny urak. Ugyane tájban Jeromos herczeg feljogosittatott arra, hogy a császár tanácsosainak rendes és rendkivüli üléseiben

megjelenhessen, és a császár távollétében azokban elnököljön.

Azonban még csak most következett egy intézkedés, mely a január 14-diki rendszernek ugyszólván a koronáját tevé fel. Február 5-kén került ki az államtanácsból s terjesztetett a törvényhozó test elé az ugynevezett közbiztossági törvényjavaslat, melyet az európai közvélemény, tekintve annak rendelkezéseit, nem egészen ok nélkül nevezett el, „gyanúsak elleni törvénynek.“ Ezen törvénynek sulypontja és kulcsa a 7-dik czikkben fekszik, melynek világos szavai igy hangzanak: „Beljebbeztethetik a birodalom bármelyik megyéjébe, vagy kiüzettethetik annak területéről minden oly egyén, a ki az 1848 májusi és juniusi, 1849 juniusi, vagy az 1851. decemberi események alkalmával akár elitélve, akár közbiztossági intézkedésnél fogva beljebbezve, kiüzve, vagy transportálva volt, és a kit nagy nyomatékú cselekmények ujolag veszélyesnek tüntetnek fel a közbiztosságra nézve.“ Ezen czikk, mely puszta rendőri intézkedésnek adja át mindazon franczia-kat, kik a korábbi zavaros időkben compromittáltaknak bélyegeztettek, és a kiknek számát 1848-tól 1851-ig 30,000-nél nem kevesebbre teszik, természetesen mind elhomályositja a többieket, melyek jövőre a hasonló vétségek elkövetőit, valamint az öldöklő gépek, durranó porok jogositatlan gyártóit, árulóit, terjesztőit és birlalóit a szigorú büntetésen kivül hasonló intézkedéssel sujtják.

Ezen törvényjavaslaton, mely az itt körülirt

alakban a hű államtanácsban is csak 31 szóval ment keresztül 27 ellen, a törvényhozó testület bizottmánya, noha annak előadója maga Morny gróf vala, mégis tett annyi módositást, hogy a fentebbiek szerint a kormánynak engedett rendkivüli hatalmakat öt évre korlátozta, és igy az egésznek egy ideiglenes dictatura jellemét adá; ezenkivül azt is hozzá tette, hogy a törvényben érintett rendőri intézkedés a belügyminiszter által mindenkor a megyefőnök, a megyében parancsnokló tábornok és a császári ügyész véleményének meghallgatása mellett foganatositandó.

A február 19-diki ülésben ezen törvény, mint előre látható volt, elfogadtatott 225 szóval 24 ellenében. Az ellenzők közt volt Ollivier ur a fiatal ellenzéki képviselő, ki a többi közt igy kiáltott fel: „Nem nem! e törvény nem azok ellen készült, a kik összeesküsznek, hanem azok ellen, a kik össze nem esküsznek. Hiszen előadó ur jelentésében maga mondá, hogy önök ezáltal bizonyos pártok hallgatását akarják sujtani, melyeket ön az időtől-várással vádol.“ A szó uj, és szerencsésen kipótolja e kifejezést: „gyanús.“ — Ollivier uron kivül többen szólottak a törvényjavaslat ellen olyanok, kik mint a császárság legbuzgóbb hivei ismeretesek.

Mint mondók, a parlamenti önállóságnak még csak árnyékával sem biró testület, a törvényjavaslatot mindemellett elfogadta; azonban még mielőtt ez történt volna, a császár gondoskodott arról is, hogy az, a ki a dictatori rendszabály alkalmazására

hivatva van, a polgári élet többnemü érintkezései, s kiméletet parancsoló viszonyai által kötve ne legyen. Február 8-dikán ugyanis Billault ur a belügyminiszterségről lemondván, helyébe Espinasse tábornok neveztetett ki a kiválólag polgári ügyvitel élére, minden egyéb jogczím nélkül, mint a melyet számára a császárhoz való ragaszkodás és a kardviselés nyujthatott. Az uj belügyminiszter túlságosnak találta a bizalmat és nagylelküséget, melylyel a császári kormány eddig magát a fejetlenségi párt irányában viselte; a szakadatlan örködést és gyors cselekvést tüzte ki magának jelszóul; s tudatá a világgal, hogy ezentúl a jókon van a sor megnyugodni s a roszakon reszketni.

Hozzá is látott ezen feladathoz a tábornok-miniszter, még pedig oly erélyesen, hogy nemcsak a roszak, hanem az „igazak“ is reszketni kezdtek; ugy hogy a „Moniteur“ egypár izben jónak látta csillapitólag felszólalni; mart. 11-dikén a többi közt jelentvén, hogy febr. 24-dikén Francziaországban többfelé történtek ugyan egyszerrei elfogatások; de azok számát a hir nagyitva tette ki (1300-ra), holott azon elfogatásokból Párisra csak 50, Lyonra 20, Marseillere 12, és 40. megyére közép számmal 4. elfogatás esik.

Hogy e rendkivüli intézkedések egyátaljában nem valának alkalmasok a kitüzött czélt avagy csak megközeliteni is, nyomban megmutatta a tapasztalás. — Chalonsban a Saône mellett zavargás ütött ki egy éjjel; Párisban La-Roquette téren csoportozások fordultak elő, melyekből Orsini

éltetése hangzott. Mindkettő martius hó első napjaiban. Hogy a rettegtetési rendszabályok a közvéleménynek habár csak hallgatólagos, de azért nem kevésbbé érthető tiltakozásait sem voltak képesek egészen elnémitani, mutaták azon utóválasztások, melyek a törvényhozó testben Cavaignac, Carnot és Goudchaux helyének betöltése végett aprilis 25. és 26-dik napjain tartattak. — Mert jóllehet a febr. 19-dikén megjelent senatus végzemény, mely mindazok jelöltségét semmisnek nyilvánitá, a kik a választás előtt legalább 8 nappal az alkotmánynak hűséget és a császárnak engedelmességet nem esküsznek, és ezt irásban az álladalmi ügyvédnél le nem teszik, az ellenzéki gondolkodásu neves férfiak nagyrészét visszavonulásra birta; jóllehet a közbiztossági törvény nyomása alatt nem akadt egyetlen lap sem, mely az ellenzék jelöltei mellett egy meleg szót emelni mert volna,— a választás szervezéséről s a választási fegyelemről pedig szó sem volt: mindazáltal a kormányi egyik jelölt Perret ellenében Favre Gyula, Orsini védője választatott meg. Egy jelöltjét — Perrot tábornokot a kormány is keresztül vitte ugyan ez alkalommal a kevéssé ismeretes Lionville ellenében; de annál érzékenyebb volt reá nézve, hogy Picard ellenzéki jelölt, ki ezen eldöntetlenül maradt választásnál a kormányi jelölttel szemközt hátrányban áll vala, a lehető legrendkivülibb eszközök használata daczára, május 11-dikén 10,404 szóval 8982 ellen végre is győzelmet vivott ki a kormány jelöltje Eck ur felett.

Nem kisebb csapásnak tekinthető a kormányra és a jan. 14-diki rendszerre nézve azon körülmény, hogy felső Rajna megyében május 18-kán ugyanazon Migeon választatott el képviselővé, kinek előbbi megválasztatását a hatóságok, mint állitólag törvényellenest, a kamra által nemcsak megsemmisittették, de a kit a kormány czimbitorlás, érdemjelek jogositatlan viselése és a választókra gyakorolt törvénytelen befolyás miatt fenyitő rendőri eljárás alá fogatott. Történt pedig e második megválasztás Espinasse tábornoknak a választókhoz intézett azon naiv kijelentése daczára, hogy a császár maga választotta ki a kormány jelöltjéül Keller-Haas urat.

Mi több, magában az annyira engedelmes törvényhozó testületben is, hol eddig oly zavartalan egyetértésben üldögéltek a megyefőnökök bizalmi férfiai, némi akaratoskodások és ellenzéki hajlamok kezdettek mutatkozni az 1858-diki ülésszak alatt. E körülményt fentebb a közbiztossági törvénynél már érintők. Még nagyobb volt az ellenző szavazatok száma a Páris szépitésének még hátralévő részét tárgyazó azon törvényjavaslatnál, mely a még megkivántatandó költséget 180 millióra tévén, annak két harmadrészét a város, egy harmadát pedig 60 millió erejéig az állam által tervezte fizetendőnek. Napoleon császár a nagy épitkező, april 5-kén a Szebasztopolról nevezett nagyszerű boulevard felavatásokor melegen fejezte ki reményét, hogy a kamra az eléje terjesztett javaslatot elfogadandja; azonban csaknem mindent elrontott

Hausmann ur a szajnamegyei túlbuzgó főnök a maga heveskedésével, oly szavakban nyilatkozván a törvényhozó testületről, melyek egyátaljában nem találtattak parlamentáris kifejezéseknek. Találkozott is olyan képviselő, a ki jónak látta felolvasni, miként irt 1604-ben hasonló tárgyban Miron Ferencz a kereskedők szószólója IV. Henriknek, hogy t. i. szerencsétlen gondolat bizonyos osztályok számára külön városrészeket épittetni; s a hol az uralkodó lakik, jobb ha a szegények és hitványok vegyesen laknak a gazdagokkal és kövérekkel, különben a szegény városrészek könnyen fellegvárakká lehetnek a gazdag negyedekre nézve. stb. A törvényjavaslat minden erőfeszités daczára 15 millió lealkuvással, s akkor is 45. szó ellenében ment keresztül 180. szavazattal. — Május 1-sején, midőn a január 14-diki áldozatok számára adandó nyugdíjak kérdése volt szőnyegen, az annyira ildomos Véron tudor alkalmat vön magának kimondani, miszerint neki ugy látszik, hogy a császári politika január 14. óta a mérséklet ösvényéről eltért; pedig ő azt hiszi, hogy ez volna a legtartósabb és legszilárdabb politika. — Végre a nemesi czímek bitorlói ellen intézett törvényjavaslat 221 szóval 23 ellen szinte elfogadtatott ugyan; azonban ez alkalommal is találkoztak szónokok, a kik részint azon gyanújokat fejezték ki, hogy a kormány kezében ezen törvény aligha oly eszközzé nem fog válni, melylyel a családokat féken tartandja, vagy a neki nem tetszőket üldözőbe veheti; részint pedig mint Legrand

képviselő, kimondák, hogy ők a császár által rakott épületnek koronájaul az igért szabadságot várják, nem pedig a nemesi helyettesitéseket.

Végre még két kormányi intézkedést kell megemlitenünk a lefolyt félévből, hogy főbb vonásaiban elöttünk álljon az 1858-diki beligazgatási rendszer. Az egyik Espinasse tábornok belügyminiszternek május 15-ről a főnökökhöz intézett azon körlevele, melyben felszólitja ezeket, birják rá ha lehet rábeszéléssel, ha nem lehet „más eszközökkel“ is a jótékony intézetek igazgatótanácsait, az ily intézetek fekvő javainak eladására és a jövedelmezőbb állampapirokba (rente-okba) való fektetésére; hozzátevén, hogy a mely intézet jövedelmei szaporitásának e kijelölt utját makacsúl elfogadni nem akarná, attól a kormány megvonandja a segélyezést. E rendszabályban, mely látszólag csupán a jótékony intézetek jövedelmei szaporitását üzte ki czégérül, azonnal felismerte a közvélemény a pénzügyi műtételt, melynek valódi czélja mintegy 500 milliónyi rentének keletet szerezni; a községi vagyont illetőleg minden pillanatban hasonló intézkedéstől tartott, s különösen a papság ugy látszik nagyon fel volt ingerülve. Azt hiszik, a tábornok-belügyminiszter az utóbbi testületnél akarta jóvá tenni a dolgot, midőn junius 14-dikén a könyvekkeli házalás iránt egy körlevelet bocsátván ki, a hatóságok figyelmét a lehető legvilágosabb szavakkal az angol bibliai társulatok működése feletti őrködésre hivta fel.

A január 14-dike óta követett belpolitikai

rendszernek legközelebbi következménye az lett, hogy az nemcsak belől az országban szült közbiztosság és nyugalomérzet helyett bizonytalanságot, szorongatást, és a mi ezekkel együtt jár, a forgalom- és üzletben nevezetes megzsibbadást; hanem kivül azon gyanút is gerjeszté, hogy Franczia ország hasonló intézkedések által európai háborúra tesz előkészületeket.

A kérdések, melyek Francziaország külpolitikai viszonyaiban január 14-ke óta felmerültek, ezen gyanúnak nevezetes táplálékot szolgáltatának.

Még alig telt el hat nap a január 14-ki merénylet óta, még minden franczia az azáltal elöidézett első benyomások befolyása alatt állott, midőn Valevski gróf jan. 20-dikáról gróf Persigny Londonban levő franczia nagykövethez egy sürgönyt küld, melyben annak előrebocsátása mellett, hogy valamint már két előbbeni, ugy a jan. 14-ki merénylet is Londonban készült, azon fötételből indul ki, hogy az Angliában élő demagogok az orgyilkosságot tanná emelték, nyilván hirdetik, s végrehajtását ismételve megkisérlik, s miután azon kérdést tette, vajjon a menedékjog orgyilkosokat védhet-e s azoknak terveit az angol törvényhozás előmozdithatja-e? nem jelöli ugyan ki a rendszabályt, melyet kiván, hanem átalánosan oly biztositékiránt fejezi ki reményét, „melyet — ugy mond — egy állam sem tagadhat meg szomszédjá-

tól, s a melyet egy szövetségestől jogosan lehet várni."

Ugyanazon idő tájban hasonló, ha nem is tartalmú, de legalább hasonló irányú diplomatiai közlések küldettek a brüsseli és turini kabinetekhez, valamint Bernbe a helvét szövetségi kormányhoz, mely közlések szó szerinti tartalma e napig teljes világosságra nem jött ugyan, de a melyek, a mennyire a viszonyokból ítélni lehet, még követelőbb hangon valának tartva, mint az előbbeni sürgöny.

Egy szóval, a franczia kormány szigorúbb őrködési rendszabályok iránti követeléssel állott elő mindazon szomszéd államok irányában, melyekbe a franczia rendőri államrendszer még bevive nincs.

Az eredmény leghamarabb mutatkozott Belgiumban. A kis állam szabadelvű kormánya jól ismervén azon nyomást, melyet a nagy rendőri állam kisebb szomszédaira gyakorolni szokott, sietett jan. 19-dikén a kamra elé javaslatot terjeszteni, egyfelől az 1835-ben hozott, s 1841-ben módosított idegen-rendőrségi törvénynek 1861-dik évig való meghosszabbitása, — másfelől a büntető törvénykönyv azon részének sürgetősségi szempontból való elővétele iránt, melyszerint az idegen uralkodók és kormányok ellen elkövetett büntettek és vétségek miatti keresetek ezentúl hivatalból megkezdendők, mig az 1852. dec. 20-diki törvény azokat csupán magán-vétségeknek

tekinté. A belga kamra mártius elején mindkét törvényjavaslatot elfogadta.

Nem kisebb gyorsasággal igyekezett jóakaratát kimutatni a franczia követelés irányában a helvét szövetségi kormány, melyről már január végén tudva volt, hogy a Genfben lakó menekültek iránt szigorú vizsgálatot rendelt, s az ottani kormánytól részletes jelentést kivánt. Ugy látszik, hogy e jelentés a genfi menekültekre nézve átaljában kedvezőleg ütött ki; azt azonban biztosan megmondani nem lehet, ha vajjon igaz-e, hogy e miatt Párisból egy másik sürgető diplomatiai közlés küldetett Bernbe; hanem az tény, hogy a szövetségi végrehajtó hatalom szükségesnek látta vizsgáló biztosokat saját kebléből küldeni Genfbe, — kimondván mindazon franczia és olasz menekültek beljebbeztetését, a kik Genfben laknak és semmi határozott hivatással vagy életmóddal nem birnak, valamint azokét is, a kik politikai fondorlatokban részt vesznek. — Az e részben vett tudósitások szerint a biztosok tiz menekültet jelöltek ki közelebbi vizsgálat végett, s két franczia kiutasitásra. Ugy látszik azonban, hogy ezen rendszabály egészen függőben maradt a nevezett biztosok és a cantoni végrehajtó hatalom közt e tárgyban felmerült véleménykülönbség miatt, mely utóbbi a szövetségi tanácshoz egy ide vonatkozó emlékiratot intézett, sőt a mint a legujabb tudósitásokból olvasható, a kérdést a szövetségi gyülésnek is eléje terjesztette.

Európa szemei azonban Angliára valának

függesztve. Mitevő lesz a független szigetország, az egyéni szabadság és a menedékjog őshazája, a nagy katonai és rendőri állam követeléseivel szemben? E kérdés minden más időben magába foglalta volna már a feleletet is, de most aggódva tevé azt fel nem egy polikus, oly pillanatban, midőn az egyesült királyság erejét és pénzét már csaknem egy év óta egy távoleső ázsiai háború vette igénybe.

Az első felindulás perczeiben a brit közvélemény hangulata egészen kedvezőnek látszott a franczia czélzatokra nézve. „Meddig fog még a szabad Anglia gyűlhelyül szolgálni mindazon féktelenek számára, kik a szabadsággal visszaélnek“ — dörgé a „Morning Post“ — „Nem Brutus- és Scaevola-féle tett ez — mondá a „Times“ — hanem olyan, mely miatt meg fogják utálni mindazt, a mit a száraz földön democratiának neveznek.“ stb.

Jött azonban Morny grófnak államférfi szájába hasonló körülmények közt épen nem illő pattogós beszéde, jöttek a még pattogósabb katonai feliratok, s a „Morning Post“ azon vette észre, hogy független pályatársai philippicáit nem tóditják. Palmerston lord mindemellett rá adta a fejét, hogy III Napoleon kedvéért billt terjesszen a parlament elé, s ha nem is idegen-törvény iránt mint Párisban szerették volna, legalább a végett, hogy a gyilkosságra való összeesküvés ezentúl mint büntett (felonia) büntettessék, akárki által és akárhol követtetett legyen el; ugyanakkor

azonban jónak látta a kormány felolvastatni egyszersmind Valevski gróf február 6-káról kelt azon sürgönyét, melyben a franczia külügyminiszter csupa vigyázatlanságnak tulajdonitja, ha a katonai feliratok közt némelyiknek hangja nem épen felelt meg a két kormány közötti viszonynak.

III. Napoleon császár kedvéért még többet is megtett a Palmerstonféle kormány. Miután az épen most emlitett bill első felolvasása az alsó házban keresztül ment, a brit kormány febr. 14-kén elfogatta Bernard Simont, azon Londonban lakó franczia menekültet, kit mint fentebb megjegyeztetett, az Orsiniféle párisi perben a vádirat ugy állitott elő, mint a január 14-dikén elkövetett merényletbeni bűntársat. A Párisban hasonló váddal terhelt angol Allsop Tamás, Bernard sorsát ugy látszik csak gyors szökés által kerülé ki. Megjegyzendő azonban, hogy ezuttal Bernard még csupán összeesküvés, és igy az eddigi angol törvények szerint csak vétség miatt lőn vizsgáló biró elé állitva.

Azonban Palmerston lord a Napoleon császár iránt való szerfeletti előzékenység miatt 1858-ban épen ugy hivatalával lakolt, mint 1851-ben, midőn a dec. 2-diki államcsinyt önhatalmulag elismerni annyira sietett. Csak hogy akkor a királynő kényszeritette kilépésre az ősz államférfit; mig 1858 febr. 20-dikán egy alsóházi pártszövetkezés buktatta meg, mely habár nem nagy többséggel is, a ház sajnálatát fejezé ki a felett, hogy a brit kormány, mielőtt az összeesküvés iránti törvények

módositását javaslatba hozta, nem tartá kötelességének a január 20-diki jelentékeny franczia sürgönyre előbb választ adni.

Palmerston bukásával s Derby lordnak kormányra szólitásával el lett döntve az összeesküvési bill sorsa. Bárminő személyes érzelmekkel viseltetett légyen a tory miniszterium egyik másik tagja Napoleon császár és kormánya iránt, Derby lordnak meg kellett emlékeznie, hogy az „ország becsülete“ volt a jelszó, mely őt hatalomra emelte. Eleinte mégis ugy látszott, hogy a Palmerstonféle billt szándoka van előterjeszteni, mihelyt a volt miniszterelnök által kérni elmulasztott kielégitő magyarázatokat megnyerte. A diplomatiai levelezés fonalát tehát ott fogta fel Malmesbury lord, ahol az megszakadt, tudniillik Cowley lordnak február 23-dikán kelt azon tudósitásán, melyben a párisi angol követ jelenti, hogy Valevski gróf csodálkozik, miként magyarázhatták annyira félre az ő január 20-diki sürgönyét, melyben ő csupán az Angliában lévő idegenek egy bizonyos meghatározott osztályát értette. — Erre Malmesbury lord mártius 4-ről Cowley lordnak azt feleli, hogy a brit kormány örvend ugyan Valevsky gróf nyilatkozatán; mindazáltal kijelölni kiván a január 20-diki sürgönyből némely helyeket, melyek, habár félre értés miatt is, Angliában mindenesetre kedvetlen benyomást tettek. — Egypár nem érdemleges közbeszólás után a levelezést Valevski grófnak martius 11-dikén kelt azon sürgönye fejezte be, melyben a franczia külügyminiszter a

Malmesbury lord által kijelölt kifejezésekre vonatkozólag azt mondja, hogy esze ágában sem volt ugy tekinteni az angol törvényhozást, mint a mely a bűnöst tudva védené; hogy a január 20-diki sürgöny keletkeztekor Francziaország annyival inkább fel volt indulva, mivel akkor még Londonban semmiféle intézkedéshez sem nyúltak; hogy a császár ugy vélekedett, miszerint nem őróla, hanem a szövetség megmentéséről van szó; hogy egyébiránt, miután a császár czélzatai félreismertettek, ő felsége kormánya oly szóváltást, mely a két ország méltóságán és jó egyetértésén csorbát ejthetne, tovább folytatni nem akar, hanem merőben az angol nép loyalitására bizza a dolgot.

Ugyanezen időtájban mintegy értesitésül a fenforgó nemzetközi perben „III. Napoleon és Anglia“ czim alatt egy röpirat jelent meg, némelyek szerint magától a császártól, valószinűbben Laguerronnière urtól, melyben némi szemrehányással számláltatott elő, mit tett a császár az angol nemzettel való szövetségért, mely iránt elnökké választatásakor minden pártot ellenséges hangulatban talált; elősoroltattak a keleti háború előtti és utáni események, — a béke feltételek és a fejedelemségi kérdés felett közbejött véleménykülönbség, az angol sajtó sértő hangja, — a császár nyugton maradása, — s végre a császár élete ellen eddig Londonban készült merények. A röpirat egyébiránt semmi kivánatot nem fejezett ki, hanem csupán azon következtetésre jutott, hogy Angliának III. Napoleonnál hűbb és lovagiasabb szövet-

ségese soha nem vo't; hogy ezen szövetség fenmaradását az angol nép józan eszétől reméli; és hogy az előadottak után Francziaország a közvélemény itéletét nyugodtan várja.

A fentebb ismertetett diplomatiai közlések alapján Disraeli ur martius 12-dikén jelenté az alsó háznak, hogy Valevski gróf legutóbbi sürgönye által a két ország közötti viszály mindkét részről tökéletesen és becsülettel meg van oldva; azonban már martius 22-dikén ismét azon tudósitás lepte meg a világot, hogy Persigny ur londoni követi állomásáról visszatér, 24-dikén pedig, hogy helyére Pelissier tábornagy a malakoffi herczeg neveztetett ki.

E kinevezésnek a fenforgó körülmények közt sokkal inkább lehetett háborús mint békés magyarázatot adni. A tory miniszterium látván a nagy ellenszenvet, mely az összeesküvési bill ellen a sajtóban és meetingekben mindinkább nyilatkozott, a nevezett billel felhagyott, s ugy látszik, épen ezen diplomatiai kudarcz volt az, melynek fejébe Persigny ur kárpótlásul nem volt hajlandó megelégedni az angol kormány azon intézkedésével, mely szerint a Bernard elleni vádat az összeesküvésen kivül a gyilkosságbani bűnrészességre is kiterjesztette. Továbbá a brit kormány megtagadta az Orsini-féle összeesküvésben részességgel vádolt s Genuában elfogott angol Hodge-nak Francziaország részéről kivánt kiadatását is, s az

alsó ház ezen megtagadást hangos helyesléssel fogadá.

A malakoffi herczeg aprilis közepén épen jókor érkezett Londonba, hogy tanúja legyen azon megelégedésnek, melylyel az angol nép Bernard Simonnak a gyilkosságbani részvét vádja alól lett felmentetését fogadá. Nehány nap mulva az álladalmi főügyvéd jelenté a parlamentben, hogy a kormány Bernard ellenében az összeesküvési vádtól is elállott. Végre Truelove és Tsorzevski könyvárusok ügyében, kik közül az első ily czimü röpiratért „Igazolható-e a királygyilkolás?“ a másik pedig Pyat Felix franczia menekültnek „Levél a parlamenthez“ czimű röpiratáért fogatott el, s helyeztetett vád alá, ugyanezen hó végén „Sajtóüldözés elleni bizottmány“ alakult, melynek gyülésezései meggyőzhették a kormányt, hogy a megkezdett vádak fentartásában a közvélemény által nem támogattatik. Ezen előzmények után senkit sem lepett többé meg, midőn a nevezett két könyvárus ügyének junius 22-dikére kitüzött tárgyalásán a közvádló az angol kormány nevében kijelenté, hogy ez utóbbi azon tekintetből, mivel a vádlottak kijelenték, hogy gyilkosságra izgatni nem akarnak, s a történt félreértéseket sajnálják, a per további folytatásától eláll.

E szégyenvallások sajgó sebét kevéssé enyhitette Párisban azon körülmény, hogy időközben aprilis 23-dikán a turini kamra hosszú küzdés után, az idegen uralkodók élete elleni merénylet, s a politikai gyilkosság magasztalása megbüntetésére

czélzó, s egyszersmind az esküdtszék módositását tárgyazó törvényjavaslatot elfogadta.

Ily körülmények közt s a franczia félhivatalos sajtó mérges vitáival szemben az europai közvélemény nem minden nyugtalanság nélkül fogadta azon két rendeletet, melyek közül az egyik martius 23-dikáról a tengeri kikötő-városokban minden oly matrózt, ki a hajóhadnál még négy évet nem töltött, s 40 éven alul van, a flottára szólitott; a másik pedig aprilis 29-ről a szárazföldi hadseregbez 42,000 ujonczot szólitott zászló alá az 1856-diki korosztályból. A külföldi lapok azonban még nagyobbmérvü hadikészületekről, különösen a hadi kikötőkben és hadiszertárakban valóságos lázas tevékenységről egymásután hozták tudósitásaikat; s az ezek által támasztott aggodalmakat nem valának képesek eloszlatni sem a „Moniteur“ ismételt meghazudtolásai, mely váltig állitá, hogy a hadseregnek a budget által megszabott létszáma átlépve nincs, — sem a belügyminiszter katonás szigora, mely az „Indépendance“ belga lapot hasonló tudósitásai miatt aprilis 30-dikán kitiltotta Francziaországból.

Ezen hadikészületeknek eleinte más, mint Anglia elleni értelmet adni nem lehetett; a császári kormány azonban időközben megragadott vagy felszitott egy más kérdést is, mely a közfigyelmet másfelé vonta, s egyéb lehetőségre is kilátást nyitott. Értjük a montenegrói-török ügyet.

Valóban a Bosznia és Herczegovina felöli tu-

dósitások az ottani keresztények részéről a mult év végétől kezdve mindig nagyobb mérvben terjedő felkelési kisérleteket jelentének vala. Később bebizonyittatott, hogy a felkelt rajáhkat. Matanovics Péter montenegroi vajda s a herczeg perjanekje, Markovinai Luka és mások által vezérelve „szabad csapatok“ czime alatt a montenegroiak segitik. Danilo herczeg sem a Porta által kért felvilágositásokra, sem az osztrák részről tett észrevételekre kielégitő feleletet nem adván, a zultán kormánya valamint egyfelől a békételenkedő rajáhk panaszainak meghallgatására császári biztost küldött, ugy másfelöl Montenegró irányában kijelentette, hogy ha csak Danilo herczeg a szakadatlanul megujuló betörések ellen Montenegró részéről biztositékot nem nyujt, a kis hegyi országot ostromzár alá veteti. Ezen fenyitésnek teljesen megfeleltek azon seregszállitások, melyek a folyó évi martius hó végétől kezdve, mint látszik, Ausztria engedelmével, Konstantinápolyból vizen a kleki kikötőbe intéztettek.

Ezen haderő-szállitások nem kerülték ki a párisi udvar figyelmét, mely már a mult 1857-dik évi martius hóban a nála látogatást tett Danilo herczeget igen kegyesen fogadta. Ugy látszik, hogy a császári kormány ezen montenegroi ügyet egyenesen a párisi conferentia elé szerette volna vinni elintézés végett, azonban, Ausztriát nem is emlitve, Angliánál e részben kevés hajlandóságot tapasztalván, jónak látta egyedül ideiglenes határszabályozást illető előterjesztésekre szoritkozni. Anglia ez

utóbbi eszme iránt nem mutatkozott épen idegennek, s az ügyet, melyet a franczia kormány csupa határkérdéssé tudott leszállitani, biztosok közbejöttével, rendes diplomatiai uton kivánta elintézni.

Annyival különösebbnek tünt fel, hogy csaknem ugyanazon időben, midőn Europa a „Moniteur“ utján a felmerült nehézségnek ezen diplomatiai megoldásmódjáról értesült, egyszersmind azt is megtudta, hogy Toulonból két sorhajó, az „Algesiras“ és az „Eylau“ egyenesen az adriai tengerre küldetett, sőt egypár nappal később az egész földközi tengeri flotta, a most nevezett tengeren egy kis sétára parancsoltatott.

A két hadihajó küldésének okát nyomban megfejték az események. A török hadsereg egy része, Hussein basa vezérlete alatt Bagnanit kardcsapás nélkül elfoglalván, azon grahovoi kerületbe nyomult be, mely a két fél közt darab idő óta villongás tárgya, — a melyet 1853-ban a Porta részéről Omer basa megszállott ugyan, de Ausztria közbelépte miatt kénytelen volt odahagyni, s a mely felett az 1856-diki párisi congressus megnyitásakor mint látszik, ismét Danilo herczeg gyakorlott némi felsőséget. Május 9-dikén 11-dikén s 12-dikén véres ütközetek vivattak, melyek 13-dikán Hussein basa seregének teljes meg- és szétveretésén végződtek. Ezen esemény a tervezett diplomatiai kiegyenlitésre nézve aggályos következményeket vonhatott volna maga után, nemcsak azért, mivel a montenegróiak a keleti faj- és vallásgyülölet egész vadságával kegyetlenkedtek az

elesett és elfogott török harczosokon; hanem még azért is, mivel a május 13-ki megtámadás a montenegroiak részéről akkor történt, midőn Danilo hg. titkára az ellenséges táboron keresztül a Porta biztosához azért indult, hogy a bonyodalmak vérnélküli megoldását eszközölje, és ezt a feketehegyi csapatoknak tudtára is adta.

A „Moniteur" ugyan igyekezett megnyugtatni a világot, hogy a zultán a Montenegro ellen küldött csapatoknak az ellenségeskedés felfüggesztése iránt már május 14-dikén világos parancsot küldött, azonban mindenki belátta, hogy e körülmény még a megoldást igen kevéssé hozta közelebb. Mert azonkivül, hogy a zultán e parancsa az angol javaslatnak a Porta részéről elfogadását korántsem foglalta még magában, annyi világos, hogy az a további csapat-küldéseket egyátaljában nem rekesztette ki. És most azon kérdés támadt: nem fogja-e a két franczia hadihajó, mely időközben május 21-dikén Raguza elé megérkezett, a még küldendő török csapatok kiszállását gátolni, és ha nem: akkor e felhalmozott haderők nem fognak-e boszút állni a május 13-diki vereségért, melynek hajborzasztó részleteit a zultán az ellenségeskedések felfüggesztésekor még nem is ismerte?

Ezen kérdésekre a bekövetkezett események a vártnál sokkal szelidebb feleletet adtak, a nélkül, hogy a közbejött mozzanatokat, különösen pedig a hadihajók rejtélyes jövését-menését még eddig megfejtették volna. Annyi tény, hogy május végén a Maltában állomásozó brit hajóhadból egy kis

gőzös, a „Coquette“ Raguza előtt megjelent; az is tény, hogy Gravosánál nem sokára hat török gőzös kötött ki mintegy 3600 fegyveressel, megfelelő számu lovakkal és ágyúkkal; szinte tény továbbá, hogy a franczia hadihajó ugyanezen időben Budua felé elevezvén, miután Jurien de la Graviére admiral Cettinjét megjárta, jun. 3-dikán csak a török haderő kiszállása után tért Gravosához vissza; tény végre, hogy a „Coquette“ angol gőzös amint jött, épen oly rejtélyesen távozott el az adriai tengerről, mig jun. 8-dikán a „Polkowe“ orosz fregát érkezett meg Raguzába, hogy, mint hirlék, szükség esetében magát a franczia tengernagy főparancsnoksága alá adja. — Azok, a kik Angliának és Ausztriának a bolgrádi kérdés óta a török ügyekben követett együtttartását vették kiindulásipontúl, azt állitják, hogy Maltában egy brit hajóhad minden perczben indulásra készen állott, sőt némelyek szerint meg is indult, hogy a „Coquette“ gőzöst szükség esetében támogassa, — oly állitás, melynek megerősitését a jövőtől kell várni, valamint annak megfejtését is: minő indokokból hagyta Anglia az adriai tengeren az osztrák lobogót a franczia és orosz lobogóval egyedül szemben?...

Végre a „Journal de Constantinople“ jun. 5-ről jelenté ugyan, hogy a Porta az ideiglenes határszabályozás iránti alkudozások megkezdésére nézve az 1856-diki állapotot (a mikor t. i. Grahovo montenegroiak által volt megszállva) elfogadta, de ezen jelentés sem a franczia tengeri had-

erőnek az adriai tengeren való jelenlétén, sem a zultán részéről a további haderő küldésén nem változtatott semmit.

Ily kétes helyzetben maradt ezen ügy az 1858-diki év első felében.

Történtek pedig mindezek ugyszólván előestéjén azon párisi conferentiának, melynek ismét össze kelle gyűlnie, hogy a párisi békekötés befejezetlenül hagyott munkáját befejezze. A nevezett békekötést aláirt hatalmak ugyanis a szerződés 14—19-dik czikkében a Dunára nézve a szabad hajózás elvét kimondván, — ugyanannak 22—27. czikkében pedig a Dunai-fejedelemségek — t. i. Moldva és Oláhország — ujonnan való szervezésére nyitván kilátást, mindkét munkálat előkészitésére bizottmányokat neveztek ki. Mindkét bizottmány elkészité munkálatát. A dunai hajózás iránt kinevezett, s a parti államok képviselőiből álló bizottmány még tovább is ment mint a franczia kormány szerette volna; az 1857-ik év végén véglegesen megkötvén s a f. é. január 9-dikén kölcsönös kicseréléssel is megerősitvén a dunahajózási szerződést, melyre nézve e szerint a conferentiának a tudomásulvételnél egyéb teendője fen nem hagyatott. — A Dunai-fejedelemségek ujra-szervezésére kirendelt bizottmány pedig egy hosszas előterjesztésben jelentést tett mind a helyszinén tett saját észrevételeiről, mind a két fejedelemség divánjainak azon „ohajtásáról" mely szerint mindkettő a Porta suzerainitása ugyan, de egy közös idegen fejedelem alatt

egyesülni s képviseleti alapra szerveztetni kivánt. A kik visszagondoltak arra, mily zajjal kényszeritette a franczia császári kormány a mult évben a Portát a moldvai választások megsemmisitésére azért, hogy az illető divánok a fejedelemség lakói óhajtásainak hű kinyomatai legyenek, feszülten várták, mit teend az az unio mellett nyilatkozó kétségtelen ohajtásokkal, s a Porta, Ausztria és Anglia kisebb nagyobb mértékbeni ellenzéseivel szemben; noha nem hiányzottak olyanok sem, kik előre gyaniták, hogy Francziaország, csakhogy a formában, t. i a moldvai választások megsemmisitésére nézve nyerjen, a dolog érdemében, t. i. az uniora nézve, már az 1857 augusztusi osbornei látogatáskor engedményt tett. A következés ugy látszik ez utóbbiak nézetét igazolta. Alig értesült ugyanis a franczia kormány a felől, hogy az angol alsó ház máj. 4 diki ülésében Gladstone urnak az unio mellett tett azon inditványa, „mely szerint a ház örömét fejezte ki a felett, hogy a brit kormány meghatalmazottja a párisi congressuson elvben az egyesités mellett nyilatkozott, valamint reményét az iránt, hogy a további tanácskozásoknál a moldva és oláhországi divánok által kifejezett ohajtásoknak kellő suly fog adatni" — kevesebbségben maradt: azonnal sietett a „Constitutionnel" által május 8-dikán nyilvánittatni, hogy Francziaország, noha a havasalföldi fejedelemségekre nézve most is az uniot tartja legüdvösebbnek, a dolgot végletekig vinni nem akarja, hanem a Porta iránti te-

kintetből s az europai béke iránt való figyelemből „kölcsönös engedmények utján“ kiegyezni kész. Mik legyenek ezen kölcsönös engedmények — a „Constitutionnel“ még akkor világosan nem jelölte ki, — csupán annyit mondott egész átalánosságban, hogy bizonyos közös intézmények által két hoszpodár alatt is lehetséges a fejedelemségekbe a dolgoknak olyan rendét vinni be, mely előkészitse, s idővel maga után vonja a két ország által annyira ohajtott uniot.

Minthogy azonban Ausztria és a Porta a Dunai-fejedelemségekre s meglehet, saját érdekeikre nézve is elvileg nem a politikai egyesitést tartották eleitől fogva a legüdvösebbnek, természetes, hogy e két hatalom nem nézett kedvező szemmel az oly tervekre sem, melyek annak előkészitésére valának irányozva; tehát, ha még Anglia is végig velök tart vala, Francziaországnak nem maradt volna egyéb hátra, mint vagy teljesen megveretve lépni vissza egy diplomatiai csatából, vagy a párisi conferentiát feloszlatottnak tekintve, a havasalföldi fejedelemségek szervezését az „eseményekre“ bizni. Az első mód veszélyes lehete III. Napoleonra nézve dynastiai szempontból, miután a császárság e korig a belől nélkülözött, s az utóbbi katonai intézkedések által teljesen elfojtott politikai szabadságért kárpótlásul szüntelen Francziaország nemzetközi tiszteletet gerjesztő állására, s a külpolitikában kivitt sikerre hivatkozott. A második alternativánál III. Napoleonnak nagybátyja esete foroghatott szem előtt, a ki köztudo-

más szerint, bukását főleg annak tulajdonitá, mivel Anglia ellene volt.

Ily kilátások közt nyilt meg hosszas születési vajudások után május 22-dikén a párisi conferentia, mely ugyanazon hó 26-dikán a második, junius 5-dikén a harmadik, 10-dikén a negyedik, 14-dikén az ötödik, 19-dikén pedig a hatodik ülését tartá. A hetedik ülés junius hóban többé nem jöhetett létre, még pedig nem csupán Fuad basa betegsége miatt, hanem, a mennyire a kiszivárgott tudósitásokból tudjuk, egyenesen azért is, mivel ez ideig a meghatalmazottak közt az egyesség nem sikerült. A közeledés csupán a hetedik ülésre jött létre, mely azonban julius 3-dikánál előbb meg nem tartathatott. A mennyire a diplomatiai titoknak eddigi felleplezéseiből a dolog menetelét ki lehet venni, ez abban állott, hogy Valevski gróf az idegen udvaroknál lévő franczia képviselőkhöz nagyon békés hangú körlevelet küldött, melyben erősen állitotta volna, hogy Francziaország benső helyzetétől s kormánya szándokától semmi sincs távolabb, mint a harczias czélzatok; a midőn aztán az angol meghatalmazott a conferentiai többi hatalmak nevében is, az illető kormányok méltósága minden csorbulása nélkül tehette a 7-dik ülésben azon nyilatkozatot, hogy a hatalmak Francziaország kivánataira méltányos tekintettel leendnek. Akármint legyen a dolog, annyi bizonyosnak látszik, hogy ez időtájban Anglia bizonyos közvetitő állást foglalt el egyfelől Franczia- és Oroszország, másfelől Ausztria és a Porta kö-

zött; sőt ha a tudósitásoknak hinni lehet, épen angol eredetü azon, végre csakugyan létre jött egyezmény is, melynek főbb vonásai: két hoszpodár ugyan, de a divánok által választva; külön divánok, azonban a fejedelemségek közös ügyeire nézve egy államtanács forma senatus vagy központi bizottmány Foksánban; ezenkivül közös legfőbb törvényszék; választási census; miniszteri felelősség; „Egyesült fejedelemségek" nevezete; s a két fejedelemségek lobogóján közös jelvény. Mindezekről, miután a félévi visszapillantás határain túl vannak s hivatalosan majd csak az egyezmény kicserélése alkalmával lesznek köztudomásra juttatandók, ezúttal bővebben szólni felesleges.

Mondók fentebb, hogy a január 14-dike óta a belpolitikában alkalmazott rendszabályok, különösen a katonai elem túlsulyra emelése, a közbiztossági rendszabályok és a többi, a mellett, hogy az országban nyugtalanságot, szorongást, s a mi ezekkel együtt jár, üzlet-pangást idéztek elő, másfelől a külföldben azon gyanút gerjesztek, hogy eféle rendkivüli intézkedéseknek csupán egy nagy háboru előestéjén van értelmök. Láttuk, hogy ezen felfogásnak nem csekély táplálékot nyujtottak a lefolyt évben előfordult külpolitikai események. A mi a belkormányzatot illeti, ugy látszik, Napoleon császár belátta annak tanácsosságát, hogy a szétpattanásig feszitett húrokon valamint tágítson. Innen magyarázzák, hogy Espinasse tábornokot a belügyminiszterségből elbo-

csátván, jun. 15-dikén helyére Delangle urat a párisi főtörvényszék elnökét nevezte ki; és hogy junius 25-dikén Algir és a többi gyarmatok miniszterségével az ellenzékies hajlamáról és szabadelvüségéről ismeretes Napoleon herczeget bizta meg. Hogy magán az eddig követett rendszeren fog-e lényegesebb változás történni, e kérdésre csupán a jövő felelhet, miután Napoleon császár maga, nemcsak uralkodik, hanem kormányoz is egyszersmind.

Külpolitikájában a második császárság most sokkal nagyobb talány mint valaha. A keleti háború alatt kötött, s az europai civilisatióra nézve egyedül üdvözítőnek kikiáltott nyugoti szövetség mai napig is fenáll legalább névben; ez azonban nem gátolta Napoleon császárt, mint láttuk, hogy a csatornán tuli szövetségest oly oldalról támadja meg, melyre az legérzékenyebb, a franczia rendőri államrendszert rá akarván parancsolni a szabad Nagybritanniára. A kisérlet nem sikerült s Napoleon császár Anglia ellen kardot nem rántott ugyan, de katonai rendszabályai, a franczia hajóhad szaporitása, s az ország partjainak és hadi kikötőinek szakadatlan erősitése által oda vitte a dolgot, hogy az utóbbi kénytelen egyik kezét ugy szólván mindig a kard markolaton tartani. — A keleti háboru Törökország függetlenségének és épségének megmentése végett lőn kezdve. A háborús Anglia, szövetségese kedvéért kénytelen volt előbb befejezni, semhogy a feladat alaposan

meg lett volna oldva; s abban, a mi a párisi congressus óta történik, Francziaország rendesen inkább egyetért azokkal, a kik ellen harczolt, mint a kikkel szövetkezve volt. Különösen kérdésbe lehet tenni: mit akar a császári Francziaország elérni a Dunánál és az adriai tengernél?... Azon magasb eszme vezeti-e, hogy a keleti kérdést fokonként, és keresztyén értelemben kell megoldani; vagy a mit a Dunai-fejedelemségekben és Montenegro irányában tesz, csupán azért teszi, hogy egy nagyhatalomnak kedvére cselekedjék, egy másiknak pedig minél több alkalmatlanságot szerezzen; vagy végre csupán arra való-e az egész, hogy a közvéleményt az országban a belügyektől elvonván, kifelé foglalkoztassa, s hogy a hirszomjas nemzetnek, melynek az egyhangúság még a boldogságban sem tetszik, kivül emotiokat szerezzen?...

Mondók fentebb, hogy sokkal közeleb állunk az eseményekhez, semhogy emberekről és dolgokról biztosan itéletet mondhatnánk, de ez a jelen visszapillantásnak, mely mostani terjedelmével a kiszabott határt már régen átlépte, nem is czélja. Egészben tekintve a császári politikai rendszert, azt hiszszük, hogy ha III. Napoleonnak sikerülend azt az eddigi irányban végig vinni, uralkodási pályájára vissza tekintve, el fogja mondhatni magáról Augustussal: „equid ego vobis videor vitae commode peregisse“; és hogy annak folytatása megkivánja, hogy utódjára ne csak a napoleoni név szálljon örökül, hanem a napoleoni lángész is.

* * *

Anglia.

Midőn az angol nemzet megunta a franczia császár követeléseire hallgatni, a parliament túladott a Palmerston miniszteriumán. —

Valewski gróf januar 20-ki sürgönye elmondván, hogy a január 14-ki merény Angliában terveztetett, s hogy a menekült demagogok az orgyilkosságot tanná emelték, mély nehezteléssel kérdezi: védheti-e a menedékjog a dolgok ilyen állapotját? Be kell-e fogadni az orgyilkosokat vendégszeretőleg? Előmozdithatja-e terveiket az angol törvényhozás, s védhet-e tovább is oly egyéneket, a kik flagrans tettek által jogon kivüli állapotba helyezik magukat, s az emberiség kebeléből kitaszitást érdemelnek?

Ezen megtámadó modorban irt kérdések után, Valewski gróf polemiája két, félig eltakart de mégis kivehető követelésben végződik. Először, hogy a létező törvények szigorát alkalmazzák a január 14-ki merényben közelebbi vagy távolabbi bünrészességgel vádolt egyénekre; másodszor. hogy az idegen-bill módositassék.

III. Napoleon még január végén kézbe szol-

gáltatott egy óriás pörre szükséges mindennemü adathalmazt. Nem hiányzott a szellemi bünsegédeket constatirozó névlajstrom is, nem semmi azon figyelmeztetésekből, mellyek erélyt sürgettek, az óvatosságot gyanusiták, az angol ösintézményekre homályt vetettek, s a nemzeti büszkeséget sérték.

Alig szünt meg a Moniteur a katonai nyilatkozatok közlésével; még fris emlékezetben élt Morny grófnak a senatusban tartott ingerlő szónoklata; még nem feledte el a city Persigny gróf leczkézéseit; még beszélték a clubbokban, hogy franczia tábornokok mondák Angliát zsiványbarlangnak; még viszhangzott a szigetkirályság egyik szélétől a másikig Cowley lord értesitése, hogy a franczia császár igen ingerült s ha a kormány nem mutat előzékenységet, a háboru lehetséges; még minden körülmény együtt hatott arra, hogy az angol miniszterium engedékenysége a meghunyászkodás szinét hordja magán, midőn Palmerston lordnak a január 20-ki sürgöny irányában határozott állást kelle elfoglalnia.

A lord multja és népszerűsége feljogositák a közvéleményt annak hivésére, mikép az angol törvények értelmében pör indittatik ugyan a bünrészesség vádjába esettek ellen; de nem fog a létező törvényekben, idegen megrendelésre, módositás történni.

Azonban Palmerston lord február 4-kén jelenté az alsóházban, hogy a közelebbi hétfőn a gyilkosság végrehajtása iránti összeesküvésekről

szóló törvények javitása végett billt akar előterjeszteni.

Ez a február 8-ki ülésben meg is történt; éppen azon nap, mellyen Espinasse tábornok a „belügyek és közbiztosság“ miniszteriumának élére állott, és Francziaország talpig fegyverbe öltözék, hogy künn és benn egyaránt imponáljon.

Közöljük a bill szövegét.

1) Minden személy, ki a nagybrittaniai és irföldi egyesült királyság belsőjében, vagy Jersey, Guernsey, Alderney, Sark és Man szigeteken egy vagy több személlyel esküszik össze, — akár e királyság és a szigetek határain belől, akár azokon kivül legyenek, — azon czélra, hogy gyilkosságot kövessen el, akár ő felsége birtokán, akár azon kivül. árulás (felonia) bűnébe esik, s hogy ha a bűn rábizonyul, legalább 5 évtől élethoszszig terjedő deportatiora, vagy legfelebb 3 évre terjedhető kényszeritett munkával egybekötött vagy a nélkül való fogságra itéltetik. 2) Minden személy, a ki ezen királyságban s a nevezett szigeteken tartózkodik, s ki bármely más személyt, a ki ezen királyságban s a nevezett szigeteken tartózkodik, arra beszél rá, arra izgat vagy kér, hogy gyilkosságot kövessen el, akár ő felsége birtokain, akár azokon kivül, árulás bűnébe esik s legfelebb 5 évi vagy élethosszig tartó deportatiora vagy legalább 3 évre terjedhető kényszeritett munkával egybekötött vagy a nélkül való fogságra fog itéltetni 3) Minden, a jelen törvény értelmében árulással vádolt személyt a királyság bármely gróf-

ságában vagy helységében, a hol találják, ugyanazon módon lehet elfogni vagy megbüntetni; ezen árulási büntény, mellyel vádoltatik, akár e grófságban vagy helységben, akár másutt követtetett el. 4) Minden, a jelen törvény értelmében inditott pörben, hol azon tervről van szó, hogy egy vagy több idegen országban gyilkosság hajtassék végre, gyilkosság alatt akármely személy megölésének ténye értetik, akár ő felsége alattvalója legyen, akár nem, ugy hogy ha ezen egyén halála az egyesült királyság birtokain történt volna, e királyság törvényei szerint gyilkosságnak tekintetnék.

Mielőtt derekas vitatásra került a dolog, több parliamenti tag akarta tudni: hogy III-dik Napoleon császár milly indoknak hódolt, milly czélt tartott szeme előtt, midőn az angol-ellenes szellemü katonai demonstratiokat a Moniteurben megjelenni engedé? Fenyegetés volt-e az, vagy csak meggondolatlanság? A külügyminiszter igérte Valewski gróf erre vonatkozó sürgönyének közlését, s az a február 9-ki ülésben fel is olvastatott.

A sürgöny február 6-kán kelt, Persignyhez volt intézve s igy hangzék:

„Gróf ur! Nem kerülte el figyelmemet, a mit ön azon hatásról ir, mellyet a hadseregtől származott néhány üdvözlő feliratnak a Moniteurben közrebocsátása okozott, s jelentést tettem arról a császárnak. Tudja ön a nézeteket, mellyekből kiindulva tettük a január 14-ki merény alkalmával tudva levő lépéseinket ő brit felsége kormánya irányában, mennyire igyekeztünk, midőn

támogatását kértük, hogy még szinét is kerüljük, mintha részünkről nyomást akarnánk gyakorolni. Közléseink mind bizalmat fejeznek ki azon kormány lóyalitása iránt, s tiszteletet az általa teendő kezdeményezés iránt ez ügyben, s ha azon lelkes nyilatkozatokban, mellyekben a hadsereg hűségét tolmácsolá, talán oly szavak fordulnak elő, mellyek Angliában benyomást tőnek, mintha más érzelemtől is volnának áthatva: ez esetben annyira ellenkeznek azon hanggal, mellyen a császári kormány mindenkor szólott ő brit felsége kormányához, hogy nem lehet egyébnek tulajdonitani azok közrebocsátását, csupán az adressek feles száma által okozott vigyázatlanságnak. A császár meghagyja önnek, mondja el gróf Clarendonnak, mennyire sajnálja e dolgot. Felhatalmazom önt, hogy a külügyi államtitkárral közölje e sürgönyt másolatban."

Bizonyos, miként nem vigyázatlanság miatt, de a szenvedélyektőli elkapatásból nyittatott hely a Moniteurben a katonai fenyegetéseknek.

Vagy nem volt-e hasonló szellemü Morny gróf és a császár legbiztosabb köréhez tartozók beszéde?. Nem szakittatott-e félbe a katonai feliratok közlése s később ujra megkezdeték, minthogy gondolkoztak a tárgyról, akarták az okozandó hatást, mellyet megfélemlitésnek képzeltek. Számitásuk csalt.

Azonban történt bármiként, loyalisabb elégtételt alig lehetett kivánni, mint a minőt a

nemzeti büszkeségnek a február 6-ki sürgöny nyujtott.

Tetszéssel fogadá a parliament; de a szivekben megmaradt a boszankodás; mert az angol nem a gerjedelmek népe, nem hányatik gyorsan változó érzésektől, s a melly benyomás kedélyébe fészkelte magát, az hoszasan él és működik.

Már a február 9-ki vitatásokból sejthető volt, hogy a billnek minden pártárnyolatban lesznek ellenzői.

A későbbi ülésekben fölhozattak III-dik Napoleon császárnak a juliusi dynastia alatt tett olly lépései, mellyek a Palmerston billje szerint végső szigorral lettek volna büntetendők. Emliteték, hogy I. Napoleon is dijt tüzött volna Welington meggyilkolására.

Február 16-kán pedig Griffith azon kérdést intézte a miniszter-elnökhöz: megkeresi-e a franczia kormányt az angol kormány az iránt, hogy a katonai adressekre vonatkozó sürgönyt a Moniteurben nyomassa ki? Palmerston lord azt felelé, hogy nem; s inté a parliamentet, ne hozzák kérdés alá a szövetséget a folytonos támadások által Napoleon császár kormánya ellen.

Szintén 16 kán Gibson bejelenté az alsóházban, hogy az összeesküvési billt illetőleg módositványt fog előterjeszteni. E módositvány lényege imez: „A ház sajnálattal hallá azon állitást, hogy a franczia császára ellen intézett ujabb gyilkolási merényletek Angliában foraltattak. Az illy gonosz merények irányában utálatát jelenti ki a

ház; kijelenti egyszersmind, hogy a büntető törvényben netalán létező hiányokon kész segiteni, mihelyt e hiányok létezése kellő vizsgálat után ki lesz mutatva. Más részről azonban nem titkolhatja el a ház sajnálkozását az iránt, hogy ő felsége kormánya, mielőtt az összeesküvés iránt fenálló törvények módositását javaslatba hozta, nem tartá kötelességének előbb a január 20-ki jelentékeny franczia sürgönyre, melly a parliament elé volt terjesztve, választ adni.

Első pillanatra kevesen fogták fel Gibson módositványa horderejét.

Február 20-án, midőn az előterjesztetett, Palmerston kormánya legkisebb aggodalmat sem mutata. Félre lön vezetve a bill első felolvasásakor nyert nagy többség által; holott illy természetü kérdéseknél az egyszerü elvetés nem csak tapintatlanság, de az angol miniszterek hibáztatása helyett, a franczia császár ellen intézett egyenes provocatio lett volna.

Palmerston nem kimélt semmi fáradtságot megmutatni, hogy billje teljességgel nem sérti a a menedékjogot, nem is „idegen bill", hanem az angol alattvalókra és idegenekre egyaránt alkalmazandó büntető szabályokat tartalmaz. De a különböző párttöredékekből alakult ellenzék óvakodott a kérdés érdemére kiterjeszkedni. A nemzeti becsület lön előtérbe tolva. Olly küzdtér, mellyen egyesülhettek Disraeli, Gladstone, Russel, Roebuck; a toryk, peeliták, szabadelvüek és radica-

lok. A vén miniszterelnök az ifjukor nyers szenvedélyességével támadta meg ellenségeit, védte eljárását és a január 20-ki sürgönyt, mely nem Anglia, de a menedékjoggal visszaélő menekültek ellen emelt vádat. A lord figyelmezteté a házat, hogy a nemzeti becsület nevében ütött zaj csak parliamenti csel, csak a miniszteri padokra vágyakozás, s inté a többséget: ne engedje magát oly ármányok által, miket ő leleplezni fog, könyelmüen rászedetni. Hasztalan erőlködések! A többségben több méltóság volt, mint a lord polemiájában. A bill elvetteték, még pedig olly módositvány elfogadásával, melly a miniszterium eljárását a január 20-ki franczia sürgönyre nézve határozottan roszalta.

Másnap a bukott kormány beadá lemondását.

A királyné Derby lordot bizta meg az uj miniszterium alkotásával.

22-kén a lelépett Palmerston igazolni kivánta magát.

Mondá, hogy Clarendon utasitást adott Cowley grófnak szóvali előterjesztésekre, a január 20-ki sürgöny által felingerült hangulat iránt. Ez meg is történt. Most tanácsos nem vala többet tenni.

Tehát a császár ingerült volt? elébb szóval kellett oda hangolni kedélyét, hogy Nagy-Brittania kormánya a franczia kormány sürgönyére választ irni merhessen?

II-dik Jakab miniszterelnöke nyilatkozott-e a február 22-ki parliamenti ülésben arról, hogy

mi módon kell XIV-dik Lajossal a közügyeket intézni?

Valóban Palmerston lord mentsége megfoghatlanabb, mint tette.

A tory miniszterium mérséklett, de eléggé férfias hangon válaszolt a január 20-ki sürgönyre.

Nem tartá szükségesnek „a gyilkosság végrehajtása iránti összesküvésről" billt terjeszteni a parliament elé.

A régi törvények alapján pör alá fogatta a január 14-ki merényben részvéttel vádolt Bernardot, és a királygyilkolás tanát oltalmazó gyalázatos röpirat kiadóit.

Mi lön a közkereset eredménye: szemlénknek franczia-országi rovatában már említve volt.

Szigoruabban nem toroltathatott volna vissza a Moniteurben szereplő ezredesek eljárása, s félünk, hogy az esküdtszék inkább tekinté magát megbántott angolnak, mint részrehajlatlan bírónak; de Napoleon, kinek ingerült hangulatától rettegett Palmerston, most önmérsékletének olly fényes jelét adá, mintha az Angliával barátság az ő szeme előtt mindenek fölött álló kérdés volna, s utána mindjárt fontosságban a tory-miniszterium megszilárditása következnék. —

E miniszterium, melly a külföld irányában bátrabb, és Anglia méltóságát inkább föntartó volt mint elődje; a belkérdésekben is szabadelvübb akart lenni. Torykból állva, a peelitákra és a haladási párt különböző árnyalataira számitott. Törekvése nem az vala: hogy a tory-elveknek sze-

rezzen diadalt; hanem, hogy az ellenzéket fegyvereitől foszsza meg, mint megfosztá Palmerstont népszerűségétől.

Kezébe vette a volt miniszterium által szőnyegre hozott billeket, és a reformereknek kedvezőbb módositásokkal terjeszté elő.

Ha kisebbségben maradt, nem volt kényes és tulérzékeny.

Minden derekas harczot kerülve, ha a csatározás hevessé lön, önként vonult vissza javaslataival, s annak a mit egész összefüggésben elejtett, egyes pontjait külön resolutiók alakjában inditványozta, és midőn elfogadtatának, ismét billbe csoportositva, szavaztatá meg a házzal.

Illy eljárás csak akkor nem veszélyes a kormányra nézve, mikor az ellenzék szintén heterogen töredékekből áll, s nem bir sem szigoru elvvel, sem fegyelemmel.

A belkérdések közt legnagyobb érdekkel birt az India-bill. Ezért szólunk arról külön és részletesen.

A világ minden iparvállalatai közt legcsodálatosabb fejlődése, legnagyobb hatalma és legvéletlenebb bukása a „Keletindiai társaságnak" volt. 1600-ban nehány londoni kalmár szabadalmat nyert Erzsébet királynétól Keletindiával kereskedést üzni. Csak 720 ezer pforintnyi tőkével és öt hajóval kezdették meg üzletöket. Szerencse követte az első lépést. Vagyonukkal növekedék tekintélyök, s hamar nyertek jogot arra, hogy kormányzót és directorokat nevezzenek ki, törvények

Mihelyt tehát Angliának keletindiai birtoka a gyökerében rosz rendszer alatt bármi okból koczkáztatva lön; mihelyt az anyaországnak a gyarmat védelmezésére vérét és pénzét pazarul kellett ontani: természetes vala, hogy a rendszer maga fog a szenvedett kárért áldozatul esni.

A sypoi-lázadás akármely párt miniszteriumát találja a hatalomban, a keletindiai társaság politikai jogainak megszüntetését eredményezte volna.

Palmerston lord sem vonhatta ki magát e kényszerűség alól.

Az alsóház február 12-ki ülésében engedelmet kért az indiai bill előterjesztésére. „E bill czélja — szólt — India kormányzását a keletindiai társaságról a koronára ruházni át. A körülmények igazolják ez elhatározást, s nem kell gondolni, mintha a társaságot valamely hibáért büntetni akarnók. Sőt a társaság mindenkor bámulandó példája lesz a vállalkozási szellemnek, melly szerint egy maroknyi brit kalmár az emberi művelődés legrégibb székhelyeit megtudta hóditani, és engedelmességben tartani volt képes. De a kettős kormányzás rendszere a kiállott crisis alatt igen alkalmatlannak mutatkozott, s ő felsége miniszteriuma tovább nem viselheti a felelősség terhét olly tettekért, mellyek nem esnek teljesen kormányi ellenőrzés alá. Aztán figyelmet érdemel azon tekintet is, hogy ő felsége neve nagyobb varázst gyakorol Indiára, mint egy társaság tekintélye.“

Inditványozta tehát Palmerston: töröljék el a directorium és részvényesek testülete hatóságát,

s a korona által kinevezendő, nyolcz tagból álló tanácsot adván mellé. A tanács 8 oly tagból áll, kik közül 5 vagy director volt, vagy Indiában szolgált. Nyolcz évre neveztetnek ki, de ugy, hogy minden 2 évben sorban kétkét tag kilép. A végeldöntés az elnököt illeti; a tanácsosok az elnök határozatai ellen a jegyzőkönyvbe igtathatják tiltakozásukat, de vetojuk nincsen. Csak az indiai jövedelmek fölemelését illető javaslatokra nézve szükséges az elnöknek legalább 4 tanácsos hozzájárulása. Az elnöknek miniszteri fizetése le z; a tanácsosok közül mindenik 1000 font sterlinget kap évenként. A tanácsosok ki vannak zárva az alsóházból, hogy a pártok befolyásának ne legyenek kitéve. Az elnök azonban a parliamentnek felelős kormánytag, ki mellé egy titkár is lesz adva. Az indiai hivatalok a régiek maradnak. De minden polgári hivatal csőddel összekötött vizsgálat után töltetik be. A katonai állomások kinevezése meg van osztva az elnök és a 8 tanácsos közt. Bizonyos számu cadeti állomás fel van tartva az Indiában szolgált tisztek fiainak. Az indiai hadsereg ezentul is benszülött és europai hadseregekből áll; az utóbbiak a koronának rendelvék alá, minden tekintetben egyenlő lábon rendeztetvén a benszülött sereggel. Azon tisztek, a kik az áttételt nem szeretik, beadhatják lemondásukat. —

Ezek az uj rendszer alapvonalai, végzé beszédét Palmerston A kettős kormányrendszer megszüntetése közkivánat. A parliament szintugy képes Indiát kormányozni, mint a directorium. A

mi jó történt eddig India érdekében, mind a parliament és sajtó sürgetésére jött létre. A gondviselés nem azért adta India sorsát Anglia kezébe, hogy néhány közép osztálybeli uri ember el legyen látva, hanem, hogy az emberiség polgárisodása előmozdittassék.

Palmerston lord billje a keletindiai kereskedelmi társaság hatalma fölött törte el a pálczát.

Valóban megindító volt ezen urak helyzete.

Alig félévvel előbb a világ legalább olly joggal tarthatta volna őket a királyok csoportozatának, mint Pyrrhus követe a romai senatorokat. Nem volt koronájok és trónjok, bibor helyett fekete kabátot öltének magukra, s a fejedelmi palota disztermét irodáik egyszerű szobái képviselték; de drága kövekkel boritott királyok élete és hatalma függött szeszélyeiktől, bírvágyuktól, dicsszomjuktól. Uralkodók, kiknek nagyobb országuk volt, mint Europa másodrendű hatalmasságai közül bármelyiknek, lesték ezen igénytelen külsőjű urak mosolyát, rettegték hatalmát s Europa népességének felét megközelité a kereskedelmi társaság alattvalói és védenczeinek száma. A magas helyzet varázsa Calcuttától és a Vilmos erődtől London belvárosáig szétterjedt. A directorium udvarának tagjai, bár hatáskörük megnyirbáltatott, roppant tekintélyű egyének voltak, kik magas szemöldeikkel tudtak imponálni gazdagnak és szegénynek egyaránt.

Februar 12-ke megtörte gőgjöket.

Alázatos kérelemleveleket irtak a parlia-

mentlhez, informálák a szónokokat, meetingeket gyüjtöttek össze, a sajtót mozgásba hozták, jártakkeltek a reformerek közt, s még az általuk lenézett chartisták rokonszenvét is vadászták, csakhogy Keletindia feletti uralkodásuk napjait meghosszabbíthassák.

Czélt nem érhettek: de annyi hatásuk még is volt, hogy a közönség kezdé Palmerston indiabilljét a megbukástól félteni, s midőn a lord az összeesküvési bill miatt megbukott, sokan olly véleményben voltak, hogy szándékosan idézte a krisist elő, inkább akarván e kérdés mint az indiai reformjavaslat által elesni tárczájától

Egyébiránt a radical párt azért sem óhajtotta India kormányzását a társaságról a királynéra tenni át; mert félt, hogy a miniszterium, a számos kinevezések és a roppant patronatus által befolyását Anglia parliamentaris rendszerét veszélyeztethető fokig emelheti.

Nem volt tehát könnyü a Derby-kormány feladata, midőn a keletindiai ügy megoldását kezébe vette.

Derby lord a felsőház martius 1-jén tartott ülésében politikája programmját kifejtvén, Indiáról ekként nyilatkozott: „Mig a szerencsétlen háboru tartani fog, az országtól uj áldozatokat igénylend; de biztosan reméllem, hogy annak hamar vethetünk véget. Eddig is sokat tevénk, s ugy hiszem, már a vég kezdetéhez értünk. Sir Colin Campbell hős kardja s bátor bajtársainak vitézsége nem sokára a világ ezen részének békéjét helyreállitand-

ják. Semmi kétség, hogy a forradalom megtörve van, s midőn teljesen legyőzetni fog, akkor a kormány kötelessége leend ő felsége nagy számu indiai alattvalóit kibékíteni.

A lord e nyilatkozatát közönségesen arra magyarázták, hogy a Palmerston-féle billt elejtendi, s csak a hadjárat befejeztetése után hiszi az időt elérkezettnek, Keletindia ujra-szervezése felől javaslatot terjeszteni a ház elé.

Csakugyan ez is volt a szándéka.

A directorium örvendett, hogy helyzete már nincs többé fenyegetve.

De a közvélemény a rögtöni szervezés mellett volt, s a tory-kormány inkább ügyelt a népszerüségre, mint a parliament vonakodására. Midőn tehát Palmerston lord az alsóház martius 12-ki ülésében kijelenté, hogy nem hagy fel az általa iuditványozott India-billel, s annak második fölolvasását april 22-ére halasztja, a Derby kormány határozott lépésre érzé magát indittatva.

Csakhamar tehát Disraeli a ház elé terjeszté a toryk India-billjét. Ez magukra az elvekre nézve tökéletesen egyezett a Palmerston lordéval; de a kormányzási szervezet egyik lényeges pontjára nézve különbözött. Palmerston t. i. a királynétól az indiai ügyek vezetésére megbizott miniszter mellé — mint már láttuk — szintén a korona által kinevezendő 8 tanácsost adott. Disraeli a tanács tagjainak számát 16-ra emelte, kiknek fele a kormánytól nyerne kineveztetést;

fele pedig részint a kereskedelmi társaság részvényeseinek gyülése által vala kineveztetendő; részint Anglia 5 nevezetesebb iparüző városa szavazatának köszönte volna helyzetét. Kétségtelen, hogy a tanács összealkotásának ezen módja igen bonyolitott volt; de viszont valószinű, miként, ha létesül, Angliának keletindiai érdekei jobban képviseltettek volna mint a Palmerston tervezete szerint. Azonban mentől kevésbé függött a kormánytól e tanács szellemére hatás, miután a tagok fele kinevezés helyett választás által nyerte helyzetét; annál valószinűbb vala, hogy az indiai miniszternek állása nehezittetik, s közte és a tanács közt gyakori véleménykülömbségek, sőt összeütközések is kerülhetnek elő. Szóval, a bill e pontjának egyaránt szembeötlő volt a jó és rosz oldala.

A parliamentre és a sajtóra a rosz oldalok hatottak élesebben. Maga az öt város is, melly nevezetes jogban részesitteték, semmi sulyt sem helyzett arra.

Disraeli, ki politikai pályáján sokszor volt megtámadtatva, a ház általános vi-szatetszését eleinte nem hitte sem elég határozottnak sem elég tartósnak.

De rendre alkalma lőn az ellenkezőről meggyőződni.

Már az alsóház april 12-ki ülésében Russel lord az indiai billre vezette át a vitatkozást. „Ha második felolvasásig mehet e bill — szólt — tekintve az erős roszalást, mellyel találkozott, megbukása majdnem kétségtelen. Legjobb lenne, ha

a ház valamiféle határozatra jöhetne a nélkül, hogy e tárgy bill alakjában terjesztetnék elő. 1813-ban előleges határozatokat indítványozott a kormány, mellyeket az összes ház bizottmányában elfogadtak. Illy eljárás volna a jelen esetben is legjobb. Részemről, ha szükséges, kész vagyok olly resolutiókat indítványozni, mellyek India kormányzását illetőleg egy törvényjavaslat alapjául szolgálhatnának" Disraeli igen czélszerűnek tartá a lord indítványát, s elismerte, hogy a közjó érdekében van. De mivel az előbbi kormány billt terjesztett elő, s a házban az a nézet volt uralkodó, hogy kivánatos dolog azonnal munkához fogni: a mostani kormány is bill alakjában terjeszté elő javaslatát. Egyébiránt semmi kifogása nincs ellene, ha a kormány nevében határozatok indítványoztatnak. E tárgynak mielőbb vitatás alá kell jönnie, s részéről e czélra határidőt javasol kitűzetni, hétfőhez két hétre. Miután Palmerston megtámadta Disraeli billjében a rosz szervezetet, Hall a Russell által kijelelt térre vezetvén vissza a vitát, kérdé Disraelitől: Szándékszik-e felhagyni billjével? Disraeli azon nyilatkozatot tevé, hogy nem akar felhagyni; mert azt hiszi, hogy a ház, vitatás után, módosítva is elfogadja.

April 30-kán megint szőnyegre került India ügye. Vane lord elhalasztást indítványoza. Milner Gibson: a ház eléggé tájékozva van ez ügyben, vagy legalább módjában áll tisztába jönni, mikép rendezhetni legjobban az Indiára nézve legczélszerűbb kormányformát Palmer-

ston lord: nemcsak az ország érdekével, hanem az alsóház becsületével és méltóságával sem férne egybe, e tekintetben visszalépni és semmittevésre határozni el magát. Részéről kész az inditványozandó resolutiók tárgyalásába bocsátkozni, s őszinte ohajtása, hogy azokat, a mennyire lehet, az értelmes törvényhozás alapelveivel öszhangzásba hozza. Stanley: a halasztás nem kevesíti a nehézségeket. 1859-ben ugyanannyi lesz a levivandó akadály, mint most. Azt állitják, hogy csak erős kormány foglalkozhatik e kérdéssel. De erős lehet valamelly kormány az általános politikára nézve, s még sem következik, hogy képes legyen a közvéleménynek Indiát illetőleg irányt adni; mert India csak kevés embert érdekel a parliamenten kivül, s egyedül a rendkivüli körülményeknek tulajdoníthatni a szokatlan érdekeltséget, melly Indiára nézve most a közvéleményt izgatásban tartja. Ezen érdek azonban elenyészik, mihelyt a viszonyok visszaesnek a régi kerékvágásba. Verni kell tehát a vasat, mig meleg.

Disraeli az april 30-ki ülés előtt már elállott volt a billtől, s áttért a ház elé terjesztendő egyes határozatokra, mint könnyebb megoldási eszközre. Az indiai miniszter mellé rendelendő tanács alakitásának bonyolitott módjáról a párt-értekezletekben lemondott, s ez által előre is biztositá olly pártvezérek szavazatát, kik különben ellene nyilatkoztak volna. Az april 30-ki ülésen tehát szavazásra kerülvén a sor, Vane lord inditványa 447 szavazattal 57 ellenében elvettetett. Ezzel

halálitélet mondatott az annyi dicsőséggel és tévedésekkel kormányzó kereskedelmi társaságra. A szavazás után Disraeli a következő határozatot inditványozta: India kormányzását a koronára kell átruházni. Mangles még védé a kereskedelmi társaságot, melly 150 millió alattvalót szerzett Angliának. Horsman egy pontra teszi figyelmessé a házat, mellyet eddig szem elől eltévesztettek: hogy t. i. ha a koronára lesz átruházva India kormánya, Anglia kénytelen fedezni az indiai deficitet. Gladstone pedig a keletindiai társaság hitelezőinek állására fordítá a ház figyelmét, kik a rendszer változásával a biztositékot látják csökkenni. Disraeli kijelenté, hogy a hitelezőknek, az uj rendszer szerint, hasonló biztositékuk lesz, mint volt India jövedelmeiben. S a kormányzás átruházása a koronára nem fogja uj adóval terhelni Angliát. Rövid vita után Disraeli resolutiója elfogadtaték.

Miután a főkérdés diadalmasan keresztül vitetett, s a tanács szervezése, melly még küzdelmeket idézett volna elő, Disraeli által a palmerstoni bill alapjára tétetett vissza, nincs szükség a többi határozatokkal olvasóinkat fárasztani.

A parliamenti viták eredménye az volt, hogy a többséget nyert egyes resolutiókból egész bill készittetett, lényegében a Palmerstonéhoz hasonló, s a Derby miniszterium, ha nem is mindig méltósággal, de a végeredményben ragyogó szerencsével oldá meg azon nagy ügyet, mellyet Palmerston szőnyegre hozott, azonban keresztülvitelétől visszarettent. K.

DE BALLAGI GÉZA.

AZ ELSŐ MAGYAR ÁLTALÁNOS

BIZTOSÍTÓ TÁRSASÁG

FŐ- ÉS ALÜGYNÖKEI

MAGYARORSZÁGBAN.

I.

Igazgatóság Pesten.

Alügynökök : 1) Pest-Pilis és Pest-Soltmegyékben.

Abony: Pintér testvérek; Acsa: Schloss A és Baum; Alpár: Raimar Ferencz; Aszód: Kühnel és Korninczky; Bicske (Tápio): Steiner Ignácz; Bogdány: Homonnai Jósef; Buda: Brachfeld Armin, Holtzer Mátyás, Linhardt Mátyás, Nasztl Rudolf, Popovics László, Roetzer Márton, Schwarzmayer H. Telegdy István; Buda (Ó—) Khober Antal, Kurz Károly, Zerkovitz Samu; Csömör: Szemerényi K.; Czegléd: Bartha Ferencz; Dabas (Alsó); Metelka Ferencz; Dömsöd: Hajós János; Fóth: Erdélyi István; Gödöllő: Redl Soma; Gyermely: Tölgyessy Ferencz; Györk (Tóth—): Bodnár János; Haraszti: Faller Jósef; Harta (Kis—): Trencsényi Dániel; Hartyán (Vácz—): Herczeg János; Hartyán (Uj—): Pfeifer Jósef; Hatvan (Püspök—): Korbély Ferencz; Irsa: Tassy Kálmán; Issaszeg: Csanády Ferencz; Izsák: Boros István; Kalocsa: Moder Péter; Kécske (O—): Taar János; Kécske (Uj—): Tóth Pál; Kecskemét: Handtel Károly; Keczel: Kustár Károly; Kerepes: Uhlics András; Körös (Kis—): Raksányi Jósef; Körös (Nagy—): Magyar Sándor, Mészáros Gerzson; Monor: Kerek János; Némedi (Alsó—): Babinszky Alajos; Örkény: Pintér Mihály; Palota (Rákos—): Bálint Jósef; Pataj (Duna—): Modra Pál; Péczel: Kun Jósef; Pest: Dánielik Jósef, Demuth Jósef, Ditié H., Dobos Ferencz, Gyapai M.

Heller M. és társa, Höffler Ferencz, Luzsa és Vághy, Piatrik Ferencz, Schreiber M. Zsengery Mór és társa; Pest (Uj—): Tordy Imre; Pomáz: Lászlo Lajos; Ráczkeve: Károly János; Rékas: Weisz Salamon; Soroksár: Klötzel János; Szele (Tápio—): Kiss és Kormuth Atilla, Mocskonyi József; Szent-Endre: Zelovics Gábor; Szent-Márton (Tápio—): Csábi József; Tass: Homonnai Zsigmond; Tétény: Kenesey László: Tinnye: Miskey Rudolf; Tök: Barnafy Ferencz; Tura: Kiss Gábor; Ujszász: Nagy Károly; Üllő: Csobod József; Úri: Pfeffer Ignácz; Vácz: Eberl Károly; Vecse (Duna—): Fülöp Ferencz, Tóth Dániel; Veresegyház: Krenedics Antal; Versegh: Balogh István; Vörösvár: Pállyai Ödön; Zsámbék: Keller János; Zsámbok: Donánszky Mihály. 84.

2) Nógrádmegyében.

Gyarmath (Balassa—): Kristóffy Mór; Kálló: Kasza Kálmán; Kékkő: Millberger István; Losoncz: Búsbak A. H. Nötincs: Mayer Károly; Pálfalva: Papp Károly; Oroszi (Nagy—): Dániell Alajos; Pető: Dessewffy Gyula; Rétság: Bukor Ferencz; Szécsén: Novotny Pál; Szirák: Meskó Lajos; Szügy: Szabó Lajos; Tarcsa (Erdő—): Fejér László. 13.

3) Hevesmegyében.

Gyöngyös: Hirschl Lipót és fia; Hatvan: Czeller István; Heves: Soldos Sándor; Pétervására: Orondy Zelmo. 4.

4) Szolnokmegyében.

Abád-Szalók: Erdélyi László; Beö (Tisza—): Lamberg Armin; Csépa: Ajtay László; Czibakháza: Pintér János; Fegyvernek: Kudelka Bertalan; Földvár (Tisza—): Földi András; Kenderes: Lenek Lajos; Mezö-Túr: Magyar Pál; Roff (Tisza—): Ke-

gyes Jósef; Szent-Miklós (Török—): Goldhammer Sándor, Wohl János; Szolnok: Fülöp Péter, Totis Soma; Várkony (Tisza—): Miskolczy Jósef. 14.

5) Jász-Kunkerületben.

Apáthy (Jász—): Pecsenyánszky János; Árokszállás: Nagy J. Sándor; Berény (Jász—): Scopian Sándor; Fényszaru (Jász—): Ficzek Lipót; Hegyes (Kun—): Csávás Imre; Karczag: Nagy Kun-kerületi árvabizottmány; Kisér (Jász—): Hajnal Antal; Laczháza: Balásfy és Horváth; Madaras (Kun—): Fekete László; Szállás (Fülöp—): Sárközy Sándor; Szállás (Kis Uj—): Nickl M.; Szállás (Szabad—): Baranyai Sándor; Szent-György (Jász Alsó—): Szemnecz Ferencz; Szent-Márton (Kun—): Simon Károly; Szent-Miklós (Kún—): Leschitz Mátyás; Turkeve: Kondorossy Miklós. 16.

6) Békés-Csanádmegyében.

Déva-Ványa: Danes István. 1.

7) Alsó- és Felső Bácsmegyékben.

Almás: Beck Mór; Apathin: Fernbach Antal, Gfeller Ferencz; Baja: Reich Jónás, Takarékpénztár; Bajmok: Pulchardt Antal; Bezdán: Turiák János; Cservenka: Rein Mór; Földvár (Tisza—, Csatorna): Löbl Simon; Futak: Schneller Gyula; Hodságh: Trischler Xav. Ferencz; Jankovácz: Spitzer Armin; Kula: Szücs Jósef; Omorovicza: Sussmann Mózes; Palánka: Fürst Mór; Szivácz (Ó—): Löbl Illés; Szent-Tamás: Manojlovits Lázár; Temerin: Papik István; Torzsa: Löbl Vilmos; Ujvidék: Adamovics István; Verbász (Uj—): Popper Mór; Zombor: Bayer Mihály. 22.

8) Baranyamegyében.

Mohács: Steiner Mór. 1.

9) Tolnamegyében.

Báttaszék: Péchy Ferencz; Bölcske: Tóth János; Bonyhád: Traiber V. A.; Döbrököz: Honig Lipót; Fadd: Braunberger Soma; Földvár (Duna—): Fischer M. V., Nádhera Pál; Görbő: Hirsch Ferencz; Gyönk: Csukás Benjámin; Igar: Deutsch A. Zsigmond; Högyész; Deutsch Mihály; Ireg (Felső—): Blau Ábrahám; Kocsola: Steiner József; Kölesd: Spitzer Rudolf; Ozora Fried Lipót; Paks: Eötvös Károly; Simontornya: Schönvald D. J.; Szakál: Ausch Illés; Szegszárd: Takarékpénztár; Szent-Lőrincz: Stauber Mór; Tamási: Hirsch Ferencz; Tevel: May János; Tolna: Zeiller Ádám; Uzd: Fördős István; Zomba: Deutsch Ignácz. 25.

10) Székesfehérmegyében.

Acsa: Kriszt Rókus; Adony: Deutsch D. Almás (Rácz—): Lehoczky Dániel; Baracs: Kornis Antal; Baracska: Gondol Dániel; Bicske: Tóth István; Bodajk: Weszely Ede; Bogárd (Sár—): Sallay Pál; Csákvár: Karsay János; Czecze: Perczel Gyula; Ercsi: Engl Ignácz; Felcsut: Letenyey Lajos; Fehérvár (Székes—): Tschida és fia; Hantos (Nagy—): Szauer János; Ivánesa: Kiss János; Kálóz: Maller Pál; Lovasberény: Hevesy Károly; Mór: Ebner József; Nyék: Kenessey Kálmán: Pákozd: Szigethi János; Pázmánd: Weisz Rudolf; Pentele (Duna—): Steiner Mór; Perkáta: Vangel Károly; Szent-Péter (Kajászó—): Gyöngyösy Lajos; Tabajd: Barcsai István; Vál: Kittler András; Velencze: Németh Ferencz; Verèb: Rosenzweig Ignácz. 28. 208.

II. Posonyi főügynökség, képviselve Edl Todor és társa által.

Alügynökök: 1) Posonymegyében.

Bazin: Schmogrovics Pál özvegye; Farkasd: Tóth János; Galantha: Petenits János; Levárd (Nagy—): Singer János; Malaczka: Röhrich János; Modor: Rácz János özvegye; Posony: Hackenberger testvérek, Stern Jakab; Sellye: Fekete Jósef; Somorja: Neubauer K.; Stomfa: Jarabek Jósef; Szencz: Fleischer Antal: Szent-György Hnatay Adolf; Szent-János: Singer Soma; Szerdahely: Petényi Vendel özvegye; Zsigard: Zsemlye Károly. 16.

2) Zólyommegyében.

Beszterczebánya: Dillnberger L. E. Breznóbánya: Baittrok Jósef; Korpona: Unger Simon; Szalatna (Nagy—): Szilassy Ferencz; Zólyom: Lange Antal. 5.

3) Hontmegyében.

Bakabánya: Lindmayer N. J. Bath: Rozsnyawszky Ferencz; Ipolyság: Mikulásy Tódor; Selmecz: Duba János, Fajnor Jósef; Szebekléb: Weisz Károly. 6.

4) Alsó- és Felsö Nyitramegyékben.

Baán: Kmetyko János és Brix Bálint; Csejthe: Fodor János, Réza Jósef, Weisz Sina; Galgócz: Nagl Mór; Holics: Popper Sándor; Kutti: Biss Manó; Luk: Lichtenstein Armin; Nyitra: Ottó Gusztáv; Oszlány; Turczer Károly; Pereszlény: Günther Károly; Pöstyén: Mikovényi Károly; Privitz: Kiss Ignácz; Próna (Német—): Turczer Antal; Sasvár: Rohatsch Ferencz; Sók (Magyar—): Borza Jósef; Szénásfalu (Szenicz—): Nekanovics Károly;

Szered: Freissberger; Szombat (Nagy—): Adler Bernát és Smekal V. A. Tapolcsán (Nagy—): Miksits Ignácz és Kalaba K. A., Tura (O—): Mayer István; Ujhely (Vág—): Waller Josef; Ujvár (Érsek—): Laczkó Fülöp; Verbó: Emanuel V.; Zsámbokrét (Nyitra—): Mittelmann Lipót. 25.

5) Liptómegyében.

Rozenberg: Makoviczky testvérek; Szent-Miklós (Liptó—): Goldstein I. és fia. 2.

6) Árva-Turóczmegyében.

Kubin (Alsó—): Heitler Soma; Mosócz: Horváth Mihály; Namesztó: Janowitz Joachim; Szent-Márton (Turócz—): Grossmann Soma; Szlanicz: Heller Gyula; Szucsán: Stark Simon; Znio-Várallja: Ruttkay Tóofil. 7.

7) Trencsénmegyében.

Bellus: Rutsek János; Besztercze (Vág—): Stuschka Jósef; Bicse (Nagy—): Tombor Ant. Laj. Dubnicza: Weisz Armin; Horócz: Krasznyánszky; Illava: Nagel Manno; Kosztolna: Pollák testvérek; Pruszka: Wanka Ferencz; Puchov: Kohn Pinkás; Rajecz: Uhlarik János; Trencsén: Kátser Armin; Zsolna: Tombor Ignácz. 12.

8) Barsmegyében.

Gyarmat (Füzes—): Tóth Jósef; Körmöczbánya: Ritter János; Léva: Missik János; Maróth (Aranyos—): Samassa J. B. Salló (Nagy—); Gózon Zsigmond; Szent-Benedek: Kirnbauer A. özvegye; Szent-Kereszt: Costan István; Zeliz: Leitner János; Zsarnócza: Ritter Lipót; Verebély: Ifj. Samassa J. B. 10. 83.

III. Győri főügynökség, képviselve Hergeszell Antal által.

Alügynökök: 1) Győrmegyében.

Felpécz: Freund Adolf; Győr: Beöthy Károly, Hechtl testvérek, Puntigám Rudolf. 4.

2) Mosonmegyében.

Boldog-Asszony: Kalisch S. Gátha: Windisch J. Jarendorf (N.—): Ebner János; Lajtafalu: Kusó Ferencz; Miklósfalva: Gratz Mátyás; Moson: Kosztovics István; Nezsider: Amon István; Ovár (Magyar—): Antoni Jósef; Rajka: Kosch Frigyes; Szent-János: Schopf Mihály; Szolnok: Göttl György; Taresa: Brand Jósef; Ujfalu: Böck Ignácz. 13.

3) Komárommegyében.

Csúz: Nemesszegi István; Farnád: Kökényessy Szaniszló; Komárom: Buday és Bucz; Nagy-Megyer: Nagy Dénes; Súr: Klein Márk: Szöny (Uj—): de Grach A. 6.

4) Veszprémmegyében.

Devecser: Lemberger Simon; Enying: Seratoris Jósef; Komárom (Mező—): Szentes István; Lepesény: Nagy Géza; Palota: Czobel és Gruber; Pápa: Gittling és Wellsz; Vásárhely (Somlyó—): Németh Ferencz; Vásony (Nagy—): Suly Jósef; Veszprém: Obele Ferencz, Schill K. Tuskan Mayer. 11

5) Esztergommegyében.

Almás: Radics A. Bér (Kis—): Eglmayer Ferencz; Esztergom: Frey Vilmos; Tata: Oblat Fülöp. 4. 38.

IV. Soproni főügynökség, képviselve Lenck Soma által.

Alügynökök: 1) Sopronymegyében.

Agfalva: Winkovich Antal; Alsó-László: Schedl Pál; Baboth: Füzy Vincze; Barom (Nagy—): Hlina János; Beled: Orbán Miklós; Bogyoszló: Gecő Gyula; Csáva: Lackner István; Csepregh: Horváth György; Derecske: Strass Adolf; Egyed: Magyar Jósef; Endrėd: Módli Jósef; Eszterháza: Schönberger Gyula; Fejéregyház: Steiner János; Feketeváros: Berger Mátyás, Jáhn Adorján; Harka: Mahder János; Höfflein (Nagy—): Pleininger J. J. Kábold: Ebner János Soma; Kapuvár: Lerchenfeld Jakab; Keresztúr (Német—): Unger M. Kisfalud: Szabó Antal; Kismárton: Marczelt Ferencz, Spatay Alajos; Klempa: Hartmann Imre; Kőhalom: Karanics Alajos; Lanzsé: Reisner János; Léka: Leitner Jakab; Locsmánd: Pogatsch Soma; Lózs: Füzi Károly; Major (Uj-Dorno—): Kőváry Gábor; Medgyes: Pfeiffer István; Nagymárton: Killmayer Mihály; Nyék: Linke Hannibal; Rákos: Harbich János; Ramócz (Alsó—): Hafner Venczel; Rétfalu: Feichtinger Ferencz: Ruszt: Beilschmidt G. J. Sárkány (Szili—): Büky Jósef; Stotzing: Herrmann Jósef; Szákony: Barilisch Mátyás; Szány: Boda János; Szarvkő: Szinovacz Pál; Széleskút: König János; Szemere (Repcze—): Komjáthy János; Szent-Margit: Straub Ferencz; Szent-Miklós (Fertő—): Pirovits Jósef; Szilli: Nagy Sándor; Tormafalu: Reisner Jósef; Trauendorf: Fischer Mátyás; Ujfalu: Strausz Mátyás; Vimpácz: Weinacht; Zillingsthal: Schübrik János; Zircz: Fuchs Pál. 53.

2) Vasmegyében.

Asszonyfa (Ostfi—): Fischer S. Borostyánkő: Leher János; Czell (Kis—): Weisz Jakab; Hetye:

Zsebeházy Ferencz; Högyész (Nemes—): Haszky Dániel; Hollós (Rempe—): Hagyárossy László; Ják: Huszár Pál; Körmend: Rácz János; Kőszeg: Zinz Lajos; Lövő (Felső—): Schütz Antal; Magasi (Nemes—): Góth Gyula; Monyorókerék: Felsőbüki Nagy Károly; Őr (Felső—): Báron Ignácz; Pinkafő: Weisz S. fiai; Rohoncz: Berlik Jósef; Sárvár: Stieder Vitus; Szent-Elek: Csar Jósef; Szent Gotthárd: Szaikátcsits Ferencz; Szombathely: Moser F. J. Salamon testvérek; Ujvár (Német—): Mayer Sándor. 21.

3) Zalamegyében.

Egerszeg (Zala—): Mayer Jakab; Gogánfa: Kutassy Ignácz; Kanizsa (Nagy—): Fesselhofer Jósef; Keszthely: Weisz Albert; Lendva (Alsó—): Feuszti István; Letenye: Lochuh Imre; Lövő (Zala—): Zelles Sándor; Pacsa: Müller Soma; Sümeg: Dorner Kajetán; Tapolcza: Dukes Soma. 9.

4) Somogymegyében.

Atád (Nagy—): Jobst János; Bajom (Nagy—): Udvardy Dávid; Barcs: Fried Vilmos; Berény (Iharos—): Noszlopy Mihály; Bonya: Fekete Lajos; Csurgó: Remete Ferencz: Gyalan: Fekete Pál, Kaposvár: Markusz Jakab; Karád: Jelinek Ferencz; Marczali: Mitzky Lipót; Szigetvár: Bárvarth Károly; Szulok: Mautner S. Tab: Boncz András, Fleischmann Ignácz; Vid (Nemes—): Szmodics Jósef; Zákány: Eisenhuth Gusztáv. 16.

5) Baranyamegyében.

Boly (Német—): Csernyánszky Lázár; Dárda: Prank Vilmos; Magócs: Szép Jósef; Pécs: Angyal Pál; Pécsvárad: Hegedüs Imre; Siklós: Wertheimer J. Szent-Lőrincz: Laczkovics Antal. 7. 106.

V. Szegedi főügynökség, képviselve Zsótér Andor által

Alügynökök: 1) Csongrádmegyében.

Csány: Borossy Mihály; Csongrád: Marsovszky Imre; Mindszent: Tóth András; Szeged: Fischer és Schopper, Schlesinger Henrik; Szegvár: Temesvári Antal; Szentes: Dobray Sándor, Pollák Gábor; Telek (Kis—): Béres Elek; Vásárhely (Hodmező—): Feketc Mihály és Mike Ferenez. 10.

2) Kis-Kunságban.

Dorosma: Balajthy Vendel; Félegyháza: Osztrovszky Ferenez; Halas: Polányi József; Majsa: BusayKároly. 4.

3) Békés-Csanádmegyében.

Makó: Dedinszky József. 1.

4) Torontálmegyében.

Becse (Török—): Seunig Lajos és társa; Becskerek (Nagy—): Rákoczi Parcsetich Hügo; Beodra: Karácsonyi Miklós; Csóka: Miklósváry Antal; Kanizsa (Török—): Komlossy F. X.; Kikinda (Nagy—): Karácsonyi Mannó; Komlós (Bánát—): Gyuritza Sándor; Pádé: Kaufmann Nándor; Szaján: Bulin János; Szanád: Goldschmidt Lipót; Szent-Miklós (Nagy—): Kreminger György; Teremia (Nagy—): Dörner Mihály; Zombor (Kis—): Weinrich Hugó; Zsombolya: Telbisz János. 14.

5) Csajkás kerületben.

Titel: Vitalis J. 1.

6) Alsó- és Felső Bácsmegyékben.

Ada: Bayer Ede; Becse (O—): Peschitz Ernő, Veszelovsky Jósef; Csantavér: Kiss Ferencz, Rekvényi Lajos; Feketehegy: Ágoston István; Kanizsa (O—): Szerdahelyi János; Kishegyes: Cziráky Jósef; Mártonyos: Lövinger Salamon; Moholy: Berecz János; Szabadka: Berger Armin, Crenkovics György és társa; Szivacz (Uj—): Eimann János; Topolya: Rudi János; Zenta: Dudás Endre. 15. 45.

VI. Aradi főügynökség, képviselve Steiner H. és May által.

Alügynökök: 1) Aradmegyében.

Arad: Bettelheim testvérek, Ebner és Koszka; Bogszeg: László Miklós; Butyin: Bogdanovics Mihály; Csermő: Gyurkofszky István; Glogovácz: Bodnár Gábor; Gyorok: Kaufmann Soma; Jenő (Boros—): Katona Zsigmond: Jenő (Kis—): Kiss Antal; Kurtics: Hlatky János; Panát (Uj—): Kampis Antal; Pánkota: Nyisztor Jósef, Riegler István; Paulis: Décsy János; Pécska: Blau Bernát; Pereg: Szondi Imre; Radna (M.—): Ternajgó Jósef; Simánd: Dzierdzyefoszky Bódog; Soborsin: Menesági László; Székudvar: Baronovics Kálmán; Szemlak: Stefány Béla; Szent-Anna: Eckbauer Sándor; Vadász: Waldner Vilmos; Világos: Fritsch Károly; Zerind (Nagy—): Balogh István. 25.

2) Erdélyben.

Déva: Nagy Imre; Halmágy: Balo Mihály; Hátszeg: Karácsonyi Jakab; Illye (Maros—): Simon János; Moha: Fogarosy János; Szászváros: Csonka Ferencz. 6.

3) Temesmegyében.

Aljos: Hoffmann Simon; Arad (Uj—): Steiner Márton; Billet: Köller Alajos; Lippa: Bann József Orczifalva: Varga Ferencz; Szent-Péter (Német—): Neumann és Weisz; Vinga: Szalatkay Antal. 7.

4) Torontálmegyében.

Lovrin: Telbisz Benedek; Perjámos: Schwartz M. 2.

5. Békés-Csanádmegyében.

Battonya: Schwartz Nándor; Békés: Kovács József, Sebők Sándor; Berény (Mező—): Narcisz János Csaba: Bartóky József; Elek: Walthier Rudolf; Endrőd: Ballá Kálmán; Gyarmath (Füzes—): Pilitzer Gábor; Gyoma: Pikó Pál; Gyula: Ferenczy Alajos, Urbanecz Vilmos; Kétegyház: Basaly György; Kevermes: Mikosevics József; Komlós (Tóth—): Gáál Dániel; Ladány (Körös—): Krausz és Stern; Nagylak: Kovács József; Öcsöd: Feijér József; Orosház: Rapcsák József; Palota: Katona Antal; Szarvas: Baghy János, Hellebrandt Miklós, Kollár János; Szeghalom: Gross testvérek; Szent-András; Duda György; Tarcsa (Körös—): Szakál Antal. 26. 66.

VII. Debreczeni főügynökség, képviselve Farkas Ferencz által.

Alügynökök: 1) Dél- és Észak-Biharmegyékben.

Báj: Jánossy Károly; Báród (Nagy—): Relepecz J. N. Belényes: Szalay Nándor; Böszörmény (Beregh—): Farkas Gábor; Böszörmény (Hajdu—): Lengyel Imre; Debreczen: Nemes Gábor, Szesztina La-

jos; Derecske: Komáromy Károly; Diószeg: Nagy Sándor, Rusa Alajos; Dorogh (Hajdu—): Magyar Gábor; Élesd: Matta János; Feketető: Orbán János; Földes: Körtvélyessy Mihály; Hadház (Hajdu—): Csillay János; Kaba: Kovács Jósef; Keresztes (Mező—): Somogyi Jósef; Konyár: Báthory István; Ladány (Püspök—): Szabó István; Léta (Nagy—): Kerekes Jósef; Lök (Tizsa—): Valkó Soma; Margita: Lakatos László, Szongott Gergely; Marja (Kis—): Kalászy J.; Mihályfalva (Ér—): Mráz István; Nádudvar: Valkó János; Nánás (Hajdu—): Csiha Gábor; Pályi (Hoszszu—): Oláh Károly; Pocsaj: Prodán János; Sámson: Barkó Ferencz; Sáp: Geszti Soma; Saránd: Füzeséry Ferencz; Sarkad: Frankl Jakab; Szalonta (Nagy—): Csáky György, Sánta Jósef; Székelyhid: Kosztka János; Szent-Márton (Berettyó—): Oszváth Pál; Széplak: Pomm Ignácz; Szoboszló (H.—): Czeglédi Lajos, Roch Ignácz: Szombatság: Szilágyi Ambrus; Telegd (Mező—): Kovács Dániel; Tenke: Kovács Pál; Tetétlen: Czere Dániel; Tóti: Szakál László; Ujfalu (Berettyó—): Habokay Jósef; Ujváros (Berettyó—): Haraszti László; Vajda: Szügyi Ferencz; Várad (Nagy—): Janky Antal, Tar Imre. 50.

2) Közép-Szolnokmegyében.

Kémer: Miklósy Jósef. 1.

3) Szilágy Somlyói kerületben.

Cseh (Szilágy—): Fábián Dávid; Kraszna: Kövesdi Elek; Nagyfalu: Kovács Jósef; Somlyó (Szilágy—): Ifj. Lázái János, Rénes Albert; Szeg (Szilágy—): Benkő Elek; Tasnád: Gombos Soma; Zilah: Deáky Lajos; Zovány: Regéczy Pál. 19.

4) Szatmármegyében.

Bánya (Felső—): Herr György; Bánya (Nagy—): Haracsek Jósef; Csenger: Winkler Mihály; Erdöd:

Dalári Endre; Gyarmat (Fehér—): Szabó József; Homoród (Alsó—): Sárkevics Károly: Károly (Nagy—): Wagner Lajos; Majtény (Nagy—): Papp Gédeon és Gruber Márton; Mátészalka: Földváry Antal; Medgyes (Aranyos—): Ferenczi Károly; Milota: Horváth Gábor; Naménу (Vásáros-): Demjén István; Ökörító: Radványi Károly; Penészlek: Kékessy Mihály; Piskolt: Beniczky Soma; Szatmár: Török Kajetán, Weisz János; Ujlak (Sárköz—): Dobay János; Váralja (Szinyér—): Ercsey Farkas. 19.

5) Bereg-Ugocsamegyében.

Kászony (Mező—): Bloksay Ferencz; Tarpa: Klein Soma; Ujlak (Tisza—): Mayer József. 3.

6) Máramarosmegyében.

Bocskó: Pippmann József; Hosszumező: Balázs Zsigmond; Huszt: Ifj. Pellionis József; Ökörmező: Ifj. Kovács Károly; Ráhó: Lanner György; Rozália: Takács Benő; Sugatag: Szabados János; Száldobosi kerület: Nyegre László; Szaploncza: Medveczky Béla; Sziget (Máramaros—): Pellionis József, Szőllősy Balázs; Tecső: Farkas Tamás, Vajna Antal; Prebusa: Anger Ferencz; Visk: Hanka József; Visó (Felső—): Sándor Lajos. 16.

7) Szabolcsmegyében.

Balkány: Katona Lajos; Bakta (Nyir—): Vitéz János; Bátor (Nyir—): Kácz Izrael: Berkesz: Végh József; Bogdány: Boduár Gábor; Dombrád: Weizer Károly; Eszlár (Tisza—): Kriszton Lajos; Fejértó (Uj—): László Alajos; Gáva: Rakovszky Soma; Káló (Nagy—): Steinheifel és társa; Litke (Fényes—): Mikecz János; Miháldi: Pető Zsigmond; Nyiregyháza: Kovács Gergely, Matheidesz Gusztáv; Pócs

(Mária—): Bálpataky Márton; Rakamaz: Laszlavik Imre; Ramocsaház: Nyarády Dániel; Rohod: Körtvélyfalvy Péter; Várda (Kis—): Wagner Jósef. 19. 117.

VIII. Miskolczi főügynökség, képviselve Kún József által.

Alügynökök: 1) Borsodmegyében.

Csáth: Csapkay Antal; Győr (Diós—); Súgár Dávid; Kövesd (Mező—): Kalmár Károly; Mihály (Nagy—): Sugár Márton: Miskolcz: Lichtenstein és Füresz, Zorkovszky Ágoston; Sennye: Balogh Kálmán; Szendrő: Kondor Jósef; Szent-Péter: Cserni Boldizsár; Szihalom: Tahó Károly. 10.

2) Szolnokmegyében.

Füred (Tisza—): Mihálovits Sándor. 1.

3) Hevesmegyében.

Eger: Remenyik Ferencz, Sir Antal; Poroszló: Krausz Mór. 3.

4) Gömörmegyében.

Csetnek: Plenczner János, Urszinyi Mátyás; Jolsva: Fábinyi Soma; Murány: Répássy Mihály; Pelsőcz: Gyurász Ignácz; Putnok: Frank Adolf, Nesztorovics István; Rőcze (Nagy—): Nandrássy M. Rosnyó: Schlosser Károly; Szombat (Rima—): Krätschmar C. A. Schirmeisen Antal; Tornallja: Liptay Jósef, 12.

5) Abauj-Tornamegyében.

Göncz: Schwartz Ignácz; Kassa: Gleviczky Sándor; Metzenszéf: Scholz Károly; Németi (Hidas—):

Ferdinandus Bertalan; Szántó: Kovács Károly; Szikszó: Kaliczky Sándor; Vendéghi (Bodva—): Lovász Miklós; Vizsoly: Ungváry Pál. 8.

6) Szepesmegyében.

Béla: Boldoghy Adolf; Igló: Langsfeld Ede; Késmark: Demiany Gyula; Lőcse: Juréczky A. M. Lubló: Krivácsi János; Poprád: Sipka Frigyes; Szombathely: Blásy Vilmos; Szomolnok: Hirsch J. N. 8.

7) Sárosmegyében.

Bártfa: Zagróczy Jósef; Eperjes: Kertész Jósef, Radványi Winkler Imre, Zsémbery Ignácz; Szeben (Kis—): Gryneus Péter. 5.

8) Bereg-Ugocsamegyében.

Badaló: Bakó Balázs; Beregszász: Mező Bertalan; Halmi: Fényhalmy Antal; Kászony (Mező—): Szarka Jósef; Lonya (Nagy—): Keresztessy Lajos; Munkács: Tóth Károly; Surány: Bay Ferencz; Szőlős (Nagy—): Beksy László; Tivadar: Kölcsey Ignácz; Vári: Fejérváry Jósef. 10.

9) Ungmegyében.

Nagy-Kapos: László Pál; Szerednye: Péchy Miksa; Ungvár: Haslinszky Károly, Szmolniczky János. 4.

10) Zemplénmegyében.

Agárd: Evva Károly; Bénye (Legyes—): Puchlin János; Gálszécs: Kiss Albert és Theisz; Geresely: Vékey Gédeon; Helmecz (Király—): Kalavszky Zsigmond; Homonna: Kranzthor János; Liszka (O—): Keil Károly; Máád: Plaveczky Sándor; Mihály (Nagy—): Hrivnyák János; Patak (Sáros—): Láczay

Dániel; Ráska (Kis—): Terestyén Pál; Tálya: Szabó Lajos; Tokaj: Kántor és Szövényi; Tolcsva: Nagy Károly: Ujhely (Sátorallja—): Szentgyörgyi Lajos; Varannó: Csiszár István; Zetény: Bellyus János. 17. 78.

IX. Temesvári főügynökség, képviselve Bandl testvérek által.

Alügynökök: 1) Temesmegyében.

Bakovár: Báthory Sándor; Becskerek (Kis—): Schauer Adolf; Besenyő (Uj—): Rosenzweig Jakab; Birda: Friedmann Adolf; Buziás: Fejér József; Csákova: Dina György; Denta: Kohn Ignácz; Dognacska: Joanovich György; Detta: Franz Jakab; Gáj (Kis—): Puskás Ferencz; Gáj (N.—): Merk Vilmos; Gattaja: Grünbaum Vilmos; Giläd: Puskásy László; Gyarmata: Friedmann György; Gyirok: Saal Jakab; Karánya: Schwartz György; Kutas; Renter Mátyás; Kiszetó: Brendusch; Kövéres (Nagy—): Bassaraba Péter; Kudricz: Zeitler Lipót; Kustély: Schönheim Péter; Laczunás: Fischer Sándor; Liebling: Herzberger Ignácz; Moravitza (Uj—): Mesterovics G. D.; Móritzfeld: Fritsch József; Piskia: Wildmann S. Rékas: Ebenschweller Mihály; Remete: Jedlicska János; Ságh: Angyal Imre; Szsdia: Frantzely Adolf; Szakálháza: Rosenfeld Vilmos; Szászka: Holman Márton; Szemlak (Kis—): Greisinger Nándor; Szent-András: Scherer József; Temesvár: Babusnik Ágoston, Keresztes Imre, Matyus András, Munkácsi J., Nagy Ferencz; Tormák: Klein Armin; Versetz: Bauer János, Popovics Döme; Zsám (Nagy—): Naschitz Mór; Zsebely: Deutsch Nathan, Dagó F. 43.

2) Krassómegyében.

Bogsan: Blaschuti Antal; Facset: Oravetz Sándor; Füzes: Lászlóffy Antal; Grevacz: Adamovics Sofron;

Kakova: Bottos János; Lugos: Arnold József; Oravicza: Péter Sándor; Vranyutz: Schwartzkopf József. 8.

3) Torontálmegyében.

Aradacz: Kovács Sándor; Bánlak: Zsivkovics Sebestyén; Bogáros: Lichtfuss Péter; Csanád (Szerb —): Nagl Henrik; Csatád: Krah N. János; Csenej: Wolf Ferencz; Dinyás: Thoms László; Grabacz: Rapszky Ferencz Béla; Gyertyámos: Schäffer Jakab; Heufeld: Abeles Armin; Ivánda: Tapavacz Trifon; Jécsa (Nagy—): Vuchetics József; Kécsa: Kohn Mór; Kumánd: Doroszlovácz T.; Lázárföld: Szluga Mátyás; Melencze: Jankovics György; Modos: Jezovits Zsigmond; Nákófalva: Fuchs István; Neuszina: Menczer Ignácz; Ofszenicza: Naschitz Zsigmond; Pardány: Gürtler Károly; Partos: Divéky Ferencz; Pécs Új—): Vojtek Antal; Peszak: Nánásy János; Sándorház: Chambré Nándor; Stefansfeld: Mayer Miklós; Szárcsa: Veres Antal, Weichberg Ármin; Szent-György: Kleisner János; Szent-Márton (Szerb—): Fleisz József; Ujvár: Reichels Ágoston; Zichifalva: Klein Lázár. 31.

4) Németbánáti végezredben.

Fejértemplom: Bandl Antal, 1. 83.

X. Kolozsvári főügynökség, képviselve Kőváry László által.

Alügynökök. Abrudbánya: Ferenczy Mihály; Algyógy: Dáné Mózes; Balázsfalva: Dániel Mihály; Besztercze: Tannenhaus Izrael: Deés: Ifj. Roth Pál; Égen: Pap Vilmos; Enyed: Bisztricsányi Sándor: Fejérvár: Kovács Elek; Felvincz:

Orbán Jósef; Fráta (Magyar—): Vizi Endre; Gyalu: Soós Ferencz; Hagymáslap: Sós Ferencz; Hidalmás: Majthényi Ferencz; Hunyad (Bánfi—): Holczer Vilmos; Ilonda (Nagy—): Móricz Sándor; Kapnikbánya: Lipniczky Ferencz; Keresztúr (Csicsó—): Torma Károly: Kolozsvár: Bányai Károly, Farkas Lajos: Lekenceze: Soltész Gyula; Mócs: Dominik Albert; Naszod: Markovics Jakab; Noszoly: Kabos Mihály; Obrázsa: Anvander Antal; Petri (Nagy—): Biró Jósef; Rákos (Aranyos—): Csipkés Sándor: Regen (M.—): Visky Ferencz; Remete: Fülöp István; Sajó (Nagy—): Veres Márton; Semesnye: Ifj. Dadai János; Teke: Varga Soma; Topánfalva: Szabó Sándor; Torda: Harmath Kristóf; Torda (Uj-): Balog János; Toroczkó: Koronka Antal: Tövis: Lukács Jósef; Ujvár (Maros): Sebestyén Áron; Ujvár (Szamos—); Dajbukát János; Valaszut: Fülöp István; Zalathna: Hadnagy Péter. 40.

XI. Horváthországi főügynökség, képviselve Groy és Laxa által Sziszeken.

1) Alügynök: Zágrábmegyében.

Károlyváros: Butkovác Miklós; Samobor: Engler Adolf, Langraf és társa; Sziszék: Pokorni Ferencz; Zágráb: Epstein Jakab. 5.

2) Varasdmegyében.

Nagy-Krapina: Weiser J. Varasd: Pitschornik testvérek. 2.

3) 1-sö Báni végezredben.

Glina: Sliedcevic Basil. 1.

4) 2-ik Báni végezredben.

Kosztainicza: Madarovics János, Ristics V. Petrinia: Schmidt Florian. 3. 11.

XII. Fiumei főügynökség, képviselve Verzenassi és társa által.

XIII. Szlavoniai főügynökség, képviselve Spiller M. és fia által Eszéken.

Alügynökök: 1) Veröczemegyében.

Dalya: Milankovics Sándor; Diakovár: Bauer Henrik; Miholacz: Schmiermund F. G. Nassicz: Eichenbaum Rudolf; Orahovicz: Bauer Jakab; Slatina: Selinger Fülöp; Veröcze: Reich J. G. 7.

2) Pozsegamegyében.

Pozsega: Sternberg Mór. 1.

3) Szerémmegyében.

Erdövég: Kámplan Antal; Illok: Skornyák Antal; Vukovár: Hiller Soma. 3.

4) Gradiskai Végezredben.

Uj-Gradiska; Dienes Dániel. 1.

5) Brodi végezredben.

Vinkeveze: Georgevics Miklós: Brod: Kaup Jósef; Rajevoszello: Ivich Ferencz. 3. 15.

XIV. Zimonyi főügynökség, képviselve Wasiliewits B. által.

Alügynökök: 1) Szerémmegyében.

Ruma: Bogdanovits János. 1.

2) Németbánáti végezredben.

Kubin: Theodorovics Szilárd; Páncsova: Miloschev Miklós. 2.

3) Péterváradi végezredben.
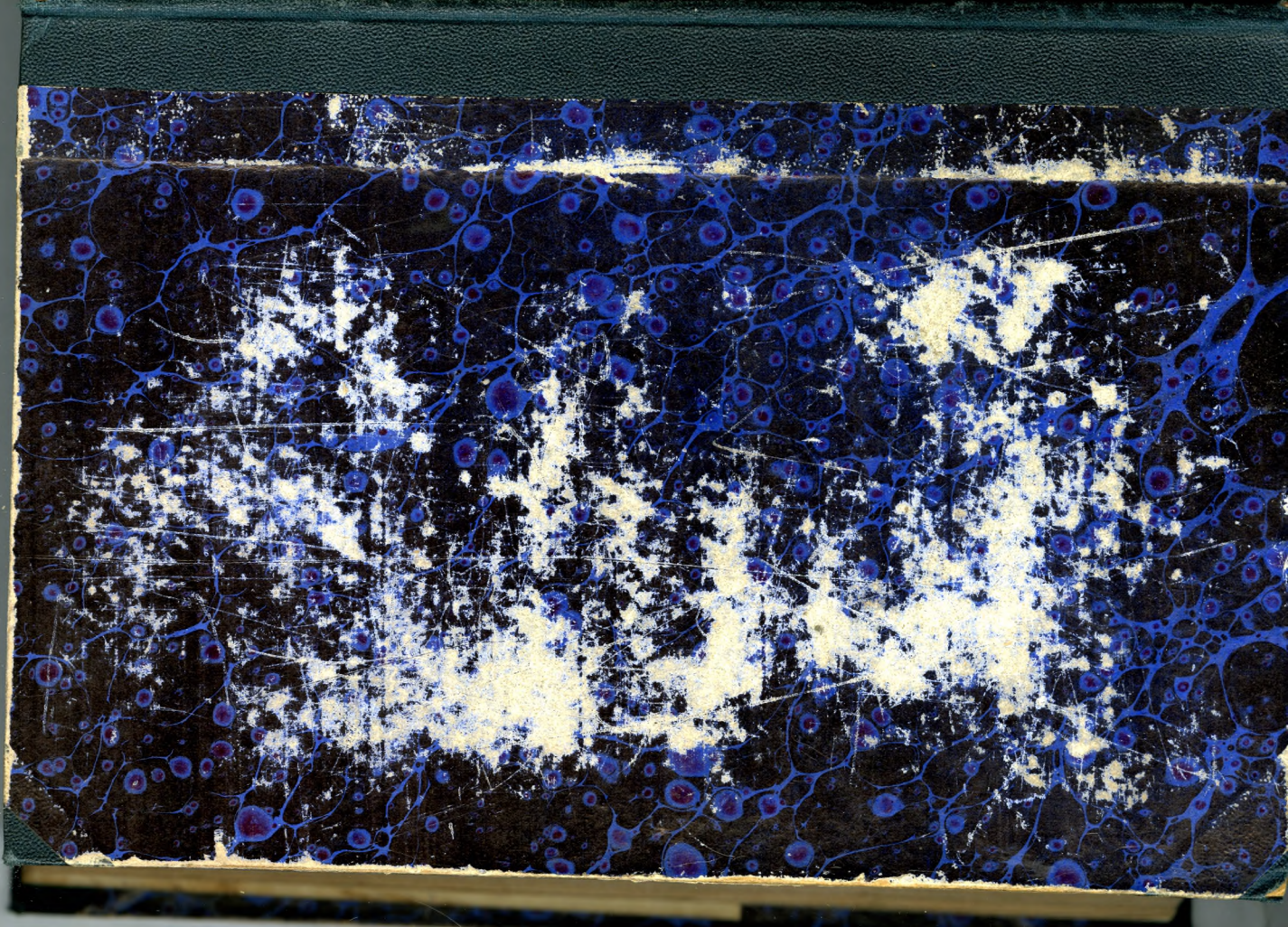
Mitrovitz: Teusch J. Florián: Racsa: Szekrényessy Jósef; Pazna (Ó—): Forkly János. 3. 6.